marineblad

nummer 4, juli 2011, jaargang 121

Uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

KVMO

- Toekomst Marine
- Draagvlak voor de krijgsmacht
- Besturing van Defensie

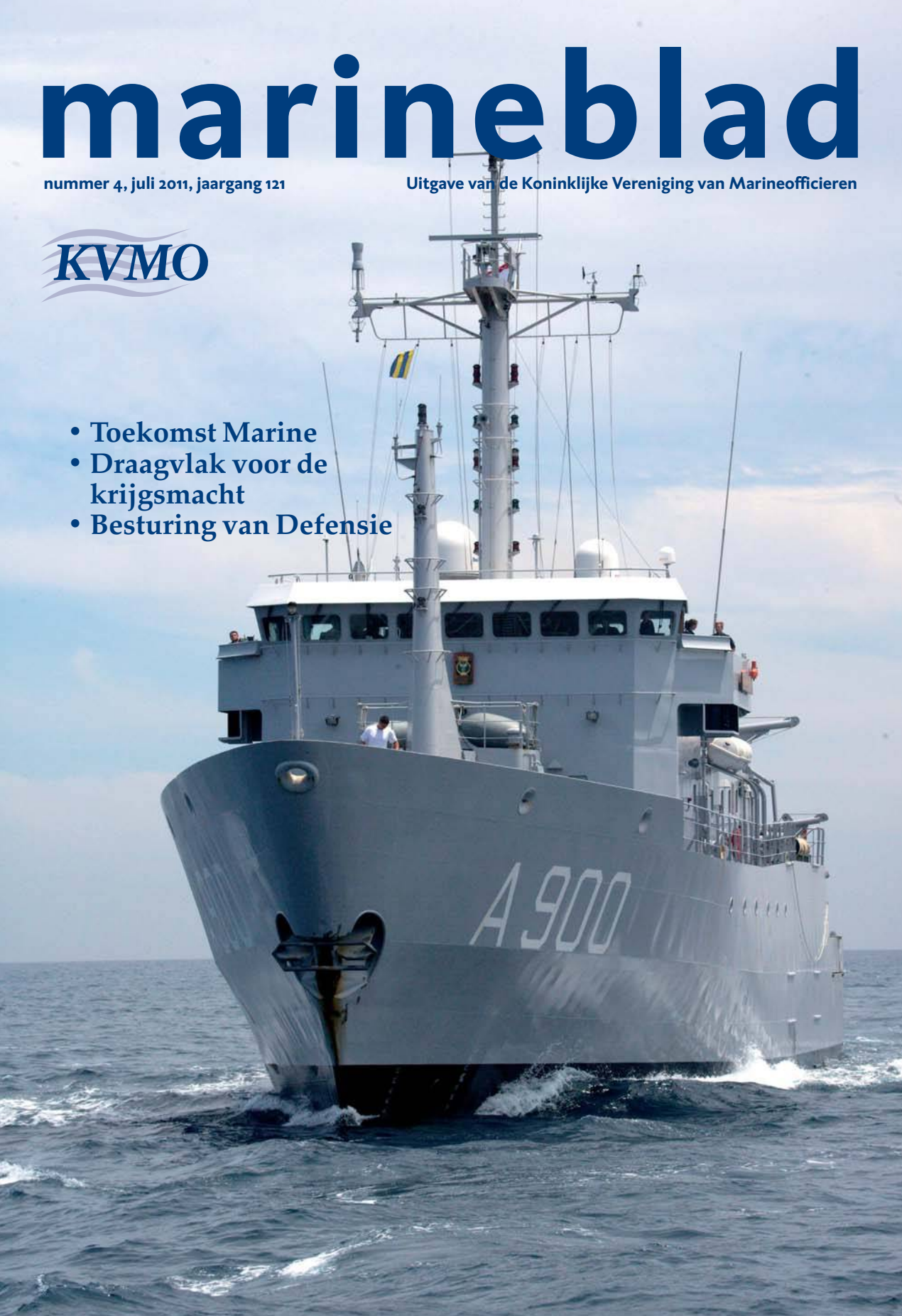

3 **COLUMN**
Voorzitter KVMO

4 **TOEKOMST MARINE**
Speech voorzitter KVMO

7 **TOEKOMST MARINE**
De terugkeer van de geschiedenis

12 **TOEKOMST MARINE**
De Nederlandse Marine in de 21e eeuw

17 **COLUMN**
Colijn

18 **OPINIE**
Is de Derde Wereldoorlog al begonnen?

21 **BEZUINIGINGEN BIJ DEFENSIE**
Fietsen door mul zand

25 **CARTOON**

26 **BEZUINIGINGEN BIJ DEFENSIE**
Draagvlak voor Defensie

30 **MARINEFAMILIE**
Vader en zoon Poortman

33 **ONDERLINGE BIJSTAND**
Nieuwsbrief

34 **TERUGBLIKKEN MET**
J. de Nies

36 **BOEKEN**

37 **HISTORIE**
Geschiedenis van het ministerie van Defensie?

40 **VERSLAG AV KVMO**

41 **HISTORIE**
Een revolutie in de vroegmoderne maritieme oorlogvoering?

46 **KVMO ZAKEN**

's Landts vlagh op één enkel schip 4

Drs. A.J. Boekestijn: De terugkeer van de geschiedenis 7

Is de Derde Wereldoorlog al begonnen? 18

Fietsen door mul zand: *Open brief aan de minister* 21

Een revolutie in de vroegmoderne maritieme oorlogvoering? 41

KVMO

Het Marineblad is een uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren en verschijnt 8 keer per jaar

ISSN: 0025-3340

Hoofdredactie:
KLTZA R.C. Hunnego
Mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Eindredactie
Mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Artikelencommissie
KLTZA mr. H. Broekhuizen, LTZT 1 F.G. Marx
M.Sc., LTZE 2OC dr. ir. W.L. van Norden,
LTZ2OC drs. R.M. de Ruiter, KTZ b.d. L.J.M.
Smit, LNTKOLMARNS drs. A.J.E. Wagemaker
MA, MAJMARNS R.A.J. de Wit

Medewerkers:
Mw. drs. Z. Borgeld-Guman,
prof.dr. J. Colijn, KLTZT H. Boomstra (cartoon)
AVDD (foto's, tenzij anders vermeld)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk
Èpos|Press
Postbus 1070
8001 BB Zwolle

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementsprijs
Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis
Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). De wijze van aanleveren van artikelen is in te zien op **www.kvmo.nl/marineblad**.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of **secretariaat@kvmo.nl**

Foto cover:
Hr.Ms. Mercuur, op 9 juni 2011 in actie tijdens de operatie Frontex. (AVDD)

Een kleinere marine

Het rumoer rond de bezuinigingsbrief van 8 april jl. is een beetje verstomd. Eenieder binnen Defensie is nu in gespannen afwachting van de uitwerking van de gepresenteerde voornemens. Een goed moment om een Algemene Vergadering te hebben met als thema 'De toekomst van de Koninklijke Marine ná de Beleidsbrief'.

Ik kijk met gepaste trots terug op onze boeiende jaarvergadering, met prikkelende sprekers en een goede, professionele discussie na afloop, die via de formele forumdiscussie overging in geanimeerde gesprekken tijdens de afsluitende receptie. In dit Marineblad zijn de lezingen van drs. A.J. Boekestijn en dr. J. Noll opgenomen.

Door de KVMO, in goede samenwerking met de Gezamenlijke Officierenverenigingen, zijn de leden van de Vaste Commissie voor Defensie (VCD) bijgepraat over de consequenties van het schrappen van 25% van de operationele capaciteit van de vloot: 2 *ocean going patrol vessels*, 4 mijnenjagers en 2 bevoorraders, op een totaal van 27 platformen. Gelukkig bleek een deel van de VCD gevoelig voor onze argumenten en er zijn moties ingediend en aangenomen om een deel van de materiële bezuinigingen terug te draaien. Op Prinsjesdag zal blijken hoeveel waarde er aan de moties gehecht mag worden.

Feit blijft toch dat ná deze bezuinigingsronde de Koninklijke Marine opnieuw fors kleiner wordt en dat het project 'herintroductie mijnenveegcapaciteit' nu volledig van de investeringskaart is verdwenen. Naast de materiële pijn, doen de bezuinigingen juist en vooral op het personele vlak pijn. Vlootpersoneel en mariniers kunnen niet zonder goede schepen, schepen kunnen niet zonder goed personeel.

De Marine had, heeft en houdt behoefte aan goed opgeleid en gemotiveerd personeel, van matroos tot admiraal. De komende reorganisaties in combinatie met *numerus fixus* zullen echter de komende jaren voor een nieuw fenomeen zorgen: de Marine moet gedwongen afscheid nemen van veel goed functionerende militairen en burgers die tot voor kort dachten bij de Marine met pensioen te kunnen gaan. Voor degenen die wel kunnen blijven kenmerken de komende jaren zich door een stagnatie in de bevordering en beperkingen in het vaar- en oefenschema. Kortom: sombere vooruitzichten voor al het loyale, professionele marinepersoneel: vloot, mariniers en burgermedewerkers.

Tegelijkertijd wordt de defensieorganisatie en ook de Marine weer ingericht om jong, gemotiveerd personeel een interessante baan te bieden, met voldoende bewegingsvrijheid, grote verantwoordelijkheden en goede mogelijkheden om te oefenen en te varen. Voor velen van hen zal dit niet meer *lifetime* zijn, maar dat is een gegeven waarmee zij ook in dienst van de Marine treden.

Maritiem Nederland
Bij dit Marineblad treft u een speciale marine-editie van Maritiem Nederland aan. Dit is het vakblad van het maritieme cluster. Een cluster, waar de Koninklijke Marine een integraal onderdeel van uitmaakt.

Ik wens u veel leesplezier en wens u een goed zomerverlof toe.

's Landts vlagh op

Hieronder volgt de speech van de voorzitter van de KVMO, KLTZA R.C. Hunnego, die hij heeft gehouden tijdens de 97e Algemene Vergadering van de KVMO op 25 mei 2011 bij de Van Ghentkazerne te Rotterdam.

(Foto: L. van der Biessen)

Goedemiddag dames en heren, geëerde gasten, van harte welkom. Na enkele jaren in Den Helder, is de KVMO weer terug in Rotterdam. Rotterdam, onlosmakelijk verbonden met het roemruchte Korps mariniers, dat in 1665 werd opgericht door de zeeheld Michiel de Ruyter. Hij deed dat samen met Raadspensionaris Johan de Witt, de naamgever van deze zaal. De eerste Korpscommandant was Willem Joseph baron van Ghent, naar wie deze kazerne is vernoemd.
Overste Aben, commandant van de Van Ghentkazerne, hartelijk dank voor de getoonde gastvrijheid.

Dit jaar is het thema van het KVMO-symposium, hoe kan het ook anders, de gevolgen van de bezuinigingen voor de Koninklijke Marine.

Mijn spreektijd wil ik wijden aan deze bezuinigingen en specifiek gericht op de wijze waarop wij, marineofficieren, daarmee om zouden kunnen gaan. Ik doe dat met één van onze grootste zeehelden in gedachten, de eerdergenoemde Michiel Adriaenszoon de Ruyter. Hij is ons grote voorbeeld: moedig en trouw. Die eigenschappen toonde hij niet alleen tijdens de vele zeeslagen die hij won maar ook bij zijn meningsverschillen met de militaire én politieke leiding van die tijd.
Daarbij was hij als een vader voor zijn bemanning, vandaar zijn bijnaam 'Bestevaer'. We zouden dit naar de huidige tijd kunnen vertalen als 'aantrekkelijke werkgever'.

Het personeel

Voordat ik met mijn meer algemene betoog begin, wil ik eerst aandacht geven aan de gevolgen van de bezuinigingen voor het personeel van Defensie, voor u en mij. Want een voor haar taak berekende zeemacht kan niet zonder voldoende, goed opgeleid en gemotiveerd personeel. Zoals u weet ligt het arbeidsvoorwaardenoverleg al een jaar stil. Het personeel weet dus ook al even lang niet waar het aan toe is.

De langverwachte Beleidsbrief 'Een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' heeft het personeel ook geen duidelijkheid gegeven. Een slechte zaak en Defensie betoont zich hierbij bepaald geen 'bestevaer'. Defensiebreed worden ruim 12.000 arbeidsplaatsen geschrapt en volgt gedwongen ontslag voor 6.000 mensen; burgers en militairen. Een groot deel van die gedwongen ontslagen zal bestaan uit oudere defensiemedewerkers die verbonden zijn aan staven. Het betreft zowel burgers als militairen. Het zijn diezelfde mensen die met almaar krappere budgetten topprestaties hebben neergezet om de Nederlandse internationaal-politieke ambities uit te voeren, vaak ver en langdurig van huis en onder zware en gevaarlijke omstandigheden. De moderne krijgsmacht stáát en wordt door de Nederlandse regering daadwerkelijk en met succes ingezet. De minister van Defensie, in zijn rol van werkgever, en het kabinet en de Tweede Kamer, in hun rol als opdrachtgever, hebben een grote verantwoordelijkheid jegens het defensiepersoneel. Jong talent moet behouden blijven voor Defensie en oudere militairen en burgers moeten netjes worden begeleid van werk naar werk of naar hun pensioen. Duizenden gedwongen ontslagen en een dreigende versobering van het Sociaal Beleidskader en de arbeidsvoorwaarden in brede zin staan haaks op die verantwoordelijkheid.

Om minister, kabinet, Tweede Kamer en de Nederlandse samenleving daarop te wijzen zal ook de KVMO aanwezig zijn op de Landelijke Actiedag Defensie. Ik hoop dan ook velen van u, KVMO-leden, in Den Haag te zien.

Moed, beleid en trouw

Het thema van vanmiddag is 'De toekomst van de marine ná de bezuinigingen'. Ik ga dat voor u linken, als beloofd, aan onze zeeheld Michiel de Ruyter.
Er wordt, sinds het bekend worden van de Beleidsbrief, door eenieder bij Defensie, ook door mij, geregeld 'ach en wee' geroepen, 'we dreigen onderverzekerd te raken' en

één enkel schip

'de marine wordt gesloopt'. Maar de Nederlandse bevolking lijkt niet of nauwelijks in het geweer te komen. Ook de politieke partijen staan, gegeven de discrepantie tussen de verkiezingsprogramma's en het regeerakkoord, niet te springen om de barricaden te bestormen voor een beter defensiebudget. 'Defensie is niet sexy voor het electoraat', citeer ik een Kamerlid.
Maar het is niet eerlijk alleen 'de politiek' te verwijten dat er voortdurend op Defensie wordt bezuinigd. Een groot deel van die bezuinigingen is onze eigen schuld. Ook onze schuld, ja, want wij, zoals wij hier zitten, zijn de leiders van deze organisatie, of hebben de aspiratie in de toekomst die leider te willen worden. En wij hebben het kennelijk zo ver laten komen. Schrik niet, ik ga niet pleiten voor muiterij of opstand, nee, juist niet. Ik wil hier nu eens de hand in eigen boezem steken. Ik wil het hebben over leiderschap, óns leiderschap. Over de karaktereigenschappen van Michiel de Ruyter: moed, beleid en trouw in het zicht van een financiële crisis.

defensiebreed worden ruim 12.000 arbeidsplaatsen geschrapt en volgt gedwongen ontslag voor 6.000 burgers en militairen

Waar op het slagveld en in zee dit bijzondere en nuttige eigenschappen zijn, die zee- en veldslagen kunnen winnen, blijken deze kenmerken een grote handicap voor de militairen in 'het Haagsche'.
In 'het Haagsche' betekent *moed* namelijk dat je als militair werkzaam op het Plein of andere staven voorstellen uitwerkt waarin wapensystemen worden afgeschaft, terwijl je diep in je hart weet, dat je deze nu en straks kei- en keihard nodig hebt.
Ingrijpende besluiten worden genomen volgens het primaat van de politiek, met pijn in het militaire hart – en die besluiten voeren we vervolgens loyaal uit. En daarna slagen we er weer in moedig aan de buitenwereld uit te leggen dat deze besluiten onontkoombaar zijn en dat we met elkaar de schouders eronder moeten zetten.

Tegelijkertijd lukt het ons daarbij niet om in duidelijke, heldere taal uit te leggen welke consequenties dergelijke besluiten kunnen hebben voor de interne en externe veiligheid en de welvaart van de gemiddelde Nederlander. 'Onderverzekerd zijn' zegt de gemiddelde burger natuurlijk niets, zeker niet als hij of zij de indruk heeft dat het met de veiligheid in de eigen omgeving wel meevalt.
Er moet dus veel harder en duidelijker worden aangetoond dat bepaalde gebeurtenissen 'ver van ons bed' wel degelijk verstrekkende gevolgen hebben voor onze directe omgeving.
En we kunnen nog steeds maar moeilijk uitleggen waarom we 4 OPVs moeten hebben in plaats van 2, of dat er 10 mijnenjagers nodig zijn en geen 8 of 6. Wat zijn nu de consequenties van het schrappen van ? van de bovenwatereenheden?
We komen eigenlijk nooit verder dan uitspraken als 'we hebben al te weinig en als er nog meer afgaat is dat dus een ramp' en 'hoe meer hoe beter'. In de politieke arena verlies je dan het pleit.

Beleid is ook zo'n eigenschap waar we erg sterk in zijn. Marineofficieren zullen er alles aan doen om een onmogelijke opdracht toch uit te voeren. Sterker: we gebruiken kreten als: 'Als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan'. Immers, alleen dán hou je het initiatief op het slagveld en alleen dán kun je winnen.
Dus nemen we de handschoen van een volgende bezuiniging weer op, we enthousiasmeren onze ondergeschikten en we tonen meteen aan dat het steeds weer mogelijk blijkt nog heel veel te doen, want: 'De winkel moet open blijven tijdens de verbouwing'.
Eigenlijk formuleren we daarmee alweer de randvoorwaarden voor een volgende bezuinigingsronde terwijl we de huidige nog aan het verwerken zijn. Maar hoewel 'het Haagsche' óók een slagveld is, gelden dáár andere spelregels dan in Afghanistan, Tsjaad of voor de kust van Somalië. Je moet in Den Haag aantonen wat je bereikt én

Het grote voorbeeld voor de marineofficieren, zeeheld Michiel Adriaenszoon de Ruyter. (Schilder Ferdinand Bol, 1667)

laten zien wat de keiharde consequenties zijn voor de gemiddelde kiezer, als de doelstelling niet wordt gehaald. Een paar voorbeelden: geen goedkope telefoons uit China meer omdat we de piraten niet weten af te slaan in de Indische Oceaan, of geen Koreaanse auto's en geen olie meer omdat de aanvoer stokt vanwege een mijnendreiging voor de aanlooproutes naar Rotterdam, Antwerpen en Hamburg. De Nieuwe Waterweg één dag dicht door mijnendreiging is een ramp voor Nederland, één wéék dicht is een ramp voor Europa, vanwege de 'just in time'-logistiek.
Voor ons zou het anti-piraterij verhaal een prachtige kans moeten zijn om met cijfers aan te tonen dat we het met de beschikbare middelen echt niet meer redden om het jaar rond onze eigen Nederlandse koopvaardij de bescherming te bieden die noodzakelijk is. Hetzelfde geldt voor de mijnenbestrijding. De veiligheid op de Noordzee is in het gedrang door het schrappen van opnieuw 4 mijnenjagers en het definitief afscheid nemen van het mijnenvegen. Ik ben nog nergens een professioneel onderbouwd betoog tegengekomen; niet vanuit de Koninklijke Marine, niet vanuit het bedrijfsleven, niet vanuit het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en ook niet vanuit Infra en Milieu, het oude Verkeer- en Waterstaat.

Een laatste punt is de *trouw* van de marineofficieren. Hier geldt in de regel De Ruyter als voorbeeld voor ons allen, waarbij dan altijd het bekende citaat wordt gebruikt: 'De heeren hebben my niet te verzoeken maar te gebieden en al wierdt my bevoolen 's Lands vlagh op een enkel schip te voeren, ik zou daarmee 't zee gaan.' Het lijkt er echter in deze tijd steeds meer op dat het een soort van sport is geworden om te bewijzen dat met minder geld toch alle taken uitgevoerd kunnen blijven worden, ook al hebben we 20% vacatures, gebruiken we de verkeerde schepen voor de goede dingen, gaan schepen te laat de onderhoudscyclus in en teren we in op de personele en materiële en daarmee de operationele gereedheid. Deze loyale houding is moedig maar ook risicovol. De marineofficier valt dan als het ware in zijn eigen sabel. De marine wekt naar buiten toe de indruk dat er nog wel wat vet op de botten zit, maar tegelijkertijd wordt onze marine-organisatie volkomen uitgehold en op termijn komt de kwaliteit van de maritieme operaties in gevaar. Ik pleit voor een veel zakelijker opstelling richting de politiek van alle maritieme professionals, zowel binnen als buiten de Koninklijke Marine werkzaam, waarbij duidelijk wordt aangegeven dat een bepaald budget noodgedwongen leidt tot een bepaalde capaciteit waarmee dan een bepaald vastomlijnd product kan worden geleverd. En dat is het dan, niet meer en niet minder. En vervolgens voet bij stuk houden in geval van *special requests* vanuit de NAVO of EU. Het is als met het kopen van een auto: ruil je de stationwagen in voor een klein boodschappenwagentje met ultrazuinige 1 liter motor dan moet je 'nee' verkopen aan je kinderen als ze je auto willen gebruiken bij het verhuizen.
Daaruit voortredenerend kunnen wij dan ook veel duidelijker de consequenties van bezuinigingen zichtbaar maken. Alleen dán geef je politici instrumenten om echte afwegingen te maken. Algemene termen als 'vermindering van het ambitieniveau' en 'het voortzettingsvermogen wordt minder' maken in dit verband weinig indruk, want ze zijn niet concreet, niet meetbaar, doen vandaag geen pijn en zijn dus vatbaar voor politieke fijn slijperij.

je moet in Den Haag aantonen wat je bereikt én laten zien wat de keiharde consequenties zijn voor de gemiddelde kiezer, als de doelstelling niet wordt gehaald

Wij, marineofficieren, zijn gevormd in de geest van 'moed, beleid en trouw', onze zeeheld Michiel Adriaenszoon de Ruyter is daarbij ons grote voorbeeld. Dat hij niet alleen trouw was áán, maar ook kritisch náár de politiek krijgt vaak minder aandacht. Terwijl wij daar nu juist ook een voorbeeld aan kunnen nemen. Aan zijn bekende uitspraak 'al wierdt my bevoolen 's Lands vlagh op een enkel schip te voeren, ik zou daarmee 't zee gaan' ging namelijk een pittige discussie vooraf tussen De Ruyter en de politiek. Door een lid van de Admiraliteit werd hij zelfs beticht van gebrek aan moed.
Uiteindelijk heeft De Ruyter, zoals een loyaal marineofficier betaamt, de opdracht aanvaard. Dat was zijn lot en is het onze. En zo hoort het natuurlijk ook. Het primaat van de politiek zou ons, marineofficieren, echter tegelijkertijd moeten verplichten de consequenties van de politieke besluitvorming te schetsen voor de gemiddelde Nederlandse kiezer, in heldere bewoordingen en met een cijfermatige onderbouwing.

Dus met al onze moed, beleid en trouw, publiekelijk uitleggen waartoe wij op aard zijn, wát wij doen, wát we daarvoor nodig hebben en wanneer we, met pijn in ons maritieme hart, néé moeten verkopen. Desnoods dan maar met 1 schip en, staat u mij toe ook te dagdromen, dan wel graag met een heel groot schip!

De realiteit is natuurlijk weerbarstiger!
Ik dank u voor uw aandacht. ←

'Desnoods dan maar met 1 schip en, staat u mij toe ook te dagdromen, dan wel graag met een heel groot schip!'

Drs. A.J. Boekestijn

De Terugkeer van de Geschiedenis

Vorige zomer bezocht ik India. Na de overweldigende drukte van Mumbai en New Delhi besloten ik en mijn gezin om de oorsprong van de Ganges op te zoeken. Onze oude bus piepte en kraakte maar bracht ons via onvoorstelbaar steile wegen door de Indiase Himalaya bij het plaatsje Gangotri op 3.034 meter hoog. Vandaar ging de reis verder per ezel totdat wij uiteindelijk de gletsjer bereikte op een hoogte van 4.200 meter.[1]

Ik zal die reis nooit meer vergeten. Overal kwamen wij Indiërs tegen die in feloranje kleren de pelgrimstocht ondernamen naar de heilige oorsprong van de Ganges. Er liepen ook bedelmonniken rond. Broodmagere heren met lange haren en een door de zon gelooid gelaat die af en toe langs de weg omvielen van de honger en vermoeidheid. Aangekomen bij de gletsjer bleek een van die bedelmonniken Engels te spreken. Ik vroeg hem waar de pelgrims de kracht vandaan haalde om op een lege maag zo'n enorme tocht tot een goed einde te brengen. Zijn antwoord zal ik nooit meer vergeten. Hij vertelde mij dat Indiërs een groot doorzettingsvermogen bezaten. 'U moet goed weten, meneer, dat de Indiase beschaving veel ouder is dan die van U. Wij hadden in de vijfde eeuw voor Christus al universiteiten terwijl jullie in het Westen alleen nog maar aan het vechten waren. Wij putten energie uit ons roemrijke verleden en wij vertrouwen erop dat de geschiedenis nu weer zijn normale patroon herneemt.'

Aanvankelijk begrepen mijn door zuurstoftekort geteisterde hersenen niet wat de man bedoelde maar na enige tijd viel het dubbeltje. De opkomst van China en India en de relatieve neergang van het Westen zag hij als een terugkeer naar het normale historische patroon waarin India en China de toon zetten.

De man had natuurlijk een punt. Door binnenlandse twisten en buitenlandse overheersing raakte India in de 15e eeuw het spoor bijster. Ook in China ging het mis. In 1451 besloot een mandarijn in China dat handel in strijd was met de leer van Confucius en legde de omvangrijke Chinese vloot aan de ketting. En dat terwijl de Chinezen reeds de Kaap de Goede Hoop hadden verkend en in Oost-Afrika belangrijke handelscontacten bezaten waarbij zij niet aarzelden om, als dat nodig was, geweld te gebruiken. Met andere woorden, de opkomst van het Westen werd mede mogelijk gemaakt door de terugtrekking van het Oosten. Nu India en China groeien als kool neemt de geschiedenis weer zijn natuurlijke loop waarbij het Oosten voorop loopt en het Westen achterblijft.

Of die voorspelling juist is, weten wij niet. Het enige wat wij met zekerheid over de toekomst kunnen zeggen is dat zij onzeker is. Sommige denkers menen dat in India het kastensysteem, de toenemende verharding van de strijd tussen moslim extremisten en hun hindoeïstische collega's, de corruptie en de afscheidingsbewegingen, grenzen zullen stellen aan de economische groei. Ook menen velen dat de economische groei in China niet zal kunnen aanhouden als de economische liberalisering geen pendant zal vinden in een politieke. Misschien hebben zij gelijk.
Maar misschien ook niet. Juist omdat de toekomst zo onvoorspelbaar is neem ik hier de vrijheid om een scenario te schetsen waarin het Oosten inderdaad zijn opmars zal voortzetten en het Westen zal moeten wennen aan relatieve achteruitgang. Een dergelijke ontwikkeling heeft natuurlijk grote gevolgen voor de veiligheid van Europa en dus ook van ons land.

De relatieve neergang van het Westen

Ik heb voor dit scenario van de relatieve neergang van het Westen de volgende argumenten:

1. Fukuyama's schets van het einde der geschiedenis impliceerde dat de ideologische discussie in de wereld beperkt zou zijn tot varianten op het liberalisme. Het economische succes van autoritaire regimes lijkt echter in een andere richting te wijzen. Stel nu dat de Westerse democratieën voor een langere tijd economisch minder presteren dan autoritaire regimes in het Oosten. De gevoelens van wrevel en ongemak zouden aanleiding kunnen geven tot democratiekritiek zoals dat ook in het interbellum gebeurde. Dit zou kunnen ➜

leiden tot politieke stagnatie die innovatie in de weg staat waardoor het proces van relatieve neergang nog wordt versterkt.

2. Er zijn echter nog diepere oorzaken waarom democratie in de knel zou kunnen komen. Dit wordt duidelijk indien men zich verdiept in het gedachtengoed van Chinezen die zich verzetten tegen het bestaande regime. Zij zijn namelijk goed op de hoogte van de Westerse intellectuele worsteling met democratie. Alle bezwaren van De Tocqueville[2], de vergroving van het debat, de dictatuur van de meerderheid, het jingoïsme[3] worden in China uit en te na bestudeerd. Hun denken gaat om deze redenen in de richting van andere niet democratische modellen waarbij deskundigen op bepaalde terreinen het eenvoudigweg voor het zeggen hebben. Misschien bedenken zij wel iets dat economisch beter functioneert dan ons systeem. Democratie biedt immers geen garanties voor de kwaliteit van besluiten.
3. Ook op het gebied van de economische ordening zijn er ontwikkelingen in het Westen gaande die ons misschien op achterstand zetten. De weeffouten in de Europese Monetaire Unie, een tekortschietende coördinatie van de begrotingspolitiek en de neiging van de zwakke landen om de lage rente aan te grijpen om de loonontwikkeling los te laten en hervormingen uit te stellen, komen ons nu duur te staan. De bankencrisis die er nauw mee samenhangt heeft bij ons geleid tot een bijna automatische staatsgarantie aan banken. Bankiers privatiseren winsten en socialiseren verliezen. Deze ontwikkeling kan gemakkelijk aanleiding geven tot sociale onrust en politieke stagnatie. In ieder geval heeft die ontwikkeling ook geleid tot ernstige bezuinigingen op onze defensie. Vergelijk dat met India en China die zoveel geld hebben dat zij niet alleen bereid zijn om onze schulden te financieren maar ook veel geld reserveren voor hun defensie.
4. Voeg daar nog bij de pacificerende werking van onze democratische verzorgingsstaten. Wie in het Westen is nog bereid voor zijn of haar vaderland te sterven? Sneuvelbereidheid is in het Oosten echt groter. In het Westen denkt men dat de hele wereld een verzorgingsstaat is, maar dat is bepaald niet het geval. In de meeste gebieden geldt nog steeds het recht van de sterkste maar dat zit bij ons niet tussen de oren.
5. Die dempende werking van de verzorgingsstaten verklaart ook waarom er op Indiase en Chinese universiteiten veel harder gewerkt wordt dan in Europa. Ook ondernemingslust is veel meer ontwikkeld.
6. In Europa hebben de schaduwzijden van de multiculturele samenleving geleid tot grote problemen in politiek en bestuur. Het populisme vaart er wel bij maar dat maakt het wel moeilijker om onze verzorgingsstaten aan te passen aan de vergrijzing en de globalisering. Dat zal het het Westen nog moeilijker maken om de relatieve neergang te stoppen.
7. Wat onze veiligheidsproblemen betreft is het bovendien opvallend dat het samenvallen van schurkenstaten, geglobaliseerd terrorisme en proliferatie van massavernietigingswapen zeer moeilijk en alleen tegen grote financiële offers te bestrijden is. De 3-D benadering, *Development, Defense* en *Diplomacy*, klinkt prachtig maar is zo ongeveer het moeilijkste en het kostbaarste wat er is.

De opkomst van China noopt de VS tot samenwerking met India. Op de foto minister van Buitenlandse Zaken, Hillary Clinton in gesprek met Manmohan Singh, premier van India. (foto rnw.nl)

Als al deze veronderstellingen hout snijden dan stevenen wij af op een negentiende-eeuwse multipolaire wereld. Een dergelijke ordening is altijd minder stabiel dan een bipolaire orde. Indien wij de gevaren die de nieuwe ordening met zich meebrengt goed willen doorgronden doen wij er dus verstandig aan om ons serieus te verdiepen in de buitenlandse politiek van India en China.

Wordt India een supermacht?

India vaart wel bij de opkomst van China, die de Verenigde Staten immers noopt tot een nauw bondgenootschap met New Delhi. De VS sloot een nucleair overeenkomst met India dat het land een speciale status geeft. En Barack Obama ontdekt vandaag de dag dat veel Indiase waarschuwingen over het Pakistaanse dubbelspel in Afghanistan hout snijden. Hun gezamenlijke afkeer van de Taliban leidt tot verbroedering. En hoe zou de leidende democratie in de wereld, Amerika, zich kunnen distantiëren van het democratische India? Ook heeft de Congrespartij sinds twee decennia weer een absolute meerderheid in het parlement en de Indiase premier dr. Manmohan Singh lijkt zijn zaakjes op orde te hebben. Dat is wel eens anders geweest.

Er zijn ook problemen. Zowel bij hindoes als moslims zijn extremisten in opmars. Religieuze fanatici deinzen er niet voor terug om mensen tegen elkaar op te hitsen, met alle ellende van dien. Er zijn echter ook veel gebieden waar hindoes en moslims probleemloos samenleven.

Ook links-extremisme bezorgt de Indiase regering hoofdpijn. In het midden en vooral oosten van India manifesteren zich maoïstische rebellen die steun krijgen van tribale groeperingen die zich door het bestaande politieke en sociale systeem buitengesloten voelen. Niet iedereen die het vliegtuig van Delhi naar Bangalore neemt, beseft

dat hij boven een gebied vliegt waar gewapend verzet voor onrust zorgt, maar het is er wel. In geografisch opzicht lijkt het probleem zich echter niet uit te breiden. Alle andere problemen die worden genoemd, lijken mij van minder belang. Natuurlijk, de Congrespartij is, door Indira Gandhi, omgevormd tot een soort familieorganisatie. Bij de andere partijen speelt dit probleem eveneens. Het gevolg is dat een carrière in het openbaar bestuur afhangt van de vraag of men relaties heeft. De corruptie is hierdoor toegenomen. We moeten echter niet vergeten dat veel landen patronage kennen en dat dit een land er niet van hoeft te weerhouden een grote mogendheid te worden. Daar komt nog bij dat de corruptievorm die India kent efficiënter is dan die in Afrika. In Afrika kan een investeerder alles kwijtraken, in India ongeveer eenderde.

Vaak wordt de toenemende kloof tussen arm en rijk genoemd als obstakel. Ook dat punt lijkt mij niet doorslaggevend. De liberalisering sinds 1991 heeft de positie van de armen in absolute zin verbeterd, al is in relatieve zin de tegenstelling tussen platteland en stad toegenomen. Hoe treurig dit ook is, het hoeft een land niet te verhinderen om sterker te worden, zoals China bewijst. China demonstreert overigens ook dat milieuproblemen snel hoger op de agenda kunnen komen te staan. Ook daar hoeft het dus niet aan te liggen. Het moet raar lopen als India de komende tien jaar zijn internationale positie niet weet te verbeteren. Dat brengt ons automatisch op de vraag welke gevolgen dit zou kunnen hebben voor de relatie tussen India en zijn grote rivaal China.

De relatie India-China

Historisch hebben China en India een aantal zaken gemeen. Het zijn alle twee oude en indrukwekkende beschavingen. In de tweede helft van het tweede millennium na Christus verloren beide landen hun mondiale economische positie. En in de tweede helft van de twintigste eeuw vonden zij beide een pad naar de moderniteit.

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw werd een debat gevoerd over de vraag welk van de twee landen

China, het land met de hoogste groeicijfers ter wereld.

economisch het beste zou presteren. Die vraag lag natuurlijk ideologisch gevoelig. China was immers een autoritair communistisch land en India een parlementaire democratie. Het is niet leuk voor de aanhangers van het Atheense democratische erfgoed, maar een autoritair regime kan wel degelijk gepaard gaan met hoge groeicijfers. China groeide als kool.
Tot ongeveer 1980 hadden China en India een vergelijkbaar gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking. En toen begon China economisch te liberaliseren, verwelkomde buitenlandse investeringen en omarmde de mondialisering. Een onstuimige groei was het gevolg. Pas tien jaar later, in 1991, ging India liberaliseren. Toen de laatste resten van een doctrinair socialisme waren opgeruimd, verdubbelde India zijn groeicijfer, maar bleef toch nog achter bij China.
Het gevolg van dit alles is dat vandaag de dag het Chinese inkomen twee keer zo hoog is als dat van India. Dit komt niet alleen door een hogere groei per hoofd van de bevolking, maar ook door een lagere bevolkingsgroei dankzij het beleid dat Chinese ouders slechts één kind mogen hebben.

India zal China dus niet zo snel kunnen inhalen, niet alleen omdat de groeicijfers nog altijd lager zijn, maar

China is bevreesd voor India. Het meent dat India deel uitmaakt van een Amerikaans plan om China te omsingelen

ook omdat India in 2030 meer inwoners zal tellen dan China. India heeft eenvoudigweg een jongere bevolking en de regering is er nooit in geslaagd om de bevolkingsgroei onder controle te krijgen. Demografische groei kan de groei van het inkomen per inwoner immers beperken. Er zijn nog meer punten waarop China beter scoort dan India. China heeft de armoede beter bestreden dan India, waar nog steeds heel veel armen wonen. China heeft minder analfabetisme, meer buitenlandse investeringen, een efficiëntere publieke sector en veel meer geïnvesteerd in infrastructuur. Dat zijn zaken die India niet zomaar inhaalt. Daar staat tegenover dat India betere natuurlijke omstandigheden kent: veel vlak land en aan twee kanten toegang tot de zee. China heeft echter veel land waar geen voedsel kan worden verbouwd, zoals bergen en woestijnen. Hier zou India moed uit kunnen putten.

Op militair gebied staat China er veel beter voor. China bezit een groter kernwapenarsenaal dan India en heeft nooit, zoals de regering in New Delhi, een verklaring van '*no first use*' afgegeven. Het Chinese leger is ook veel groter dan het Indiase. China maakt bovendien zelf jachtvliegtuigen en dat is in een oorlogssituatie bepaald een voordeel. India verloor in 1962 de grensoorlog met China. Met Pakistan heeft India drie oorlogen gevoerd die zijn geëindigd in een patstelling die tot op de dag van vandaag voortduurt. Boze tongen beweren dat de Indiase

→

In het hele gebied tussen Oost-Afrika en Indonesië zal de vrije vaart belang hebben bij bestrijding van piraterij.

krijgsmacht niet erg goed is georganiseerd. Bij een militaire confrontatie zou China zeker winnen.
En toch is China bevreesd voor India. Peking meent dat India deel uitmaakt van een Amerikaans plan om China te omsingelen. De civiele nucleaire samenwerking tussen de Verenigde Staten en India wordt in China dan ook met argusogen bekeken.
Ook zijn de Chinezen bang dat hun groeitempo zal afzwakken terwijl India nog jarenlang hard zal blijven groeien. Moet het land wel lijdzaam afwachten totdat India een sterkere krijgsmacht heeft? En er is voldoende conflictstof. Grensconflicten die maar niet worden opgelost en de kwestie Tibet. China betreurt het dat India de dalai lama gastvrijheid verschaft.
Welbeschouwd kan India op de lange termijn alleen China in bedwang houden als het Peking en Washington tegen elkaar weet uit te spelen. Dat brengt ons bij China.

Wat drijft de Chinezen?

Het land met de hoogste groeicijfers ter wereld, in het bezit van een flink deel van de Amerikaanse schuldpapieren, uitvoerder van een agressieve economische politiek mede gebaseerd op een bijna monopoliepositie in *rare earth material* en hevig investerend in de eigen krijgsmacht en vloot. Wat drijft de Chinezen?

Henry Kissinger, oud-minister van Buitenlandse Zaken van de VS, heeft net een werkelijk schitterend boek gepubliceerd over China met de titel *On China*. In dit boek haalt hij hetzelfde niveau als zijn meesterwerk *Diplomacy*. Zoals u weet is niemand zo thuis in de finesses van het edele spel van het machtsevenwicht als Kissinger. Chinezen zijn er ook een meester in.
In het Amerikaanse denken speelt het exceptionalisme een grote rol. De *City on the hill* kent universele waarden die het waard zijn om uitgedragen te worden. Mensenrechten en democratie spelen een cruciale rol. In het Chinese denken zijn die waarden afwezig. China voert een *balance of power*-politiek die de lange termijn belangen van het land moet dienen.
Kissinger merkt op dat het niet zoveel zin heeft om de Chinezen aan te spreken op hun schending van mensenrechten. Ze willen het niet horen en het zit een *balance of power*-deal ook in de weg. Wat Kissinger wil is samenwerking tussen China en de VS in het gebied dat loopt van Afrika naar de Pacific. Het Westen moet daarom rekening houden met de veiligheidsbelangen van China. Hij hoopt dat het zonder oorlog kan, maar gerust is hij daar niet op.

Wat zijn nu de belangen van China? China wil natuurlijk Taiwan. Het wil ook een kanaal graven door Thailand zodat het niet meer afhankelijk is van de Straat van Malakka met zijn piraterij. China wil voorts zijn aanvoer van grondstoffen en voedsel veilig stellen. Om die reden investeert het enorm in de eigen marine. China heeft genoeg geld om dat te blijven doen aangezien het over enorme dollarvoorraden beschikt. Het machtsevenwicht in de wereld is dus fundamenteel gewijzigd.

Kissinger vreest een Koude Oorlog met China. Samenwerking met China acht hij essentieel voor de stabiliteit en vrede in de wereld. Lukt dat niet dan zal er een generatie lang geen vooruitgang worden geboekt en de binnenlandse politiek in elke regio worden bezwaard. Dat is onwenselijk omdat mondiale problemen als nucleaire proliferatie, energieveiligheid, klimaatverandering en geglobaliseerd terrorisme eenvoudigweg samenwerking vereisen.
Kissinger vindt het dus onverstandig om op mensenrechten in China te blijven hameren omdat het uiteindelijk de stabiliteit in de wereld zal ondermijnen. Hij stelt eigenlijk een soort Pacific community voor vergelijkbaar met de ons zo bekende Atlantische samenwerking.

Gevolgen van opkomst China en India voor het Westen

1. Wij zullen moeten leren dat de opkomst van China de effectiviteit van ons mensenrechtenbeleid zal ondergraven. Dat geldt zowel voor ons buitenlandse beleid met derden – zij kunnen namelijk geld van de Chinezen krijgen zonder morele *strings attached* – als voor onze politiek ten aanzien van China.
2. De defensiebezuinigingen in het Westen komen wel heel slecht uit nu China en India hun defensie-uitgaven zo opvoeren. De financiële crisis zal ons nog lang parten spelen maar de onveiligheid in de wereld wordt daar niet minder van. Het blijft dus noodzaak om de instabiliteit in de huidige wereld te benadrukken en onze defensie niet te verwaarlozen.
3. Die overweging wint nog aan belang indien men zich realiseert dat Europa maar ook de VS afhankelijk blijven van grondstoffenaanvoer. Natuurlijk kunnen wij gas uit ondergrondse lagen van leisteen en steenkool gaan winnen waardoor wij minder afhankelijk worden van olie maar dan nog blijft er op de middellange termijn een afhankelijkheid van olie, uranium en andere grondstoffen bestaan. Met andere woorden net zoals China zal het Westen de beschikking moeten hebben over een vloot die de aanvoer van grondstoffen beschermd.
4. Die noodzaak wordt nog urgenter door het fenomeen piraterij. In het hele gebied tussen Oost-Afrika en Indonesië zal de vrije vaart belang hebben bij bestrijding van piraterij. In Somalië ligt de werkelijke oplossing op het land, of we het leuk vinden of niet. Dat betekent dat er een verdere integratie van Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (OS) cruciaal blijft en dat wij ons zullen moeten blijven voorbereiden op buitengewoon lastige Drie D-missies. Meer kennisverwerving op dit terrein is essentieel. De lessen die we in Afghanistan hebben opgedaan zijn daarbij zeer nuttig. Doortastend optreden is belangrijk en dat vereist een publieke opinie die dat steunt. We zullen ook minder illusies moeten koesteren op het terrein van democratisering. Evenwicht tussen de stammen en beter bestuur zijn al heel wat. Ook dat moet uitgelegd worden aan kiezers.
5. De Europese defensiebezuinigingen zijn niet mals en er komt nog veel meer aan. Het Verenigd Koninkrijk zit in grote financiële problemen en voor Frankrijk geldt hetzelfde. In dit nieuwe speelveld krijgt Europese samenwerking misschien meer kans. De VS zal veel meer zaken aan ons overlaten. Helaas bezuinigen de Europese landen op hetzelfde type materieel: gevechtsvliegtuigen, zware artillerie, pantsers en anti-tank materiaal. Niemand vertrouwt de ander. Op een of andere manier zullen we meer gezamenlijk moeten doen.
6. Ik denk dat het van het grootste belang is dat wij blijven werken aan een draagvlak bij de bevolking voor de krijgsmacht. Het zou heel goed zijn als bekende Nederlanders als ambassadeurs gaan optreden. We moeten voortdurend blijven uitleggen dat de wereld om ons heen steeds instabieler wordt en een sterke defensie vereist.
7. In deze tijden van financiële schaarste en hervorming van ons OS-beleid, blijft er alle reden om ontwikkelingshulpgelden ook in te zetten voor militaire taken. Het CDA moet nu eindelijk eens begrijpen dat ontwikkeling in de eerste plaats veiligheid veronderstelt. Er zou dus binnen de heilige norm van 0,7% echt ook geld moeten worden overgeheveld naar de krijgsmacht. Het kan ook heel goed omdat een effectief OS-beleid ook minder geld kost. Gelukkig dringt dat besef steeds verder door.

Conclusie

De defensiebezuinigingen zijn niet ingegeven door veiligheidsoverwegingen maar door de financiële crisis. Dat is begrijpelijk maar lost ons veiligheidsprobleem niet op. Wij zullen voortdurend moeten blijven uitleggen aan het grote publiek dat de wereld om ons heen steeds instabieler wordt en dat het daarom geen pas geeft om op de krijgsmacht te bezuinigen. De wereld is geen groter Nederland. De buitenlandse politiek van China heeft geen boodschap aan mensenrechten.
We gaan terug naar de multipolaire 19e eeuw waarin staten geen vrienden hebben maar alleen belangen. In een dergelijke wereld heeft veiligheid een morele dimensie. Zonder een sterke krijgsmacht zullen wij namelijk niet overleven. Alleen als wij die boodschap tussen de oren krijgen kan de relatieve neergang van het Westen worden gestopt. ←

Drs. A.J. Boekestijn (voormalig VVD-Kamerlid) is in deeltijd verbonden aan de afdeling Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen van de Universiteit Utrecht en vaste columnist bij weekblad Elsevier. Ook schrijft hij geregeld voor de NRC en Volkskrant en is hij commentator bij het WNL-programma 'Ochtendspits'.

Noten

1 Dit artikel is een bewerking van de lezing die drs. A.J. Boekestijn heeft gehouden voor het symposium 'De toekomstige Koninklijke Marine na de Beleidsbrief', tijdens de Algemene Vergadering van de KVMO op 25 mei 2011.
2 Frans politiek filosoof, historicus en staatsman uit de 19e eeuw.
3 Jingoïsme is een vorm van overdreven patriottisme en is enigszins vergelijkbaar met het in Nederland gebruikte woord chauvinisme.

Dr. J.E. Noll

State én human security:

De Nederlandse Marine in de 21e eeuw

Een artikel schrijven over de toekomst van de Marine of, specifieker, het Commando Zeestrijdkrachten in het kader van de huidige bezuinigingen is een bijzondere uitdaging. Men probeert dan namelijk de toekomst te voorspellen en dat is in een complexe wereld best wel moeilijk, omdat vaak meer dan één oorzaak ten grondslag ligt aan een mogelijk toekomstig veiligheidsprobleem. Met andere woorden: de wereld is niet onveiliger geworden, maar wel moeilijker voorspelbaar. [1]

(foto L. van der Biessen)

Toch wil ik in het vervolg enkele punten noemen, die niet zo vaak aan de orde komen maar die zowel veiligheidsproblemen kunnen zijn als ook kansen kunnen bieden voor de inzet van het CZSK.
Een waarschuwing is op zijn plaats: waarin ik met de meeste veiligheidsexperts van mening verschil dat ik niet geloof dat in de wereld alles kommer en kwel is en we alles alleen maar met het streven naar macht kunnen verklaren. Macht is een belangrijk concept om enkele gebeurtenissen in de wereld te kunnen verklaren, maar we schieten tekort als we proberen alles hiermee te verklaren. Bovendien is het zeer de vraag of een veiligheidsanalyse enkel en alleen op staten en hun onderlinge relaties moet zijn gericht.

Veiligheidsanalyse

Binnen het academisch en beleidsdebat lost men dit op door zowel *state* als *human security* bij de analyse te betrekken. In het eerste geval, de staatsveiligheidsbenadering, aanvaardt men dat veiligheidsbedreigingen alleen voor staten gelden en dat zij meestal van staten uitgaan. Het is een theoretische benadering, die tijdens de Koude Oorlog opkwam en die gebaseerd is op een analyse van de machts- en evenwichtspolitiek van de 19e eeuw. Het probleem is echter dat deze benadering ook toen, tijdens de Koude Oorlog, weinig kon verklaren.

Helemaal tekort schoot zij na de Koude Oorlog. Conflicten en problemen die door de tegenstelling van de machtsblokken aan het oog waren onttrokken, kwamen soms sneller naar boven drijven dan het Westen lief was. Hiertoe horen genocide, milieuvervuiling en haar gevolgen voor de veiligheid, maar ook internationaal terrorisme. Vooral dit laatste stelt het Westen sinds meer dan een decennium voor uitdagingen. Het grote probleem hierbij is, dat de meeste beleidsmakers deze nieuwe uitdagingen maar beperkt kunnen verklaren met een veiligheidsbegrip, dat puur op staten is gebaseerd. Men probeerde het nog door het begrip *state sponsored terrorism* te introduceren: van groepen alleen kan geen dreiging uitgaan, daar moet een staat achter staan – vandaar dat men tegen Afghanistan en ook Irak ten strijde trok.

Tegelijkertijd groeide de aandacht voor de menselijke kant van veiligheid (*human security*). Beslissend was hierbij de gedachte, dat de bedreiging van het individu wel degelijk een bedreiging voor de staat betekent. Bovendien kan men zich afvragen welk nut een staatscentrische zienswijze heeft als veel problemen in de wereld van actoren uitgaan die in, of vanuit, gebieden actief zijn die maar moeilijk als staat kunnen worden omschreven.

In dit artikel komen zowel de staats- als de menselijke veiligheidsbenaderingen aan bod. Niet als tegenstelling, maar als aanvulling op elkaar. Soms gaat een probleem namelijk van staten uit en soms overstijgt een probleem ons staatscentristisch denken.

Als voorbeelden hanteer ik de onlusten in Noord-Afrika en de dreiging van opkomende machten als China. Tot slot komen exemplarisch enkele mogelijke taken voor het CZSK aan bod, die voortvloeien uit dreigingen die niet per se van buitenaf door andere staten aan ons worden opgedrongen.

'Arabische lente' brengt juist stabiliteit

De onlusten en soms succesvolle omwentelingen in Noord-Afrika schudden sterk aan de rotsvaste overtuiging van menig veiligheidsexpert dat van deze landen alleen maar stabiliteit kan uitgaan als de mensen aldaar met harde hand worden geregeerd. Dat, en economische belangen, hebben in het verleden ertoe geleid dat het Westen dictatoriale regimes heeft gesteund. Toen de

Tijdens de G8 top in Deauville van eind mei is besloten om 28 miljard euro ter beschikking te stellen voor de ontwikkeling van de Noord-Afrikaanse regio. (foto www.dalje.com)

meeste Noord-Afrikaanse dictatoren onder druk kwamen te staan of zelfs werden afgezet, was het eerste reflex in het Westen dat dit tot instabiliteit zou leiden. Ondertussen is het Westen ervan overtuigd dat de bevolkingen van de Arabische wereld moeten worden gesteund in hun streven.

Zo zei de minister van Buitenlandse Zaken, Uri Rosenthal, tijdens zijn toespraak op de Koninklijk Militaire Academie op 24 mei jl.: 'We moeten natuurlijk de Arabische regio ondersteunen bij het bewerkstelligen van vrijheid, democratie en mensenrechten. Maar we moeten ook meewerken aan hun, en daarmee onze, welvaart. En dat met concrete maatregelen: … Betere toekomstperspectieven zijn een belangrijke voorwaarde voor blijvende stabiliteit.'
Eind mei bevestigde de G8 top in Deauville dit. Men heeft besloten om ca. 28 miljard euro ter beschikking te stellen voor de ontwikkeling van de regio.

Er zijn twee redenen waarom dit de juiste gedachte en het juiste signaal is. Ten eerste voeren democratische landen daadwerkelijk minder of zelfs geen oorlog tegen elkaar. Alles wat ertoe kan bijdragen dat de Arabische wereld democratisch en welvarend wordt draagt dus rechtstreeks bij aan de veiligheid van het Westen. Dit academisch debat, te herleiden tot de gedachten van de Duitse filosoof Kant, drong via het Amerikaanse neoconservatisme in het begin van de jaren 2000 door in de beleidswereld. Er was echter geen noodzaak tot ingrijpen of steun, zolang het in de Arabische wereld rustig bleef. Ten tweede is het huidige democratiseringsproces een perfect wapen tegen het terrorisme in de regio. De onderdrukking van het volk was een voedingsbodem voor radicale stromingen. Hoewel we her en der onlusten en gevechten tussen moslims en christenen zien, valt wel op dat er geen Amerikaanse of Israëlische vlaggen tijdens de onlusten zijn verbrand. Een positief signaal, ook richting het Westen, en gelukkig ziet men dit ondertussen ook in het Westen.

Het voorbeeld 'Arabische lente' laat zien dat zowel de staats- als menselijke kant van veiligheid steeds meer van invloed zijn op beleid. Het bewust schenden van staatssoevereiniteit omwille van het beschermen van de bevolking in Libië wordt gerechtvaardigd met de *responsibility to protect*. Tegelijkertijd steunt men Egypte en Tunesië, en later waarschijnlijk ook andere staten, omdat men wil voorkomen dat deze staten uit elkaar vallen. Staten blijven namelijk belangrijke actoren in de wereld.

China: bedreiging of kans?

Dan de opkomende machten India en China. Vooral dit laatste land wordt te pas en te onpas aangehaald om op de noodzaak van een sterke defensie te wijzen. Met een gemiddelde groei van 10% zou China niet alleen een machtige staat worden maar zouden ook de verdelingsproblemen van schaarse goederen, als olie en voedsel, alleen maar toenemen. Dit klopt, mits men ervan uitgaat dat *the sky the limit* is en dat groei altijd lineair is.
Zelden hoort men in de media of erbuiten echter dat zowel binnenlandse factoren als de aard van de Chinese economie tot twijfels kunnen leiden over de voortgang van deze schijnbaar ongebreidelde groei.
Door de economische groei, maar ook de globalisering die eveneens in China toeslaat, verandert de Chinese maatschappij in rap tempo. Dit heeft consequenties, die op dit moment nog moeilijk overzien kunnen worden. De Chinese overheid is er zichzelf erg van bewust dat de steeds verder groeiende kloof tussen arm en rijk tot massale problemen zal leiden. Anders hadden de Chinese leiders er niet herhaaldelijk op aangedrongen dat dit een van hun topprioriteiten is. Vooralsnog blijft China de koers varen die door Deng Xiaoping 1979 werd ingezet: (kapitalistische) groei en socialisme en het openstellen van China richting het Westen. Te grote verschillen tussen arm en rijk passen daar dus niet bij.
Daarnaast bestaat er een ander, maatschappelijk-cultureel, probleem dat de Chinese economische expansie serieus bedreigt: corruptie. Bij een succesvolle economie past niet de mate van corruptie en willekeur die men in China aantreft. In een artikel van Carnegie Endowment uit 2007 schat Minxin Pei dat de directe kosten van corruptie in China kunnen oplopen tot $ 86 miljard. Tevens wijst zij erop dat de indirecte kosten niet in te schatten zijn. Tot deze kosten horen onder andere het verlies van efficiency, schade aan de volksgezondheid en het draagt bij tot een instabiele maatschappij.

Tot slot moet men ook de economie zelf en haar financiële structuren bekijken, wil men tot een goede voorspelling over China's invloed in de wereld komen. Uiteraard ➜

heeft China de laatste jaren enorme reserves in vreemde valuta kunnen opbouwen, maar als men nagaat dat de geschatte 60-70% in US $ is, dan hoeft men geen econoom te zijn om te begrijpen dat er eerder sprake is van wederzijdse afhankelijkheid dan eenzijdige machtsverhoudingen. Schulden en reserves kunnen de Amerikanen binnen luttele momenten terugbetalen dan wel waardeloos maken, door meer dollars in de markt te pompen. Een naïeve gedachte? De aflopen drie jaar hebben de VS in het kader van de financiële crisis heel veel fiscale maatregelen genomen, die zelfs deze gedachte toelaten.

de opkomst van China wordt te pas en te onpas aangehaald om op de noodzaak van een sterke defensie te wijzen

En dan hebben we het nog niet eens over de groeiende inflatie in China. De geldhoeveelheid in dit land is zo groot, dat een serieuze inflatie dreigt. Daarnaast beginnen de Chinezen zelf steeds meer producten te kopen uit andere landen, met als gevolg dat in het voorjaar van 2011 de importen de exporten voorbijstreefden.

Wat nog interessanter is, is natuurlijk de structuur van de economie zelf. Onbetwistbaar is China een groot producent van goederen die voor Westerse economieën en maatschappijen van groot belang zijn en die al dan niet door medewerking van Westerse bedrijven geproduceerd worden. Neem antibiotica, computers en auto's als voorbeeld. Maar daarnaast produceert China een hoop ramsj. En hier komt het Commando Zeestrijdkrachten in het spel.

Dilemma's bij maritiem optreden

Een van de grootste opstekers voor de marine van de afgelopen jaren zijn de operaties *Ocean Shield* van de NAVO en Atalanta van de EU. Gezamenlijk met de bondgenoten trekt men ten strijde tegen de piraterij bij de Hoorn van Afrika en ondertussen zelfs tot aan de wateren van India. Dit levert niet alleen prestige op, maar bovendien mooie plaatjes. Iedereen denkt hier waarschijnlijk nog vol trots aan de mariniers terug die op de containers van een schip landden om schip en bemanning uit handen van de piraten te bevrijden. De vraag die weinig mensen stelden is, wat er nou eigenlijk in die containers zat.

'Dat olie, voedsel en medicijnen voor ons van strategische dan wel levensbelang zijn, betwist niemand. Maar moeten wij daadwerkelijk met man en macht optreden om de goederenstroom van ramsjproducten, zoals plastic tuinkabouters, veilig te stellen?'

Dat olie, voedsel en medicijnen voor ons van strategische dan wel levensbelang zijn, betwist niemand. Maar moeten wij daadwerkelijk met man en macht optreden om de goederenstroom van ramsjproducten veilig te stellen? Producten die voor minder dan 1 euro zijn geproduceerd – vaak gemaakt van de schaarse aardolie – en in onze winkels voor 5 euro worden verkocht. Moet een marine er trots op zijn, dat zij veiligstelt dat onze winkels en huizen en zolders uitpuilen van plastic rommel en plastic tuinkabouters 'Made in China'?

Natuurlijk is dit overdreven, maar de kern van deze boodschap is tweeërlei: men moet piraterij op land bestrijden en aan de toekomstige veiligheidsproblemen dragen we zelf bij en niet per se China alleen.

Comprehensive Approach tegen piraterij

Ten eerste moet men zich afvragen of het Operationeel Commando Zeestrijdkrachten of welk ander operationeel krijgsmachtsdeel dan ook zijn legitimatie wil ontlenen aan incidentele acties voor de bühne. Let wel, natuurlijk heeft de missie Atalanta een diepere waarde, namelijk het veiligstellen van de vrijheid van goederen en verkeer op zee. Een evident beginsel binnen het internationaal recht. De vraag is echter of wij met de huidige manier van piraterijbestrijding de symptomen bestrijden of de oorzaken. Het eerste lijkt het geval: ook al vaart de internationale gemeenschap met 40 fregatten voor de kust van Somalië, er komen steeds meer piraten bij.

Als we het laatste willen doen, het bestrijden van de oorzaken, dan moeten we ook ervoor zorgen dat de mensen aan wal ervan weerhouden worden om door te gaan met piraterij. Of wij dit nu doen in het hoge geweldspectrum, dan wel door een *comprehensive approach* aan land, waarbij de nadruk op ontwikkeling moet komen te staan: in beide gevallen is er een belangrijke taak voor de marine weggelegd: als vervoerder van hulpgoederen, troepen, maar uiteraard ook als een wapen voor als men rook, vuur en geknal nodig mocht hebben.

Interdependentie

Het tweede punt dat dit artikel wil aanroeren zijn de eerder genoemde Chinese ramsjproducten. Het ziet er voorlopig naar uit dat ook de stroom aan consumptiegoederen blijft groeien en wel uit landen en regio's die het Westen met zijn eigen economisch gedrag groter en sterker maakt. Met andere woorden: anders dan tijdens de Koude Oorlog, waar na de Tweede Wereldoorlog de wereld met twee machtsblokken zat opgescheept, creëert het Westen vandaag de dag veel van de veiligheidsproblemen in de wereld zelf.

En hierdoor ontstaan enkele groeiende veiligheidsrisico's voor de toekomst, die om een duidelijke militaire, maar vooral maritieme component bij de bestrijding of zelfs oplossing vragen.

Een toekomstige rol van de Marine kan en moet zijn de inzet voor het verdelen van de zogenaamde schaarse goederen, met name voedsel. Dit doet ze al in het kader van het World Food Program. Op foto: Hr.Ms. De Ruyter in de haven van de Keniaanse stad Mombasa, tijdens operatie Atalanta, 2008.

De vraag is echter of Europa de wil dan wel het vermogen heeft om aan dit spel mee te doen, mocht het om maritiem optreden in het hoge geweldspectrum gaan tegen een symmetrische tegenstander. Europa heeft waarschijnlijk noch de capaciteiten noch de wil om met de grote jongens echt oorlog te voeren. Maar: moet Europa het willen en vooral: komt het überhaupt zover?

Om terug te keren naar de Chinese dreiging, er bestaan tal van publicaties die op de enorme omvang van de Chinese inspanningen met betrekking tot haar militaire capaciteiten wijzen. En de getallen zijn indrukwekkend, uiteraard. Er zijn echter enkele punten of vragen die men hierbij niet uit het oog mag verliezen, als men hieruit wil afleiden wat de Chinezen van plan zijn:

Waarom doet China dit? Wil het land op ooghoogte komen met de VS of de VS voorbijstreven? Als de analyse is dat China zelfs sterker wil worden dan de VS, wat is hiervan de reden? Een begrip binnen de Internationale betrekkingen is hier van belang: het veiligheidsdilemma. Het veiligheidsdilemma bestaat uit het dilemma van interpretatie en vervolgens uit het dilemma van antwoord. Waarom doet een land wat het doet? Wil het me aanvallen of wil het zichzelf verdedigen? Wil het puur indruk maken of wil het daadwerkelijk iets met de wapens doen? En zo ja, is dat tegen mij gericht?
Mocht men dan eindelijk dit dilemma van interpretatie hebben opgelost, dan moet men vervolgens bedenken, hoe te reageren. Het Westen heeft op dit moment nog steeds niet het eerste dilemma opgelost, en toch probeert men al met de oplossing voor het tweede dilemma, het dilemma van antwoord, te komen: meer wapens, tegenreactie.

Dit artikel pretendeert niet het eerste dilemma, dat van interpretatie, op te lossen, maar wil ertoe bijdragen dat de oplossing anders kan uitvallen dan men in eerste instantie zou denken. Het toverwoord in deze luidt: interdependentie. China, alle andere opkomende grootmachten, de VS en Europa zijn vandaag de dag veel te sterk wederzijds van elkaar afhankelijk als dat een (militair) conflict voor wie dan ook enig voordeel brengt, strategisch of economisch. Globalisatie, binnen Europese landen de laatste tijd als bedreiging gezien, biedt ook enorme kansen: het leidt tot wederzijdse afhankelijkheden op tal van terreinen, zodat een groot conflict tussen de verschillende partners onwaarschijnlijker wordt.
Bovendien moet men bij het oplossen van het veiligheidsdilemma ook naar de Chinese cultuur en maatschappij kijken. Die kunnen vaak meer vertellen over een land dan duizend wapens.

De toekomstige rol van CZSK

Als China of welke andere opkomende macht dan ook niet de grootste zorg is, dan is het belangrijk om te kijken wat voor dreigingen men wel kan verwachten en hoe men deze met bestaande middelen tegemoet treedt. En daar gaat het om: welke mondiale taken zijn voor het Commando Zeestrijdkrachten weggelegd die met de bestaande middelen dan wel met de middelen die men redelijkerwijs in de toekomst kan verwachten kunnen worden uitgevoerd?

Ten eerste kan en moet de Marine worden ingezet voor het verdelen van de zogenaamde schaarse goederen, met name voedsel. Het is een mythe dat er te weinig voedsel op aarde is en dat dit bij een wereldbevolking van 9 miljard in 2050 nog erger wordt. Op dit moment is er reeds voedsel voor 9 miljard mensen op aarde. Het probleem zit hem meer in de ongelijke verdeling: het zit gewoon op de verkeerde plek met als gevolg, dat in de Westerse wereld nog steeds veel overproductie vernietigd wordt. En daar horen nog niet eens de producten bij die het Westen dagelijks uit de koelkast haalt omdat ze over de houdbaarheidsdatum zijn. Schattingen gaan ervan uit dat het Westen 20-30% van het geproduceerde voedsel vernietigt.

Daarnaast zijn de armste regio's van de wereld vooral daarom arm, omdat er gewoonweg niet voldoende voedsel groeit, of kan groeien, vanwege droogte of de dwang tot export van producten naar andere werelddelen. Hiertoe behoren koffie, cacao, bananen, maar ook soja, dat nodig is in de Westerse vleesindustrie.
De Marine kan er heel goed voor zorgen dat de verdeling van schaarse goederen veiliggesteld kan worden. Bijvoorbeeld door er voor te zorgen dat voedsel op die plekken terecht komt waar het nodig is. Een voorbeeld is het World Food Program, waar het Commando Zeestrijdkrachten al actief is.
Bovendien is het helemaal niet zo een gekke gedachte om ➜

op den duur de Marine in te zetten om de toenemende overbevissing tegen te gaan. Dat Nederland en onze bondgenoten hier met name zelf voor verantwoordelijk zijn is een complicerende factor. Dit neemt niet weg dat, wil de Nederlander ook in de toekomst een lekkerbekje eten dat niet gemaakt is van saaie kweekvissen, erop moet worden toegezien dat deze lekkerbekjes ook kunnen blijven groeien. Zonder gekheid: de meeste soorten op aarde leven in het water en de bescherming van de zee – ook en in het bijzonder onder de oppervlakte – kan een belangrijke taak voor het CZSK zijn.

Wie minder in deze altruïstische tak van de wereld zit komt allicht bij het tweede punt aan zijn trekken. Hoe men het ook wendt of keert, de zeespiegel blijft stijgen. Bedenkt men hierbij dat 90% van de wereldbevolking in een strook van 100 km van de kust of belangrijke waterwegen leeft, dan betekent dit dat deze mensen vroeger of later natte voeten of erger krijgen. Natuurlijk, tegen een Tsunami kan men weinig doen, behalve de bevolking verplaatsen naar hogere regio's; een optie die de Japanse regering op dit moment serieus bekijkt.

vaak zal het CZSK de enige zijn die bepaalde gebieden kan bereiken om er humanitair of militair op te treden

Ook het bouwen van dijken is niet altijd de oplossing. Alleen al in Nederland zijn de geschatte kosten voor het verhogen van de dijken 50 miljard en bovendien is dit vraagstuk óók ideologisch zwaar betwist. Maar landen als Bangladesh of de Malediven hebben niet eens de keus om dijken te bouwen, omdat of de grond te zacht is, of de kust te lang. Tot de gevolgen van deze waterstijging horen afname landoppervlak, verdringing van schaarse landbouwgronden, groeiende migratiestromen en conflicten en daarmee nieuwe uitdagingen voor de marine. Vaak zal het CZSK de enige zijn die bepaalde gebieden kan bereiken om er humanitair of militair op te treden.

Ten derde is en blijft de Marine nodig in de gebieden waar veel grondstoffen zijn en die de wereld gezamenlijk dient te exploiteren. Uiteraard zijn de onderzeeërs ook aan deze bezuinigingsdans ontsprongen. We hebben ze namelijk niet alleen nodig tegen piraterij, maar ook bij de race rond de polen. Een F 16 of zijn beoogde opvolger zal voorlopig nog niet in staat zijn de Nederlandse vlag op 4000 meter onder zeeniveau en onder het ijs te planten. De vraag is ook of men dit moet willen. Veeleer moeten we met alle landen goede afspraken maken over het al dan niet gezamenlijk exploiteren van de grondstoffen en moeten we ervoor zorgen dat de afspraken worden nageleefd. En daarvoor hebben we de Marine nodig.
Er kunnen nog eindeloos voorbeelden worden aangehaald. Joris Voorhoeve heeft dit uitgebreid gedaan in zijn recente boek *Negen Plagen Tegelijk*. De intentie van zijn boek maar ook van dit artikel is, degenen die bij veiligheid in brede zin betrokken zijn even op enkele andere punten te wijzen dan wat we over het algemeen willen horen. Waar dit artikel voornamelijk op wil wijzen is dat voor de oplossingen van veel veiligheidsproblemen gezamenlijk optreden – niet alleen binnen het bondgenootschap, maar ook en in het bijzonder met de opkomende grootmachten – van levensbelang is.
En hierbij is duidelijk de Marine bij nodig, niet alleen in het hoge geweldsspectrum. Sterker nog: de Marine is bij uitstek geschikt voor brede internationale samenwerking. Dat hoort bij haar traditie, haar cultuur en ze laat het dagelijks zijn tijdens diverse NAVO- en EU-oefeningen en operaties, maar ook in de samenwerking met tal van andere landen.
De uiteindelijke consequenties van de huidige bezuinigingen zijn op dit moment nog niet te overzien. Wat wel duidelijk is, is dat de middelen die het CZSK houdt hard nodig en zeer geschikt zijn om tal van echt belangrijke veiligheidsproblemen tegemoet te treden. In het bijzonder Hr.Ms. Johan de Witt, maar ook al die hoog gekwalificeerde mensen die zij overal ter wereld kan brengen en die over een breed spectrum kunnen bijdragen aan een veiligere en voorspelbare wereld. ←

We hebben onderzeeboten niet alleen nodig tegen piraterij, maar ook bij de race rond de polen.

Dr. J.E. (Jörg) Noll is universitair hoofddocent Internationale Veiligheidsstudies bij de sectie Internationale Veiligheidsstudies aan de Nederlandse Defensie Academie.

Noot

1 Dit artikel is een bewerking van de lezing die dr. Noll heeft gehouden voor het symposium 'De toekomstige Koninklijke Marine na de Beleidsbrief', tijdens de Algemene Vergadering van de KVMO op 25 mei jl..

De auteur werd voor het artikel geïnspireerd door de HDV07-thesis van Majoor Maarten Wielenga. Toespraak en artikel waren niet tot stand gekomen zonder het waardevolle commentaar van LKOLMARNS bd. Dick Bosch, LTZ 2 OC Roy de Ruyter en KTZ Niels Woudstra.

Prof. dr. J. (Ko) Colijn is defensiespecialist, directeur van 'Instituut Clingendael', redacteur van Vrij Nederland en hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

Robert Gates is vertrekkend minister van Defensie. Op zijn afscheidstournee deed hij natuurlijk ook Brussel nog even aan, en nam er de NAVO de maat. Dat was op zichzelf niet zo verrassend, Gates heeft er nooit een geheim van gemaakt dat hij twijfelt aan het nut van het bondgenootschap – ook al vindt hij de alliantie nog steeds essentieel voor 'de veiligheid van het continent'.

Vrienden onder elkaar

Het meest verrassende aan de afscheidstoespraak van Gates op 10 juni was misschien zijn openingszin: 'Thank you, Mr. Secretary General, Jaap, for that kind introduction'. Ik was er niet bij, maar waarom werd Jaap daar aangesproken? Jaap is in elk geval niet de voornaam van Fog Rasmussen, want die heet , heel treffend, Anders.

Een paar jaar geleden mocht Jaap zich ook door Bob aangesproken voelen. Nederland sloofde zich enorm uit in Afghanistan maar ons land kreeg toch de wind van voren. De toen nog onder Bush jr. dienende Gates fulmineerde in het Amerikaanse Congres dat de NAVO-bondgenoten het lelijk lieten afweten in Afghanistan en dat zijn geduld op was. Wij *fence sitters* hoefden er niet op te rekenen dat VS weer een blik mariniers zouden opentrekken om er voor de zoveelste keer kastanjes uit het vuur te halen. Begin 2008 deed hij het nog eens dunnetjes over. De bondgenoten hadden niets begrepen van *counter insurgency warfare*, brieste hij. Sommige landen deden helemààl niets, maar ook Nederland – klein land maar tenminste nog bereid om in Uruzgan de handen uit de mouwen te steken zou je zeggen - kreeg ervan langs. 'Without sufficient numbers on the ground, the Dutch troops, for example, tend to use their artillery and this causes deaths among the civilian population', was zijn kritiek. Uit de pers in die tijd teken ik op dat Eimert van Middelkoop verontwaardigd was en uitleg van de Amerikaanse ambassadeur verlangde.
Dat gebeurde allemaal in de aanloop naar de NAVO-top in Boekarest, waar bleek dat Gates zuchtend en grommend toch weer door de pomp was gegaan en drie blikken Amerikaanse mariniers had toegezegd.

bitter merkt Gates op dat nu nog maar 5 van de 28 NAVO-lidstaten, waaronder Griekenland en Albanië, de 2%-norm defensie-uitgaven halen

Maar een vergeetachtig mens is Gates, die meer dan 40 jaar meedraait in de top van het veiligheidscircus, natuurlijk niet. Hij bleef op hetzelfde aambeeld hameren en zou erop terugkomen.
In het winternummer van *Foreign Affairs* 2009 waarschuwde hij weer maar koos een iets andere benadering. Hoewel hij beschreef hoe sterk de VS militair nog altijd waren (en zouden blijven), voorspelde hij dat een tweede Irak- of Afghanistanoorlog ondenkbaar was. De VS mogen dan een marine hebben die sterker is dan de volgende 13 ter wereld bij elkaar, waarvan er bovendien 11 van je bondgenoten, zo betoogde hij, 'forced regime change followed by nation building under fire' zou 'anytime soon' niet meer gebeuren.

Bij zijn 'Beste Jaap'-toespraak op 10 juni wreef hij de tekorten van de NAVO nog extra in. Vrienden moeten soms eerlijk tegen elkaar zijn, zo begon hij. Hoewel Gates erkende dat hij vier jaar geleden, bij zijn aantreden, niet had verwacht dat de NAVO de strijd in Afghanistan nu nog zou volhouden, blijft het een beschamend feit dat een alliantie van 2 miljoen militairen (exclusief de VS) er met moeite 50.000 op de been kan brengen.

De casus-Libië maakt het nog erger. Hier gaat het om een onomstreden missie met een solide VN-mandaat, waarbij NAVO-grondsoldaten geen enkel gevaar lopen, en nu laat de NAVO het eigenlijk weer afweten. Excuses zijn er niet: Noorwegen en Denemarken leveren het bewijs. Zij leveren 12% van de *strike aircraft* waarmee bijna een derde van de Libische gronddoelen is gebombardeerd. Zelfs België doet mee, waar Nederland past. Bitter merkt Gates op dat nu nog maar vijf van de 28 NAVO-lidstaten, waaronder Griekenland en Albanië, de 2%-norm defensie-uitgaven halen. En dat de VS, in de Koude Oorlog al goed voor de helft van de defensiebestedingen van het bondgenootschap, nu zelfs driekwart van de uitgaven voor hun rekening nemen.
Zou het indruk op hem hebben gemaakt dat minister Hillen verzekert dat we er in 2014, als de winkel na verbouwing weer open gaat, weer zullen staan?

Is de Derde Wereldo

Nu Osama Bin Laden dood is, TomTom niet meer ons rijgedrag naar de politie stuurt en Sony diep door het stof is gegaan over onze creditcards en het spelverlies, kan de gezapigheid weer toeslaan. Afghanistan is 'yesterdays war'. Bovendien, wie is er eigenlijk bang voor de Derde Wereldoorlog? Er is immers niets meer aan de hand. Toch?

De vraag blijft echter of er buiten het gezichtsveld van de journalistiek bewegingen zijn die het dagelijks nieuws niet halen maar waar we op termijn toch mee te maken kunnen gaan krijgen. De discussiegroep *The Futurist* op LinkedIn geeft net zo min als andere *trendwatchers* een duidelijk antwoord op de vraag waar we nu eens goed op moeten letten. Daarom de vraag: is de aanloop naar de Derde Wereldoorlog, WW-III, al begonnen?

In dit korte opiniestuk wordt een poging gedaan om te demonstreren dat de strategie van landen enigszins zichtbaar te maken is. Als je de strategie weet kun je vanzelf zien waar de belangen gaan botsen. Op grond hiervan kom ik met enkele conclusies die in de categorie 'ongemakkelijke waarheid' vallen.

Strategie: het doel, de weg en de middelen

Ooit haalde ik een drie bij een professor op Clingendael. Er was geen toelichting, er waren geen rode krassen. Desgevraagd gaf de professor mij te verstaan dat ik als axioma in mijn werk had aangenomen dat een regering het beste voor heeft met de onderdanen. De professor zei dat die heipaal onder mijn stuk los zand is, want een regering heeft als prioriteit één: aan de macht blijven. Dat de beste methode daartoe is om het volk tevreden te houden is iets anders: de zorg voor herverkiezing en de openbare orde op straat.
Dit klinkt behoorlijk cynisch en is vast veel te scherp geformuleerd. Wat wil een regering dan wel? Op welke manier bereikt een regime haar doelen? Oftewel: welke *grand strategy* heeft een land? Bij het zoeken naar een definitie van het woord 'strategie' kom je van alles tegen, te beginnen bij speltheorieën en Carl von Clausewitz. Toch is er een gezamenlijke grond: strategie is een combinatie van doelstelling, de weg daar naar toe en de benodigde middelen.

Met strategie bedoel ik in deze bijdrage: een combinatie van het doel, plus de weg waarlangs het doel bereikt moet worden en wat je daarvoor aan instrumenten en hulpmiddelen nodig hebt. Staten doen meestal geheimzinnig over hun strategie omdat zij vrezen dat een andere staat het object van die doelstellingen voor hun neus zal wegkapen. Logisch, want kort gezegd: veel staten willen hetzelfde, nl. grondstoffen, energie (olie en gas), lucratieve handelsbetrekkingen. Staten vrezen immers een nulsom: mijn winst is jouw verlies en andersom.
Om er vervolgens achter te komen wat de strategie van een land is zou je naar mijn mening moeten je letten op drie elementen: wat die staat zegt, wat die staat doet en waar die staat zijn geld aan uit geeft. Als die drie elementen synergie te zien geven mag je er van uitgaan dat je een correct beeld hebt. Als die drie uiteen lopen, is het opletten geblazen want dan zijn er kennelijk strategische doelstellingen te verbergen.

Herken de strategie van een land: wat een staat zegt, doet en waaraan het zijn geld aan uit geeft

Wat een staat zegt lees je gewoon in de media. Daar is niets ingewikkelds aan: iedereen heeft er toegang toe. Wat een staat doet is nauwelijks lastiger: gewoon een poosje opletten op het dagelijkse nieuws met de analyse van journalisten en de vakliteratuur. Waar een staat zijn geld aan uitgeeft is ook best te doen. Dat vergt het geruime tijd volgen van de vakpers en het maken van je eigen database (alles is openbaar, maar je moet wel even zoeken). Voor dit stuk heb ik twee jaar in de openbare media (voornamelijk de vakpers) de investeringen in marineschepen bijgehouden die een uitbreiding betekenen van de capaciteit. Omdat marineschepen erg duur zijn ligt aan de aanschaf een zeer bewuste keuze van de regering ten grondslag. Ergo, *naval shipbuilding* die een uitbreiding van slagkracht voor dat land oplevert, geeft aan dat er in de strategische doelstellingen iets is veranderd. Het soort te bouwen schepen geeft aan op welke richting die verandering duidt. Een strategie die leidt naar *power projection* en expeditionair optreden ver van huis leidt tot andere schepen dan wanneer het zou gaan om bijvoorbeeld een kustwacht, of voor het zorgen voor *sea control* in een randzee. De methode om naar nieuwbouw voor extra maritieme capaciteit voor extra capaciteit te kijken is daarom een hulpmiddel om een indruk te krijgen van de strategie van staten. Er is een voorbeeld te geven van waar die synergie wel bestaat en een voorbeeld waar die afwezig is. Daartoe volgt een korte alinea over de Verenigde Staten (VS) en over China.

Eerst iets over de VS: de VS zegt de grootste *superpower* te willen zijn. De VS heeft relevante militaire doctrines die daartoe moeten leiden gewoon op Internet gezet. De VS treedt mondiaal zowel solo als in multinationaal verband op en tot slot worden die woorden en daden gedekt door de investeringen en uitgaven voor de Amerikaanse defensie die in een openbaar debat in het Capitool te controleren zijn. President Barack Obama beëindigde zijn

orlog al begonnen?

China zegt dat zijn defensie gebaseerd is op de twee-eilanden ringen. (Bron: Presentation dr. You Ji, Future Plans and Requirements Conference, *London, May 21, 2009)*

speech over het aankondigen van de dood van Osama Bin Laden: ' … dat Amerika alles kan als we daartoe besluiten' (NRC, 2 mei 2011). Kortom, er is een eenduidig beeld te zien in wat de VS zegt, wat de VS doet en waar de VS in investeert. Je mag zeggen dat het je niet aanstaat, maar het is wel degelijk WYSIWYG (*what you see is what you get*).

China

Om een voorbeeld te geven waar die synergie afwezig is, iets over China. Van China weten 'we' sedert de Olympische Zomerspelen van 2008 opeens veel meer dan vroeger. Het Chinese volk heeft door internet, mede ingegeven door de openheid in die periode, het gevoel wat in te halen te hebben: welvaart zoals in de westerse landen. Het Chinese leiderschap, de top van de Chinese Communistische Partij dus, doet er zoals alle regeringen overal elders in de wereld alles aan om aan de macht te blijven. Om kort te gaan: geen opstand en het volk die stijging van de welvaart geven die het verlangt. Dit is ook wat het Chinese leiderschap zegt: de stijging van de welvaart is prioriteit één.

Ook over de defensie zegt China geheel open te zijn. China zegt dat de defensie gebaseerd is op de twee-eilanden ringen (zie de foto op deze pagina). Het zou gaan om *sea denial* in de wateren binnen de eerste ring van eilanden en dat er geen mondiale aspiraties zijn. Dit is de expliciet gemaakte strategie, die we geacht worden braaf te geloven.
Om te bezien wat China doet is al een stuk lastiger. China maakt zijn eigen allianties of gaat gewoon solo. Om te beginnen is de hulp van China aan Afrikaanse landen waardevrij. Er komen geen clausules bij over mensenrechten of andere randvoorwaarden. China laat zich af en toe betalen voor steun bij ontwikkeling. Tegen kostprijs legt China infrastructuur aan en bindt China het lokale bestuur aan zich. De Chinese investeringen in Afrika groeiden van 166 miljoen in 2000 naar 1,1 miljard in 2009 ('China is alleen in Afrika voor China', door correspondent Peter Vermaas in de NRC, 9 december 2010).

'Nog nooit ben in zo optimistisch geweest. … We staan aan de vooravond van een grote groei', zegt D. Kaberuka, president van de Afrikaanse Ontwikkelingsbank, in de NRC van 27 november 2010 aan Afrika-correspondent Koert Lindijer in dienst NRC-artikel 'Chinese lessen helpen verloren continent groeien'. Inderdaad: de westerse wereld beschouwde Afrika als het verloren continent. China ziet het als de nieuwe bron voor zijn grondstoffen en is al jaren met succes onderweg vaste voet op de Afrikaanse wal te krijgen. In december 2010 nodigde de Chinese leider Hu Jintao de Zuid-Afrikaanse president Jacob Zuma uit om voortaan aanwezig te zijn bij de top van de BRIC landen (Brazilië, Rusland, India en China); BRIC wordt BRICS (inclusief Zuid-Afrika).
Intussen vissen de Chinese vissers in Zuid-Koreaanse wateren, is er een conflict met Japan over de onbetekenende Senkaku eilanden (althans, onbetekenend totdat er olie gevonden wordt binnen 200 zeemijl). NRC-correspondent Oscar Garschagen constateert in zijn artikel 'Wereld draait nu om het Rijk ven het Midden', in de NRC van 2 januari 2010, dat de Chinese leiders de confrontatie met de leiders van Europa en Amerika niet langer schuwen.

Om te zien waar China investeert in uitbreidingen van marinecapaciteit verwijs ik naar de door mij samengestelde database van de jaren 2009-2010 op de website van de KVMO, **www.kvmo.nl/2011**.
Let daarbij vooral op de samenstelling van vloot: geschikt voor indrukwekkende *projection of power* ver weg van huis. Dat heeft niets meer met *home waters* binnen de twee eilandringen te maken. Kijk ook naar het gedrag: je zou het agressieve Chinese gedrag over de Senkaku's en de Spratleys nog best in de *First Island Ring* kunnen verklaren, maar de forse toename van Chinese invloed in Afrika al lang niet meer. Conclusie: er is geen synergie tussen wat China zegt, doet en waar het zijn geld in steekt.

Intussen: de trends

Ach, u heeft het allemaal al eens eerder gehoord. De kern van de toekomstvoorspellingen van de trendwatchers is al een tijd hetzelfde. Nog steeds rekent men met een explosieve mondiale bevolkingsgroei en in de westerse wereld de vergrijzing als een van de kenmerken. In 2040 zijn we met 9 miljard en in 2100 met 10 miljard mensen. Nog steeds baart voedselschaarste zorgen: de vis uit de oceanen raakt op en om die groeiende bevolking te voe- ➜

De schepen die China bouwt zijn bedoeld om economische belangen op grote afstand veilig te stellen. (foto marineschepen.nl)

den is er mondiaal een distributie- en transportprobleem. Olie en gas voor de energie raken op. Hoewel al decennia om een ander soort energie wordt geroepen blijft het voorzien in energie een allerminst opgelost probleem. De ramp in Fukushima op 11 maart van dit jaar heeft de anti-kernenergielobby nieuw leven ingeblazen; oplossingen liggen ver weg. Nogmaals: dit is geen nieuws. Maar we gaan heel erg slecht om met toekomstige bedreigingen van onze welvaart. Zo praten we al decennia over de vergrijzing en het lijkt er nu toch echt van de te komen dat we over tien jaar de pensioenleeftijd met een jaar zullen verhogen. Kennelijk is de druk nog niet hoog genoeg. Zo is het met de trends ook.

De harde gegevens – de database

Zoals ik hierboven al aangaf, op de website van de KVMO staat een uitdraai van de database. Deze database bestaat uit een opsomming van uitbreidingen van de marine, opgetekend in de periode 2009 en 2010. Nogmaals: het gaat dus niet om vervangingsinvesteringen. Natuurlijk is er wat op af te dingen. Om te beginnen staan rijp en groen door elkaar: aankondigingen, contracten, kielleggingen, afbouw, in dienst stellen. Daarnaast wordt seriebouw in *batches* van 4 of 5 schepen gemaakt, met tussentijds contractwisselingen. Tenslotte heb ik deze lijst in mijn eentje gemaakt en ik heb vast wel veel gemist: de lijst zou veel (?) uitgebreider moeten zijn. Alles komt uit open bron en is gewoon op Internet te controleren.
De kern van de database is dat een groot aantal landen bezig is extra maritieme capaciteit te verwerven. Dit zijn de 'middelen' van de *grand strategy* van landen. Trek zelf je conclusie maar.

WW-III

Bovenstaande leidt tot de volgende gedachte over WW-III. Te beginnen met twee conclusies gebaseerd, op de database:

- China (met als goede tweede India, zie de database) is zich stilletjes maritiem aan het bewapenen om ergens ver weg van de thuishavens een militaire operatie te gaan uitvoeren. China vaart geduldig de vaste koers, laat zich niet beïnvloeden en wordt de mondiale *superpower*. Wat het Chinese leiderschap nastreeft is heel erg duidelijk: grondstoffen om de eigen groeiende bevolking een welvaart te bezorgen om daarmee het volk tevreden te houden. Daar is niets mis mee. Maar die grondstoffen kun je maar één keer winnen; wie het eerst komt die het eerst maalt. De schepen die China (en India) bouwt zijn bedoeld om economische belangen op grote afstand veilig te stellen;
- Andere landen reageren op grootmachten en elkaar: de perceptie dat marinebouw elders mogelijk tegen jou gericht is dwingt je tot eigen investeringen en dan wel asymmetrisch (dus als je een carrier tegenover je verwacht, bouw je zelf onderzeeboten en raketten).

In tegenstelling tot de Eerste en Tweede Wereldoorlog gaat het in de nabije toekomst niet over landjepik. Geen van de actoren die ik tegenkwam tijdens mijn zoektocht in 2009 en 2010 doet vermoeden dat een komende strijd

we gaan heel erg slecht om met toekomstige bedreigingen van onze welvaart

gaat over bommen, granaten, veel bloed en te betreuren slagvelden. Nee, het gaat om het bezit of de controle over de noodzakelijke grondstoffen en voedingsbronnen nu de schaarste door de explosieve bevolkingsgroei toeneemt.

Het zou dus best kunnen zijn dat in WW-III nauwelijks een schot gelost wordt. Sun Zu leerde ons al dat de beste generaals nooit ten strijde gaan: *coercion*, politieke en diplomatieke dwang, economische chantage, coöptatie en coöperatie zijn mogelijk de strijdmiddelen van WW-III. Maar wie geen actor is in het 'spel' van deze *coercion*, wie geen druk kan uitoefenen bij de verdeling van de schaarse goederen krijgt de kruimels die van tafel vallen.

Conclusie

- De issue van WW-III is daarmee: het verkrijgen van die grondstoffen;
- De vorm van WW-III ongewis: *coercion*, vreedzaam ontginnen, eerlijk delen, neokolonialisme, of vechten;
- Het *battlefield* is bij de belangrijkste vindplaatsen van grondstoffen: Afrika (door het Westen nog steeds onterecht het 'verloren continent' genoemd);
- China is al vast begonnen het *battlefield* te bewerken;
- Amerika moet nog wat klusjes afronden, maar gaat zeker meedoen;
- Europa is alleen nog maar met zichzelf bezig en heeft geen idee.

KTZ b.d. W. (Wouter) van Straten doceerde Maritieme Operaties aan de NLDA en is docent Integrale Veiligheid aan de Avans Hogeschool te Breda.

DE DATABASE STAAT OP WWW.KVMO.NL/2011

Fietsen door mul zand: *Open brief aan de minister*

Uit de beleidsbrief van de minister (april 2011) wordt de omvang duidelijk van de bezuinigingsmaatregelen die de krijgsmacht treffen. Deze ingrepen komen bovenop eerdere bezuinigingsrondes en aanpassingen van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden. De gevolgen zijn voor de krijgsmacht zeer ingrijpend en komen hard aan bij de defensiemedewerkers die vele jaren trouw en professioneel hun diensten vervullen.

De minister wil een deel van de financiële opbrengst binnenhalen door flink te snijden in de bestuurlijke organisatie. Daarnaast wil hij de defensieorganisatie in 2014 'gezond' achterlaten. Wij denken dat de uitwerking van de organisatorische voorstellen zoals deze nu zijn geformuleerd, in de praktijk niet zullen leiden tot de gewenste resultaten. Een kleinere maar gezonde krijgsmacht moet voldoen aan andere uitgangspunten en de toepassing daarvan, dan nu worden gepresenteerd. Dit vereist wel een totaal andere wijze van denken. Een Copernicaanse wending van het huidige 'bestuurlijke' denken is daarvoor noodzakelijk.

'Dynamische onzekerheid'

In tegenwoordige conflictsituaties ligt het primaat van de tactische en operationele leiding over eenheden in een crisisgebied bij die operationele eenheden zelf. De strategische aspecten (inclusief de politieke) zijn veelal in een eerder stadium vastgelegd; nationaal en internationaal. Iedere defensieorganisatie moet derhalve zorgen voor korte operationele lijnen met relevante informatie naar de minister.

In vredestijd bereidt Defensie zich voor op die situaties van spanning, crisis of oorlog. Operationeel gereed zijn voor opdrachten en missies is het devies. De operationele commandanten zijn verantwoordelijk voor deze integrale gereedheid (materieel, personeel, exploitatie) van hun eenheden en rapporteren daaromtrent regulier aan de minister. De minister op zijn beurt legt daarover politieke verantwoording af aan het parlement.

Het sturen en inrichten van een organisatie moet ondersteuning bieden aan de doelstellingen die de leiding van de organisatie zich stelt. De sturing en de ondersteunende organisatie dienen dan ook een toegevoegde waarde te leveren aan diegenen die daadwerkelijk het eindproduct realiseren. In het geval van de defensieorganisatie zijn dat de 'gereedstellers', de 'inzetters' en vanzelfsprekend de operationele eenheden zelf.
De Verkenningen (2010) geven inzicht in de ontwikkelingen die voor de inzet, het gereedstellen en de verdere inrichting van de defensieorganisatie van belang zijn. Het omgaan met onzekerheden wordt daarbij als een leidende factor gezien:

> 'Onzekerheden doen zich niet alleen voor met betrekking tot toekomstige veiligheidsrisico's en dreigingen, ook organisatorisch kunnen zich voor Defensie onvoorziene uitdagingen en kansen voordoen als gevolg van bijvoorbeeld technologische doorbraken, veranderingen in de overheidsorganisatie, arbeidsmarktontwikkelingen en nieuwe samenwerkingsmogelijkheden…. Versterking van het vermogen om te gaan met deze fundamentele onzekerheid en te anticiperen op voorziene en onvoorziene ontwikkelingen en gebeurtenissen vraagt dan ook nadrukkelijk aandacht.' (Verkenningen, 2010 blz. 160-161) ➜

De Verkenningen geven aan dat een versterking van het anticiperend vermogen van Defensie van groot belang is. Aan de hand hiervan dient de huidige wijze van sturen en inrichten binnen Defensie tegen het licht te worden gehouden. Uitvoering die tot stand dient te komen in omgevingen en situaties die worden gekenmerkt door zeer veel variabelen. Situaties die zich steeds frequenter zullen voordoen en daarmee te kenmerken zijn als 'dynamische onzekerheid'.

Doorlopend reorganiseren

Sinds het begin van de negentiger jaren van de vorige eeuw is voor de defensieorganisatie die situatie van 'dynamische onzekerheid' zich steeds nadrukkelijker aan het ontwikkelen. Naast een forse vermindering van eenheden en een fundamentele operationele transitie door de veranderde internationale veiligheidssituatie, is ook de bestuurlijke en bedrijfsmatige organisatie van Defensie ingrijpend aangepast. Zo zijn bij de voorlaatste herinrichting in 2005 de voormalige krijgsmachtdelen omgevormd tot operationele commando's (OPCO's) die zich in hoofdzaak richten op het voorbereiden op mogelijke operationele inzet (de gereedstelling). De hoogste militair is sindsdien als Commandant der Strijdkrachten (CDS) verantwoordelijk voor het daadwerkelijk inzetten van operationele eenheden (de inzet).

Daarnaast heeft de CDS als hoogste militair adviseur van de minister een belangrijke rol in het verzorgen van de middelen die de commandanten in staat moeten stellen de aan hen opgedragen taken naar behoren uit te voeren. De hiervoor benodigde kaders zijn opgenomen in visies, beleid en plannen etc. en worden door de CDS in collegiale samenwerking met diverse functionele directies opgesteld. Gezamenlijk vormen zij de Haagse bestuursstaf. Eerst verantwoordelijke naar de minister voor deze bestuurlijke activiteiten is de secretaris-generaal. Bij die vorige grote herinrichting (de zogeheten 'SAMSON-operatie) zijn om kosten te besparen tevens algemene diensten als ICT, catering, vervoer, beveiliging etc. ondergebracht in het Commando Dienstencentrum (CDC). Voor de materiële ondersteuning (verwerving, instandhouding, afstoting) is ten slotte, vanwege onder meer de clustering van specifieke kennis en het hoge politieke profiel (verwerving) de Defensie Materieel Organisatie (DMO) opgericht.

sinds het begin van de negentiger jaren van de vorige eeuw is voor de defensieorganisatie die situatie van 'dynamische onzekerheid' zich steeds nadrukkelijker aan het ontwikkelen

Al deze ondersteunende activiteiten dienen de voor de uitvoering verantwoordelijke commandanten in staat te stellen, de aan hen opgedragen taken doeltreffend uit te voeren. Of dit effectief en naar tevredenheid plaats vindt is afhankelijk van het stuur- en organiseervermogen van de organisatie. Bij elke nieuwe grote reorganisatie wordt hier veel aandacht aan besteed. Zo worden onder regie van de Haagse staf beleidsuitgangspunten, besturingsmodellen, bedrijfsvoeringsconcepten en organisatiebesluiten opgesteld waarbij toewijzing van taken en verantwoordelijkheden vaak gevisualiseerd wordt in organigrammen en procesplaten. Na de vaststelling op het hoogste bestuurlijke niveau van deze kaderstellende documenten krijgen uitvoerende bestuurders (beleidsverantwoordelijken) opdracht zogeheten blauwdrukken op te stellen waarin wordt vastgelegd hoe de organisatorische procesgang aan de hand van bv. *service level agreements* en dienstverleningsovereenkomsten dient te verlopen. In dit geheel van 'bestuurlijke administratie' worden vanzelfsprekend ook de algemeen wettelijke en overheidsbrede richtlijnen verwerkt.
In de Kamerbrieven waarin de minister instemming vraagt of verantwoording aflegt over zijn voorgenomen of uitgevoerde beleid, wordt deze bestuurlijke administratie vaak aangeprezen met slogans als scheiden van beleid en uitvoering, minder bestuurlijke drukte, sturen op hoofdlijnen, geïntegreerde informatievoorziening, kiezen voor de uitvoering, je gaat erover of niet… etc, etc'. De bedoelingen zijn ontegenzeggelijk goed. Maar nu de praktijk…?

Lessen uit ICT projecten bij de overheid

Er is al veel literatuur over de wijze waarop grote (ICT)-projecten zouden moeten worden gemanaged en de risico's ervan zouden kunnen worden beheerst ('recepten').
'Recepten' zijn bekend. Toch worden ze vaak niet toegepast, terwijl alle betrokkenen eigenlijk wel weten dat te ambitieuze en complexe projecten gedoemd zijn te mislukken. Hoe komt dat toch?

RAPPORT ALGEMENE REKENKAMER, 2008

De 'schone' teksten: 'Hoe komt dat toch?'

Al vele jaren worden deze projecten van organisatorische herinrichting overheidsbreed begeleid door dezelfde 'schone' teksten[1]. Maar telkens worden er na een paar jaar weer nieuwe veranderingstrajecten gestart nadat geconstateerd is dat het 'bestuurlijk' drukker is geworden, details tot in de hoogste gremia worden besproken, vergaderculturen ongebroken zijn, papierbergen zijn verhoogd, er weer 'meer *chiefs* en minder *indians*' zijn en de uitvoering steeds meer onder druk staat. **'Hoe komt dat toch?'**; een vraag die voor 'bestuurlijk' Nederland op de agenda is gezet door de Algemene Rekenkamer.

Het is duidelijk dat het antwoord op deze vraag niet eenvoudig is. Anders is de 'gelukkige' een persoon met 'goeroe'-status die met zijn recept in zalen, op conferenties en in 'workshops' overal ovationeel applaus oogst. Maar de 'ultimo' consultant, dé vriend van een doelmatiger én doeltreffender overheid bestaat niet. En alle managementboeken dan met al hun methoden en methodieken? Recepten te over.

Maar vooral recepten met een rationele inslag aan de hand van een oorzaak en gevolg- insteek. Zoeken naar de mechanismen in de organisatie. Alsof een organisatie een technisch object is als een lopende band of een beleidsfabriek met geobjectiveerde planning en stuurbare functionaliteiten. Blauwdrukken die de werkelijkheid al in zich hebben. 'Geïntegreerde' informatiesystemen die stuurpanelen genereren. 'Harde' controle op doelmatigheid. *Just-in-time-* management. Enz., enz.. Allemaal rationele recepten als antwoord op een **'Waarom komt dat toch?'**- vraag.

Maar is een **'Waarom komt dat toch?'**- vraag wel een juiste vraag voor het anders willen organiseren in organisaties, in het bijzonder een overheidorganisatie? Welke sturing, inrichting en

bedrijfsvoering ook geïntroduceerd worden, het uitvoeren is aan mensen zelf. Alleen zij kunnen in eendrachtige samenwerking zorg dragen voor het echt slagvaardig sturen, gereedstellen en inzetten. Het is en blijft mensenwerk. De vraag naar het waarom leidt echter vooral naar de beantwoording van de vraag: **'Doen we de dingen goed?** Nee! Wat moeten we dan doen om de dingen beter te doen?' Dat is wat in besturings- en veranderingsdocumenten veelal is te lezen. Verandering en 'besturing', alsof we achter het stuur van onze auto zitten en bepalen waar de reis heengaat, ondersteund door de 'TomTom' als het geïntegreerde informatiesysteem. Maar wie of wát 'bestuurt' er dan eigenlijk? Zou de vraag niet veeleer, zeker nu, moeten zijn: **'Doen we wel de goede dingen?'**. En daarmee eerst op zoek gaan naar de achtergronden van de **'Hoe komt dat toch?'**- vraag.

Met de komst van de nieuwe minister is een nieuwe bezuinigingsoperatie aangekondigd. Een operatie met een omvang van niet ruim 600 miljoen euro, zoals aangegeven in het regeerakkoord, maar van bijna 1 miljard euro. Een aanmerkelijk groter bedrag, daar de minister niet alleen aan zijn bezuinigingsopdracht wil voldoen maar ook de defensieorganisatie 'gezond' wil maken. Dat laatste is een positieve en verantwoorde insteek, gezien de vooral ook door het uitvoerend personeel aangegeven structurele problemen in het dagelijks werk. Voor het eerst lijkt het in eerste instantie niet te gaan om de operationele capaciteiten zelf maar vooral hoe ze tot stand moeten komen.

Copernicaanse wending gevraagd

Hoopgevend is gestart met werkgroepen die eerst de mogelijkheden van verandering in de sturing en de bedrijfsvoering moesten onderzoeken. Helaas wijst alles erop dat vervolgens toch weer 'gewoon' het klassieke 'reorganisatierecept' wordt gevolgd. Een recept voor een 'bestuurlijk aspirientje', waar een ingrijpende, mogelijk zelfs levensreddende operatie noodzakelijk is. Hoe zouden we anders de huidige activiteiten moeten bezien als na die

verandering en 'besturing', alsof we achter het stuur van onze auto zitten en bepalen waar de reis heengaat, ondersteund door de 'TomTom' als het geïntegreerde informatiesysteem

eerste ronde een groot aantal operationele eenheden wordt stilgelegd, een beleidsbrief wordt opgesteld in bekend bestuurlijk taalgebruik, gebruikelijke tussentijdse oekazes plaatsvinden van functionele directies (met name financiën en personeel) en wederom nieuwe 'werkgroepen' worden ingesteld, terwijl we al weer een half jaar verder zijn. Het geeft sterk de indruk van een mechanisch 'reorganisatie-circus'. Defensie heeft weer voluit zijn 'regietent' centraal aan het Plein opgesteld. De 'gedrilde' stafafdelingen laten daarbij volop hun bekende kunstjes zien. Maar voor welk publiek? En wie applaudisseert er nog? De fluitconcerten zwellen aan.
Heeft het 'mechanische besturingscircus' zijn langste tijd niet gehad? En is dat wat de minister juist ook wil aangeven?:

Het doeltreffend organiseren in een omgeving die gekenmerkt wordt door een dynamische onzekerheid behoort tot de hedendaagse kerncompetenties van de operationele teams van Defensie. De missies in Irak, Afghanistan en voor de kust van Oost-Afrika zijn daar treffende voorbeelden van. (foto E. van den Heuvel)

'Ik wil van dat circus af!' En wat wordt er opgetuigd. Daar ligt dus het probleem. Hoewel in woorden A ('uitvoering') wordt aangegeven, laten de gedragingen B ('beleid') zien, waarbij A om B draait in plaats van andersom. Die bestuurlijke opvatting is aan een drastische herziening toe: niet minder dan een Copernicaanse wending is hier aan de orde. Dat besef is een eerste antwoord op de **'Hoe komt dat toch?'** - vraag. Zonder dat bewustzijn zal het niet lukken.
Als er het besef is dat de uitvoering niet om het beleid draait maar het beleid om de uitvoering, wordt het wereldbeeld van Defensie en van menig andere 'dienstverlenende uitvoering' (b.v. gezondheidszorg, onderwijs etc.) ineens een heel andere. Het organisatorisch denken start vanuit een ander uitgangspunt. Centraal staat dan: het realiseren van de kerntaken van Defensie: het gereedstellen en de inzet van operationele eenheden.

Gereedstellen en Opdrachtgerichte Commandovoering

Hoe kan die kernactiviteit gereedstellen gekarakteriseerd worden? Voor het gereedstellen (en inzetten) van operationele teams geldt een toegesneden sturingsfilosofie: de Opdrachtgerichte Commandovoering (*Mission Command*). Het doeltreffend organiseren in een omgeving die gekenmerkt wordt door een dynamische onzekerheid behoort tot de hedendaagse kerncompetenties van de operationele teams van Defensie. De missies in Irak, Afghanistan en voor de kust van Oost-Afrika zijn daar treffende voorbeelden van. *Mission Command* is de filosofie van commandovoering waarbij het hogere niveau het einddoel en de daaraan gerelateerde noodzakelijke taken formuleert. Het is aan de operationele commandant om te bepalen hoe deze worden verwezenlijkt. Gebaseerd op het principe van decentralisatie stelt het hogere niveau randvoorwaarden en beperkingen, en voorziet het lagere niveau van voldoende middelen en bevoegdheden om deze in te zetten. Voor de uitvoering wordt vanuit dezelfde filosofie ook de term Opdrachtgerichte Commandovoering gebruikt: →

Bij Opdrachtgerichte Commandovoering gaat het erom dat door het vaststellen en communiceren van het oogmerk (*intent*) van de hogere commandant maximale vrijheid van handelen wordt gegeven aan de lagere uitvoerende niveaus. Het oogmerk richt zich op de context waarbinnen de opdracht moet worden uitgevoerd en de te bereiken resultaten en effecten, en minder op de wijze waarop die behaald worden. De autoriteit voor de uitvoering wordt gedecentraliseerd.
Het centraal stellen van de kernprocessen van Defensie en daarmee het concept 'Opdrachtgerichte commandovoering' vereist zo een verregaande invoering van deze wijze van sturing. De ondergrond hiervoor wordt dus gevormd door de inzet van operationele teams.
Deze echte kern van Defensie bestaat uit mannen en vrouwen die (inzet)gereed zijn en als zodanig aan de gestelde opdrachten kunnen voldoen. De omvang en verschijningsvormen van die teams zijn zeer divers. Om hun opdrachten te kunnen uitvoeren, geldt voor elk team dat het dient te beschikken over een aantal kerncapaciteiten:

- Het opereren onder opdrachtgerichte commandovoering (*Mission Command*);
- Het onderhouden van *situational awareness* (omgevingsbewustzijn/herkenning) in een situatie van dynamische onzekerheid;
- Het zorgdragen voor 'eenheid van inspanning';
- Het opereren in een variëteit aan teams (mensen/middelen);
- Het opereren onder *rules of engagement (ROE)-based* omstandigheden (inzet/gedragsregels).

Het ontwikkelen van bovengenoemde kerncapaciteiten geeft inhoud aan het gereedstellingsproces. Het is van belang te onderkennen dat de activiteiten 'gereedstellen' en 'inzetten' een aantal specifieke kenmerken hebben, die doorwerken in de wijze van sturen, organiseren en ondersteunen. Die kenmerken laten zich als volgt samenvatten:

- Terugkerende (cyclische) activiteit;
- Expertise-gedreven (begint niet van nul af aan, cumulatief);
- Intensief coördineren om betrokken personeel met juiste materieel in juiste omstandigheden, in gevraagde tijd, met 'begrepen' opdracht door oefening voor te bereiden op een hoogwaardige operationele inzet;
- Afhankelijkheden (personeel, materieel, financiën, operationeel) bij deze voorbereidingen zijn uitermate variabel en dienen op elkaar afgestemd te worden waardoor coördinatie een zeer complexe en arbeidsintensieve activiteit wordt.

Het cyclische proces van dit gereedstellen levert uiteindelijk militair vermogen op, dat voor inzet kan worden aangewend. Gezien de specifiekheid van het inzetdomein (land, zee en lucht) hebben de OPCO commandanten de organisatie van de gereedstelling naar eigen expertise (het hoe) ingericht. Ze zijn daarop aanspreekbaar en hebben daartoe een aantal toegesneden bevoegdheden nodig. Het militair vermogen wordt door hen vervolgens aangeboden aan de CDS, ten behoeve van de invulling van aan de CDS verstrekte opdrachten. Met dit aanbieden van het militair vermogen (het resultaat) geven de OPCO commandanten invulling aan de hen gestelde opdrachten (het wat).

Opdrachtgericht sturen

Het doeltreffend organiseren in een omgeving die gekenmerkt wordt door een dynamische onzekerheid en veelzijdige coördinatie behoort tot de kerncompetenties van de operationele teams van Defensie. De planning, de realisatie, het prioriteren ten aanzien van mogelijke knelpunten en de noodzaak tot een grote verscheidenheid aan coördineren noodzaakt tot een toegesneden 'directie', 'coördinatie' en 'toewijzing' en daarmee een integrerende eindverantwoordelijkheid/eenhoofdige aansturing ('*command*') in de nabijheid van de betrokken teams en de hen opgedragen taken. Deze eindverantwoordelijkheid wordt ingevuld door de commandant door de organisatorische inrichting van zijn commando. Voor een doeltreffende sturing en bedrijfsvoering, ter ondersteuning van het gereedstellingsproces, is dus een grote mate van synchronisatie en daarmee regelruimte vereist. Het is noodzakelijk om een veelheid aan coördinatie-

het huidige besturings- en controlsysteem is gebaseerd op achterhaalde standaardprocessen en gaat te weinig uit van een continue dynamiek in de omgeving

activiteiten uit te voeren om alle organisatie-elementen die telkens in verschillende onderdelen van het gereedstellingsproces dienen te acteren, op de juiste wijze, tijd, plaats en middelen (operationeel, personeel, materieel en financieel) aan elkaar te koppelen. Eenheid van inspanning is daarbij een vereiste. Naast de toerusting van benodigde middelen, mogelijkheden en expertise blijft daarom de prioriteit op de uitvoering voor een ieder de enig juiste richting.
In het verlengde van de opdrachtgerichte commandovoering is daarmee *opdrachtgericht sturen* de meest toegesneden sturingsfilosofie voor de gehele defensieorganisatie.
Zo is bij dit concept van *opdrachtgericht sturen* net als bij de opdrachtgerichte commandovoering sprake van een onderscheid tussen de verschillende mechanismen van sturing (directie, delegatie, coördinatie). Met name de capaciteit om onderling doeltreffend te coördineren vereist, gegeven de geschetste ontwikkelingen, nadrukkelijk aandacht. In een recent artikel in de Militaire Spectator (jan. 2011) geeft Generaal-majoor M.C. de Kruif over zijn ervaringen als voormalig Commandant ISAF Regional Command South in Afghanistan dat, vanuit het operationele domein, als volgt weer: 'Het kostte veel communicatie en coördinatie om deze geplande operaties zodanig in lijn te krijgen dat er eenheid van inspanning (*unity of effort*) was.'

Het stuur durven loslaten

De defensieorganisatie wordt gekenmerkt door een grote omgevingsdynamiek en daarmee veel maatwerk in de uitvoerende bedrijfsvoering. Teneinde resultaat te boeken en de schaarse middelen doeltreffend én doelmatig in te zetten is een daarop toegesneden stuur-en organiseervermogen noodzakelijk. Dit vermogen dient gebaseerd te zijn op het toekennen van vrijheidsgraden in de uitvoering, op flexibiliteit en op leervermogen.
Opdrachtgericht sturen vormt hiervoor de best toegesneden sturingsfilosofie.
Het huidige besturings- en controlsysteem is gebaseerd op achterhaalde standaardprocessen en gaat te weinig uit van een continue dynamiek in de omgeving. Het kenmerkt zich door cen-

tralisatie, bureaucratie en blauwdrukken voor gedetailleerde procesplanning en procedures.
Met deze besturingsfilosofie is het voor een minister niet mogelijk de organisatie te sturen en te beheren, zoals gewenst en vereist in een situatie van dynamische onzekerheid. Het besef hiervan en een daarop volgende (gedrags)verandering is voor een fundamentele oplossing van de aangegeven problematiek een eerste vereiste. De kern van deze noodzakelijke **(gedrags)verandering** luidt:

- vertrouwen geven en betrouwbaarheid terug vragen;
- de wijze waarop de opdracht wordt uitgevoerd is ter competentie van de uitvoerder;
- een andere wijze van formuleren van te bereiken doelen, van verantwoorden over de resultaten (ook naar de politiek), van vergaderen (wat iets anders is dan besluiten nemen);
- sturing is niet top-down met gedetailleerde blauwdrukken maar met kaders en intenties die ruimte geven aan operationele afwegingen.

En met name:

- Het stuur durven loslaten

Op het in februari (2011) door de verenigingen van militairen georganiseerde seminar over sturing bij Defensie sprak de minister zeer lovenswaardige woorden in de trant van: "Als je door mul zand fietst, moet je het stuur juist losser in plaats van vaster houden.". Ofwel: in complexe situaties moet je juist afstand durven nemen. Dat is nu precies aan de orde. De bedrijfsvoering van Defensie is piepend en krakend aan het vastlopen. De operationele commandanten moeten de wegen banen door het nu zeer mulle zand. Dat terrein kennen ze en ze doen het al vele jaren. Zij zijn de echte terreinmeesters. Maar geef ze wel de ruimte en de middelen. Waarom zou bijvoorbeeld hun jaarlijkse opdracht niet gewoon op 2 A4-tjes kunnen? Zoveel verschilt er toch niet ten opzichte van vorige jaren? De papierwinkel raakt dan leeg. Geen probleem.

Minister: Geef ruimte. Geef lucht. Geef de gezonde werksfeer terug!

Onze bijdrage aan de sturing van de defensieorganisatie heeft dan ook als oogmerk dat onze militairen en burgermedewerkers in de nabije toekomst weer met plezier, inzet en vertrouwen hun kennis, kunde en expertise ter beschikking willen én kunnen stellen aan het dienen van vrede en veiligheid.

KLTZ P. (Pieter) Blank MSc is actief dienend officier en bekleedt sinds zijn operationele loopbaan functies op het gebied van bedrijfsvoering en ICT.
KTZA b.d. drs. G. (Gerard) Brand was na zijn loopbaan in de KM gedurende 12 jaar interimmanager.

Noot
1 Zie onder meer Mark van Twist (1995), *Verbale vernieuwing*. Vuga, 's-Gravenhage.

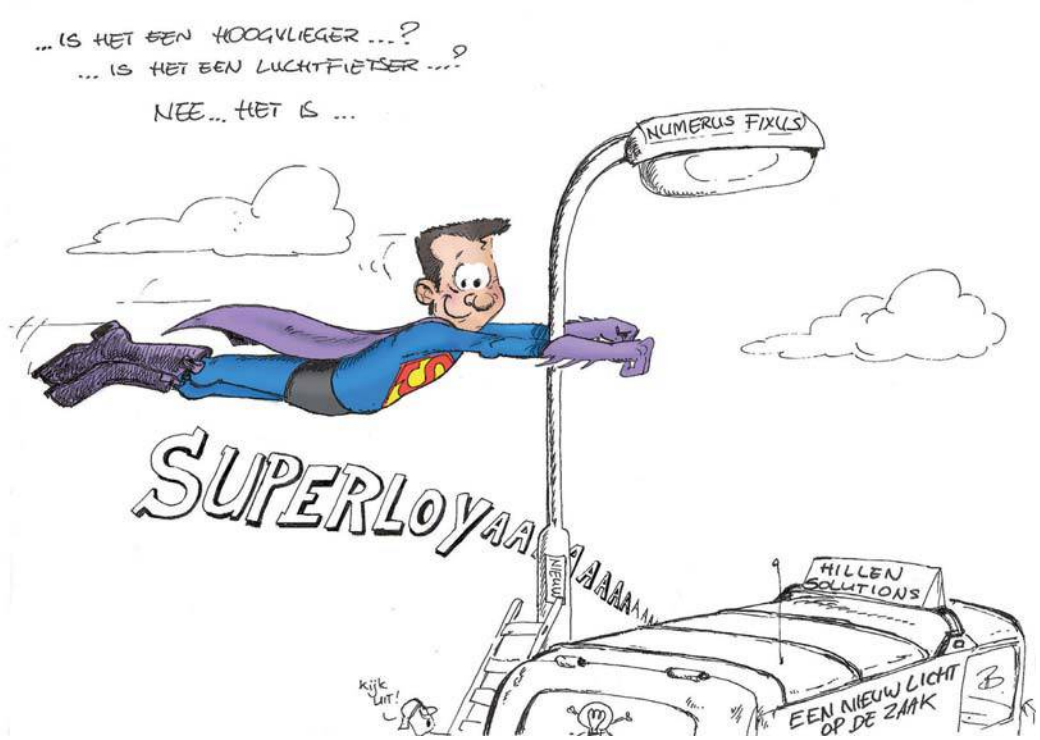
...IS HET EEN HOOGVLIEGER ...?
... IS HET EEN LUCHTFIETSER ...?
NEE... HET IS ...
NUMERUS FIXUS
SUPERLOYAAA

Draagvlak voor Defensie:

De krijgsmacht zit in het verdomhoekje. De aangekondigde mega-bezuiniging trekt een spoor van vernieling door de organisatie, nu meteen al en de komende jaren nog veel dieper. Militairen krijgen harde klappen te incasseren – net als burgers bij Defensie.

Mensen worden niet alleen geraakt als werknemers met een baan en een inkomen, maar ook als professionals met beroepstrots, verknocht aan een instituut, een onderdeel, een dienst, een afdeling, een specialisme. Wanneer daarin fors gesneden wordt of wanneer dat zelfs helemaal verdwijnt, dan moet dat wel boosheid en bitterheid oproepen. Die richt zich primair op de politiek maar kan ook de samenleving op de korrel nemen.
De Nederlandse burgers mogen zich de roep om waardering, die massaal klonk op het Malieveld op 26 mei jl., best aantrekken. Want weerspiegelt de politieke besluitvorming uiteindelijk niet de prioriteiten van de kiezer annex belastingbetaler?

Nu is niet alleen de krijgsmacht het kind van de rekening. In allerlei sectoren van de samenleving moet het de komende jaren met minder geld. Het hoger onderwijs, de sociale werkvoorziening, ontwikkelingssamenwerking, natuurbeheer, kunst en cultuur, ik doe maar een greep. Overal krimpen de budgetten en alom stijgen de lasten,

klopt het eigenlijk wel dat het draagvlak voor Defensie te wensen overlaat?

allemaal vanwege de kredietcrisis. De krijgsmacht wordt echter nog eens extra aangeslagen voor achterstallig onderhoud. Zelfs al zou dat het gevolg zijn van eigen mismanagement, dan nog wordt het gevoel versterkt dat Defensie het onevenredig zwaar voor de kiezen krijgt. Minister van Defensie Hans Hillen ziet in de staat van de organisatie bovendien een teken van politieke en publieke onverschilligheid. Want niemand leek het erg te vinden, zegt hij in zijn videoboodschap aan het personeel, dat de krijgsmacht zozeer werd uitgeput. Hij stelt zichzelf daarom tot taak een nieuw fundament te verschaffen aan de positie van de krijgsmacht in de samenleving.

Dat is een mooi voornemen maar heeft het ook kans van slagen? Hoe zou dat precies moeten, een nieuw maatschappelijk fundament tot stand brengen voor de krijgsmacht? Klopt het eigenlijk wel dat het draagvlak voor Defensie te wensen overlaat? In welk opzicht dan precies en wat voor ontwikkelingen zitten daar achter? Hoe zwaar wegen de prioriteiten van de burgers uiteindelijk

Wat voor rol speelt de publieke kijk op hedendaagse militaire missies? (foto AVDD, Gerben van Es)

door in het defensiebudget? Wat voor rol speelt de publieke kijk op hedendaagse militaire missies daarbij? Op dergelijke vragen wordt in dit artikel een antwoord gezocht. Want zonder een goede diagnose van waar het wringt tussen maatschappij en krijgsmacht, heeft het werken aan een nieuw fundament weinig zin.

Parameters: steun, kennis, prioriteit

Hans Hillen is niet de eerste bewindspersoon op het onderhavige departement die van maatschappelijk draagvlak een punt maakt. Heel wat van zijn voorgangers deden dat ook. De toenmalige minister van Defensie Frank de Grave bijvoorbeeld, gaf in het najaar van 1998 het startschot voor een 'Strategische Toekomstdiscussie Defensie'. Een van de conclusies na afloop van dat debat luidde dat er wel degelijk brede publieke steun bestond voor de noodzaak en voor de taken van de krijgsmacht. Niet alleen in het algemeen, maar ook met betrekking tot de maandenlange luchtoperatie van de NAVO boven en om Kosovo, waar Nederland volop aan meedeed. Tegelijkertijd werd door De Grave vastgesteld dat het de bevolking schortte aan kennis van de krijgsmacht en van militaire operaties. Bovendien nam Defensie een lage plaats in op de ladder van politiek-maatschappelijke prioriteiten.

Een dergelijke diagnose aan de hand van deze drie parameters (steun voor de taken, weinig kennis, geen prioriteit) is veel vaker gesteld, niet alleen sinds maar ook tijdens de Koude Oorlog. Wie wil kan nog veel verder teruggaan in de geschiedenis – lees bijvoorbeeld het proefschrift van Ben Schoenmaker (2009), *Burgerzin en Soldatengeest. De relatie tussen volk, leger en vloot, 1832-1914*. Hier laat ik de geschiedenis voor wat hij is, op een

diagnose met aanbeveling

waarschuwing na: vermijd de stoplap die zegt dat er sprake is van een eeuwig Hollands tekort. Van een hardleerse en onverbeterlijke a-militaire natie, die nu eenmaal niets met soldaten, legers en oorlogen heeft. Het is niet alleen aantoonbaar onjuist, want het miskent letterlijk historische veranderingen, zowel in militair als maatschappelijk opzicht, maar het slaat ook het denken dood over het politieke en publieke debat van nu. Dat betekent natuurlijk niet dat er van de weeromstuit een taboe op het onderkennen van continuïteit ligt – maar ook dan geldt de meerwaarde van blijven kijken naar de precieze context.

Neem het verschil tussen 1999 en 2011, aan de hand van de drie parameters steun, kennis en prioriteit. In het algemeen gesproken is er nog steeds veel steun voor de noodzaak van de krijgsmacht en haar hoofdtaken – al zit er een licht dalende lijn in de steun voor 'vredesmissies'. (Ministerie van Defensie, Monitor Steun en Draagvlak, 2010) De missie naar Uruzgan kon echter niet op brede steun rekenen en werd gaandeweg meer en meer omstreden. Hier ligt een aanzienlijk verschil met de oorlog om Kosovo. Misschien zouden we die eerder moeten vergelijken met de huidige inzet in Libië, waar wel publieke steun voor is – maar dan moet daar meteen bij gezegd dat 'Kosovo' destijds een veel grotere kwestie was, waar pers, publiek en politiek zich veel drukker om maakten. Over waar hem dat in zit valt veel te zeggen maar dat voert voor dit artikel te ver. Hier gaat het mij nu even om het aanstippen van verschillen in parameters.

Mijn taxatie is dat de kennis van de krijgsmacht en zeker van haar operaties is toegenomen. Daar was vooral Uruzgan nu juist wel weer goed voor. Mede dankzij geslaagd mediabeleid was er veel en vaak ook sympathiserende berichtgeving, van allerlei aard. Ook waar via kritische nieuwsgaring de schaduwkanten en tekortkomingen van de missie voor het voetlicht kwamen, bleef de professionaliteit van de militairen in de beeldvorming overeind. De slachtoffers die er vielen onder de Nederlanders kregen gepaste aandacht. Daarnaast valt op hoe gangbaar eerbetoon aan veteranen is geworden. Natuurlijk moeten we het allemaal niet idealiseren. Parameters als kennis, aandacht en respect zijn niet erg hard en in feite tamelijk subjectief. Wat militairen zelf ervaren aan belangstelling voor hun beroep valt mogelijk toch tegen – maar is misschien ook nooit genoeg.

Juist bij dat laatste kan de derde onderscheiden parameter, prioriteit dus, ook een rol spelen. Want het is hoe dan ook onaangenaam dat de burgers, als puntje bij paaltje komt, altijd andere beleidsterreinen belangrijker vinden en van meer geld willen voorzien of er minder op willen bezuinigingen. Leg een dergelijk lijstje voor aan de publieke opinie en zie hoe gezondheidszorg, onderwijs en criminaliteitsbestrijding om de hoogste plaats strijden, terwijl Defensie, samen met Ontwikkelingssamenwerking en Buitenlandse Zaken ergens onderaan bungelt. En als er een demagoog in de zaal is, weet die altijd precies uit te leggen, hoeveel gezondheidszorg uit een fregat gaat. Nog eentje minder mag dus best. Typisch Nederlands? Helemaal niet! Een Amerikaanse onderzoeker die alle enquêtevragen op een rijtje zette die hij kon achterhalen over dit onderwerp, kwam tot deze droge conclusie: 'As a public priority, defense spending is pervasively unpopular.' [1]
De paradox is: omdat het publieke sentiment zo constant is, weegt het lang niet altijd direct en aantoonbaar door in de besluitvorming. Hoe hoog de defensiebegroting op enig moment is wordt bepaald door een complex van veiligheidspolitieke, financieel-economische en institutionele argumenten. Het is meer de uitkomst van een politiek-bureaucratische strijd dan een precieze afspiegeling van wat het 'defensie-zuinige' publiek eigenlijk wil. In de meeste landen wordt er als regel meer aan de krijgsmacht uitgegeven dan de bevolking desgevraagd voor wenselijk houdt. Ik zou mijn hart vasthouden als per referendum het geld of de bezuiniging over de ministeries wordt verdeeld. Ik vrees dat het dan niet zou blijven bij 1 miljard korten op de krijgsmacht. Maar zo zitten de democratie en het openbaar bestuur gelukkig niet in elkaar. Dat betekent dus ook dat hoe hoog een bezuinigingsbedrag uitvalt doorgaans alleen in de verte op conto komt van publieke voorkeuren.

ik zou mijn hart vasthouden als per referendum het geld of de bezuiniging over de ministeries wordt verdeeld

Zo zit het algemene patroon van de wisselwerking tussen politiek en publiek dus in elkaar bij de parameter 'prioriteit'. Maar soms kan de rol van de kiezer/belastingbetaler sterker zijn dan anders en het zou heel wel kunnen zijn dat dat op dit moment inderdaad het geval is. Hoe zit dat?

Moe van het buitenland

Het kwam al ter sprake dat de missie die de Nederlandse krijgsmacht vier jaar lang in Uruzgan ontplooide geen breed draagvlak kende. In feite stond de Nederlandse bevolking er nooit in meerderheid achter. De verlenging halverwege werd zelfs massaal afgewezen, net als de eventualiteit van de tweede verlenging, waar het tenslotte ook niet van kwam. Dat alles deed niet af aan het respect en de sympathie voor de militairen, zo zagen we, maar niettemin, de publieke scepsis waarmee deze missie werd bejegend is opmerkelijk en ook ernstig. Het ging →

ten slotte, zo werd de bevolking voorgehouden, om de voor Nederland grootste en gevaarlijkste militaire missie sinds Korea.

Over waarom deze missie zo slecht landde bij het publiek, heb ik eerder mijn licht laten schijnen en voor dit betoog is het niet nodig om dat te herhalen of uit te werken.[2]
In plaats daarvan wil ik een koppeling maken met een algemenere notie die ons van meerdere kanten wordt ingepeperd, niet in de laatste plaats door de burgers zelf. Een treffend citaat in dat verband ontleen ik aan een recent rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau, dat uit en te na de stemming in Nederland in kaart brengt en met name ook het ongenoegen dat er bestaat over veel ontwikkelingen in onze samenleving. Daarbij is nog een speciale close-up gemaakt van een categorie 'boze burgers', die echt veel op hun lever hebben en daar graag uitvoerig en soms grof uiting aangeven. Overigens zijn het volgens het SCP, als ze eenmaal hun hart gelucht hebben, heel vriendelijke mensen. Een cluster van hangups wordt aldus samengevat:

'Ook het onderwerp "internationaal" (waaronder ontwikkelingshulp en vredesmissies van Nederlandse militairen in het buitenland) gaat gepaard met (sterk) negatieve associaties. Respondenten vinden dat Nederland zich niet overal mee moet bemoeien en niet per se het beste jongetje van de klas moet willen zijn. De aankoop van straalvliegtuigen, de ontwikkelingshulp en militaire vredesmissies worden als een ondoelmatige besteding van belastinggeld gezien, vooral omdat er volgens de respondenten in Nederland zelf veel mis is, zoals misstanden in de zorg en het bestaan van voedselbanken.'[3]

Voor de goede orde: dit is niet per se, punt voor punt, de samenvatting van de hoofdstroom van de publieke opinie in Nederland. Maar het is, op een bepaalde manier, wel een herkenbare onderstroom die er meer en meer toe is gaan doen, de toon zet en invloed uitoefent. Op zichzelf wordt de noodzaak van de krijgsmacht nog steeds breed onderschreven, zo kwam al ter sprake, en dat geldt meen ik ook voor de zin van Ontwikkelingssamenwerking. Zo moe van het buitenland is Nederland nu ook weer niet. Tegelijkertijd is er een geprikkelde, afwijzende stemming ontstaan rond deze beleidsterreinen die, vermoed ik, uiteindelijk ook van invloed was op de heel sterke tegenstand bij nog eens verlengen in Uruzgan. De scepsis over die missie had andere wortels, maar heeft zich gaandeweg vertakt met dit specifieke sentiment. Samengevoegd werd dat: de problemen daarginds zijn de onze niet, we kunnen ze niet oplossen en we hebben zelf genoeg aan ons hoofd. En dan krijgt, met de kredietcrisis inderdaad als vliegwiel, de steevast lage prioriteit voor Defensie, toch een extra lading.

Minister Hillen is wel verweten dat het gebrek aan maatschappelijk draagvlak voor Defensie als bijkomend excuus wordt gebruikt voor de rigoureuze afslanking. Terwijl het juist verantwoordelijke politiek is om des-

Minister Hillen is wel verweten dat het gebrek aan maatschappelijk draagvlak voor Defensie als bijkomend excuus wordt gebruikt voor de rigoureuze afslanking. Op de foto: de minister brengt een bezoek aan Hr.Ms. Tromp, november 2010.

noods tegen de stroom op te roeien. Dat is natuurlijk waar, maar daar staat tegenover dat sterke publieke afkeer of voorkeur, niet zomaar genegeerd kan worden en vroeg of laat, linksom of rechtsom, *for better or for worse*, in de besluitvorming doorklinkt. In welke mate dat in dit geval gebeurd is wil ik even in het midden laten, al is het belangrijk genoeg om na te gaan hoe dit politieke

minister Hillen is wel verweten dat het gebrek aan maatschappelijk draagvlak voor Defensie als bijkomend excuus wordt gebruikt voor de rigoureuze afslanking

afwegingsproces, het machtsspel tussen partijen en ministers en de uitruil van posten, zich precies hebben voltrokken. Maar de echte reconstructie daarvan heb ik nog niet gelezen.

Dat verandert verder niets aan de verantwoordelijkheden: het is niet de Nederlandse bevolking die 1 miljard bezuinigt. Sterker nog, uit een recent onderzoek van MarketResponse valt af te leiden dat nogal wat Nederlanders zich juist zorgen maken over deze bezuinigingen en de effecten ervan op de veiligheid. Volgens de peiling is maar 1/3 van de publieke opinie het eens met deze bezuiniging als zodanig (www.marketresponse.nl). Dat kan best kloppen, maar dat laat onverlet wat Nederlanders antwoorden als je ze naar hun prioriteiten vraagt, altijd al, maar nu met stemverheffing.

Wat te doen?

Klachten over het draagvlak voor Defensie klinken op gezette tijden. Het is gemakkelijk om ze af te doen als een oud liedje uit de vaderlandse folklore. Voor een zinvolle diagnose is het daarom nodig om 'draagvlak' uiteen te rafelen en de ' brokstukken' zo precies mogelijk tegen het licht te houden. Alleen dan kunnen de constanten en de variabelen op een afgewogen manier in verband worden

gebracht met ontwikkelingen in de samenleving en met publieke prioriteiten en percepties.

Is het nu inderdaad evident dat de krijgsmacht toe is aan een nieuw maatschappelijk fundament? Schort het werkelijk op cruciale punten aan draagvlak? En is het ook echt mogelijk om politiek reparatiewerk te verrichten? Als slotsom van dit artikel wil ik betogen dat het inderdaad belangrijk is dat er gewerkt wordt aan de publieke grondslag van de militaire organisatie. Dat zal echter de prioriteiten van de burgers niet veranderen en het levert de krijgsmacht op korte termijn ook geen geld op. Dat gevecht, ik zeg het nog maar eens, wordt eerst en vooral gevoerd in een politiek-bureaucratisch krachtenveld, waarin heel wat spelers en processen er toe doen, maar waarbij de samenleving op afstand en argwanend toekijkt. En die argwaan, stelden we vast, staat niet los van scepsis over recente missies, Uruzgan in het bijzonder. Welnu, in deze regionen, letterlijk en figuurlijk, ligt mijns inziens de noodzaak en de kans te investeren in draagvlak.

het tegen heug en meug aan de man brengen van Kunduz wordt dan een oefening met een bredere strekking

Over dat draagvlak ging het onlangs ook in het voortgezette debat over de missie naar Kunduz. Toen daarvoor destijds een meerderheid in de Tweede Kamer werd gevonden, mede dankzij D66 en Groen Links, werd vastgesteld dat niet alleen het politieke draagvlak smal was, maar dat het in nog sterkere mate aan steun van het publiek ontbrak. Vooral op aandringen van de fractievoorzitter van Groen Links, Jolande Sap, zei minister-president Mark Rutte toe zich hard te zullen gaan inzetten voor het alsnog vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor deze missie. In het jongste debat klonk het verwijt dat daarvan nog weinig te merken was geweest.

Ik zou zeggen, als er dan toch gewerkt gaat worden aan een nieuw maatschappelijk fundament voor de krijgsmacht, dan is Kunduz een goed begin en meteen een harde test. Want het smalle draagvlak voor deze missie is enerzijds een erfenis van Uruzgan, anderzijds een symptoom van buitenland-moeheid en het heeft daarnaast vermoedelijk ook wel iets te maken met scepsis over de missie als zodanig.
Overigens is het ook in dit geval verhelderend en nuttig om precies te volgen hoe de steun zich ontwikkelt en welke factoren van invloed zijn. Hoe dan ook valt niet te verwachten dat er alsnog heel veel voorstanders komen. Maar dat mag geen reden zijn om het af te laten weten bij het uitleggen en overtuigen – onder erkenning van waar bij veel burgers de pijn zit.

Het tegen heug en meug aan de man brengen van Kunduz wordt dan een oefening met een bredere strekking: de blijvende rechtvaardiging van een expeditionaire krijgsmacht, vooral ten bate van de internationale rechtsorde. Dat zo'n organisatie op lange termijn voor z'n operationele slagkracht en armslag het meer en meer van internationale netwerken zal moeten hebben, hoort toch ook wel bij dat verhaal. Van de Europese signatuur van dat netwerk moet zeker geen geheim worden gemaakt – interessant genoeg vindt dat type samenwerking wel publieke weerklank, waar op zoveel andere terreinen 'Europa' boos maakt. Hier speelt natuurlijk ook het redelijke vermoeden dat het samen goedkoper kan. Maar hier ergens, tussen de wereld van Kunduz en de wereld van Europa, zou ik om te beginnen het zwaartepunt leggen bij het werken aan draagvlak voor Defensie.

Op een bepaalde manier is dit natuurlijk al weer een ingewikkelde boodschap waar lang niet alle burgers op zitten te wachten. In de huidige politieke verhoudingen is er ook geen makkelijke meerderheid voor te vinden, laat staan een brede consensus. Maar op de lange termijn zal het toch van dit verhaal en die consensus moeten komen wil het maatschappelijk fundament voor de krijgsmacht inderdaad stevig blijven. Voor militairen is zo'n perspectief op dit moment amper een troost en in feite een schrale vorm van waardering. Niettemin, die bestaat wel degelijk als het om henzelf en hun professionaliteit gaat. Ook dat moet een conclusie zijn van een gerichte en gedifferentieerde diagnose van draagvlak. ←

Toen er in de Tweede Kamer een meerderheid was gevonden voor de missie naar Kunduz werd vastgesteld dat het politieke draagvlak smal was en dat het besluit geen steun had van het publiek.

Prof. dr. J.S. van der Meulen is bijzonder hoogleraar Militair-Maatschappelijke Studies aan het Departement Politieke Wetenschappen van de Universiteit Leiden (leerstoel KVMO). Daarnaast is hij hoofddocent aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie.

Noten

1 Richard C. Eichenberg and Richard Stoll, 'Representing Defense. Democratic control of the defense budget in the United States and Western Europe', *Journal of Conflict Resolution*, August 2003, 399-422.
2 J.S. van der Meulen, 'Stemmen over Afghanistan en de risico's van het vak', *Militaire Spectator*, maart 2009, 135-145.
3 Sociaal en Cultureel Planbureau, *Stemming Onbestemd*, 2011, p. 123.

Aan het woord zijn in dit nummer vader en zoon Poortman. Beiden hebben ervoor gekozen om naast op schepen ook als vlieger bij de KM te dienen.

Foto's uit de collectie van de geïnterviewden.

Naam	**: J.N. (Jörgen) Poortman**
Geboren	**: 4 juli 1935**
In dienst	**: 9 september 1954**
Datum LOM	**: 1 april 1986**
Laatste rang en functie	**: KTZ (MVB/WNR), commandant van de Groep Helikopters, tevens commandant van het marinevliegkamp De Kooy**

Beëdiging van J.N. Poortman in 1957.

Waarom heeft u destijds voor de Marine gekozen?

'Ik ben geboren in de marinestad Vlissingen, als zoon van marineofficier Ben Poortman. In 1938 vertrok het gezin naar Indië en woonde in Soerabaja, weer een marinestad. Na terugkeer in Nederland mocht ik in de zomer van 1947 veertien dagen met mijn vader mee om aan boord van een mijnenveger ten noorden van de eilanden operationeel te vegen. Deze bijzondere ervaring was onder meer de reden dat ik naar de Marine wilde gaan.'

Wat is het meeste van uw opleiding op het KIM bijgebleven?

'Allereerst de bootjesreizen aan boord van Hr.Ms. Urania en de De Ruyter en de kruisreis aan boord van Hr.Ms. Zeven Provinciën, met bezoeken aan Leningrad en Stockholm.
Ook herinner ik me nog levendig een detachering van vier weken op het MVK-Valkenburg en het meevliegen aan boord van veel vliegtuigtypen. Aangemoedigd door twee enthousiaste officieren-vlieger heb ik me toen voor de vliegopleiding opgegeven.
Wie me zeker zijn bijgebleven zijn een commandant KIM en twee onderofficieren als instructeurs, die alle drie ridders in de Militaire Willemsorde waren. En een hoofd onderwijs, die in 1942 met Hr.Ms Abraham Crijnssen, gecamoufleerd als drijvend eiland, van Java naar Australië wist te ontkomen.
Ik bewaar goede herinneringen aan mijn opleiding op het KIM. Het is een goede beroepsopleiding met een academisch tintje, de spreuk waardig die boven de ingang van het Zaaltje staat vermeld.'

Welke plaatsingen zijn voor u het meest bijzonder geweest en waarom?

Dat zijn er meerdere. De eerste was toen ik na mijn beëdiging op de mijnenveger Hr.Ms. Goes werd geplaatst. Met ongeveer twintig jaargenoten werden we voorgesteld aan de Commandant Mijnendienst, KTZ B. Poortman. Een bijzondere ervaring om aan je vader te worden voorgesteld.
Dan de periode bij Vliegtuig Squadron 4 (VSQ 4). Met een Tracker van dat squadron opereerde ik vanaf het vliegkampschip Hr.Ms. Karel Doorman. Het feit dat ik carriervlieger ben geweest kan niemand mij afnemen!
De periode op MVK-Valkenburg als vlieg- en bedrijfsveiligheidsofficier, na een cursus *Aircraft Accident Prevention and Investigation* te hebben gevolgd, was interessant en betekende keihard werken.
De tijd als eerste officier aan boord van Hr.Ms Isaac Sweers, die door de FOST-molen werd gehaald en vervolgens zes maanden werd ingedeeld bij Standing Naval Force Atlantic.
De niet eenvoudige, maar wel uitdagende functie van commandant van de Groep Helikopters tevens CMVK de Kooy beschouw ik als een eervolle afsluiting van mijn loopbaan.'

Bent u vaak van huis geweest? Hoe heeft u dit ervaren in uw gezin?

'Ja, ook voor langere perioden. Het weekendhuwelijk was mij ook niet vreemd. Als zeeofficier met een luchtvarend brevet moet voor bevordering tot de naast hogere rang tenminste telkens één jaar worden gevaren. De detacheringen met vliegtuigen naar buitenlandse bases duurden twee weken tot drie maanden. Cursussen van enkele maanden in het buitenland tikken ook mee.
Mijn lieve vrouw Margot heeft me uiteraard gemist maar heeft als echte marinevrouw daar nooit over gezeurd.
Ook onze kinderen wisten te leven met het vaak afwezig zijn van hun vader. Als ik thuis kwam maakten de meegebrachte cadeautjes alles weer goed.'

Vader en zoon Poortman, juni 2011.

Kunt u wat zeggen over verschillen en overeenkomsten tussen vroeger en nu?

'Die zijn er natuurlijk ontegenzeggelijk. De KM is immer aan veranderingen onderhevig, al was het maar door bezuinigingen die tot uitverkoop van kostbaar materieel leiden. De KM is nog steeds een dynamisch krijgsmachtdeel, dat ondanks die bezuinigingen en bovendien personeelreducties toch haar hoofd met veel kunst- en vliegwerk boven water weet te houden en essentiële taken weet uit te voeren.
Heel belangrijk vind ik dat vloot en mariniers onder één commando zijn gebracht. Ook vind ik het samengaan van alle defensiehelikopters in één Defensie Helikopter Commando een goede zaak.
Dat de Orions zijn verkocht en het MVK-Valkenburg is opgedoekt blijft pijn doen. Dat deed het mij overigens ook toen ons vliegkampschip Hr.Ms. Karel Doorman door branden, wegens ondeskundig opstoken van ketels, uit dienst moest worden gesteld.
Ik denk dat de inzet nu nog steeds even groot is als vroeger. Ik ben trots op wat door onze mensen wordt gepresteerd in vredes-, crisis- en oorlogsoperaties, de bestrijding van piraten en in gebieden waar zich natuurrampen voordoen.

Om het bij mijn familie te houden: de kameraadschap, laten we het maar gewoon maatjesgeest noemen, en de gezelligheid, die ik bij de jaargenoten van mijn ouders zag tijdens en na hun marinetijd en die ik zie bij mijn zoon en zijn jaar- en tijdgenoten is eigenlijk hetzelfde gebleven. Wellicht zijn daarom drie generaties Poortman de Marine wel trouw gebleven!'

Heeft u uw zoon aangeraden om naar de KM te gaan?

'Niet aangeraden, maar wel enthousiast gemaakt, door hem mee te nemen tijdens een varende familiedag aan boord van het fregat waar ik eerste officier was, samen vlootdagen te bezoeken en met mij mee te laten vliegen tijdens mijn laatste vliegende plaatsing als Commandant VSQ 2 in een Atlantic en een Neptune.'

Heeft u wel eens overwogen de Marine te verlaten?

'Nee, hoewel ik als vlieger na extra studie naar de burgerluchtvaart had kunnen gaan. De Marine bood mij voldoende uitdaging en afwisseling. Het was goed dienen bij "de Baas". Toen ik de Marine uiteindelijk op ruim vijftigjarige leeftijd met LOM verliet voelde ik me daarvoor eigenlijk te jong.

Dat de KM een goede baas is, bleek ook nog eens toen mijn vrouw in 1990 ziek was en Maarten met zijn vluchteenheid aan boord van Hr.Ms. Pieter Florisz in de Perzische Golf verbleef. In de terminale fase van haar ziekte was één telefoontje naar CZMNED voldoende om Maarten binnen een dag naar Nederland terug te krijgen om afscheid van haar te nemen. Toen Maarten, op haar vraag wanneer hij naar zijn schip terug moest keren, antwoordde: "Ik blijf hier", reageerde zij: "Niets ervan, jij gaat terug." En toen ik deze wens aan CZM doorgaf werd daar gevolg aan gegeven.'

Hoe kijkt u tegen de Marine aan?

'De Marine is een goede organisatie waar, in vergelijking met "mijn" tijd (de Koude Oorlog), nu op het personeel een veel grotere wissel wordt getrokken. Maarten had op veertigjarige leeftijd al meer vlieguren en vaardagen meegemaakt dan ik toen ik de KM met LOM verliet.
Ik hoor graag zijn verhalen en die van mijn stief-kleinzoon Robin Denker, Marinier 1ste klasse, die onder meer in Uruzgan is geweest.

Met grote bewondering lees en beluister ik verslagen van acties waaraan onze vloot- en marinierseenheden deelnemen. De Marine is voor mij nog zo belangrijk dat ik probeer zo goed als mogelijk op de hoogte te blijven van het reilen en zeilen van de KM waarbij de KVMO en het Marineblad een goede informatiebron zijn.' ➜

Zo wordt de jeugd enthousiast gemaakt voor de marine: neefje Robin, inmiddels zelf marinier, zit bij oom Maarten in een Lynx,1996.

Naam	**: M.J. (Maarten) Poortman**
Geboren	**: 17 augustus 1961**
In dienst	**: 13 augustus 1980**
Huidige rang/functie	**: KLTZ, senior adviseur bestuursondersteuning staf CZSK**

Beëdiging M.J. Poortman in 1983.

Vanwaar uw keuze voor de KM?

'Die vraag ben ik me pas veel later gaan stellen. Het was voor mij bijna vanzelfsprekend omdat ik graag wilde vliegen bij de Marine. Toen dat (in eerste instantie) niet doorging heb ik een jaar zeevaartschool in Rotterdam gedaan. Een gouden greep, trouwens.'

Wat is u het meest bijgebleven van uw opleiding op het KIM?

'U kunt beter vragen: wat niet?! En dat bedoel ik in positieve zin. Om toch een antwoord te geven: de opluchting die ik voelde toen ik, tijdens de Korpsintroductie vlak na de befaamde donderspeech, op mijn horloge keek en zag dat het pas half twee 's nachts was en niet tien over zes. Heerlijk, nog een paar uur "snurken"…'

Welke plaatsingen staan u het meeste bij en waarom?

'Bijvoorbeeld die van boordvlieger/vluchtcommandant van een dubbele vluchteenheid op Hr.Ms. Pieter Florisz. Maandag 13 augustus 1990, alle hens op VGSQ 860: "Volgende week gaan jullie voor zes maanden weg." Waarheen? Wat doen? Gevaarlijk? Einde van de Koude Oorlog en al haar bijbehorende onzekerheden, dat wel. In 1994 aan boord van Hr.Ms. Van Kinsbergen maakte ik het Lido II incident mee, heel spannend.[1]
De beide commandofuncties, van de mijnenjager Hr.Ms. Maassluis en van VSQ 860, waren natuurlijk een eer om te vervullen en leuk en uitdagend.
Het meest heb ik genoten van mijn plaatsing als eerste officier aan boord van het gloednieuwe LCF Hr.Ms. De Ruyter. Wat een bemanning en wat een goede sfeer! Ook heel bijzonder was mijn plaatsing van 17 maanden in Parijs, waar ik de Franse HDV heb gevolgd. Van de gehele jaargang (342 cursisten) bestond een derde uit buitenlanders, van in totaal 74 nationaliteiten. Sindsdien hebben evenzoveel landen voor mij elk een gezicht en ben ik anders tegen de wereldorde gaan kijken.

Bent u vaak van huis voor uw werk? Wat voor effect heeft dat op u en uw gezin?

'Tijdens elke varende plaatsing was ik ruim 200 dagen per jaar van huis. Mijn echtgenote stond hier heel sterk in, ook wel omdat ze het, als dochter van een marineman, gewend was. De kinderen gingen er goed mee om. Maar tijdens de aaneengesloten vaarperiode van drie jaar, met daarin intensieve vaarprogramma's en de langdurige ziekte en het overlijden van mijn moeder, bleek na afloop toch wel dat het incasseringsvermogen van het thuisfront de bodem had bereikt.
De aansluitende CCO-opleiding zorgde er voor dat ik langere tijd thuis was. Dat viel echter toch tegen: elke avond vertrok ik naar mijn studeerkamer. Dus ik was er wel, maar veel hadden ze niet aan me. En na de CCO-opleiding volgde een jaar met 250 vaardagen.
Terugkijkend denk ik dat ik een hoop heb gemist van de eerste levensjaren van mijn dochter en mijn oudste zoon. Ik heb mezelf er meerdere malen op betrapt dat ik, zodra ik eenmaal op zee was, zo opging in het werk dat ik geen tijd had of nam om aan thuis te denken. In die tijd had je ook geen bijna permanente bereikbaarheid met e-mail en mobiele telefoon. Eenmaal op zee kon het me niet lang genoeg duren maar natuurlijk was ik altijd heel blij als ik weer thuis kwam.'

Welke rol speelt de KM in uw familie?

'Als kind ging ik vaak mee met mijn vader naar MVK Valkenburg. Eigenlijk alleen maar om dichtbij die machtige vliegtuigen te zijn. Bij de kerstviering onder een Atlantic zitten met een krentenbol en een beker poeroet. Het Kerstverhaal ging geheel aan me voorbij. En ik ging helemaal op in de luchtvaarttijdschriften die mijn vader mee nam. Praten over de KM deden we pas later, toen ik al een tijdje bij de Marine was. Vaak blijkt dat de problemen van toen de problemen van nu zijn en omgekeerd. Mijn schoonvader herkent echter nog maar weinig van "zijn" KM.'

1987, vader Jörgen reikt het brevet uit aan zoon Maarten.

Wel eens overwogen de KM te verlaten?

'Zo vaak, op het KIM elke maandagmorgen om zeven uur! Maar aan het ontbijt met ons clubje was ik al weer helemaal om. Tijdens mijn 5e-jaars studie aan de TU Delft voelde ik wel een enorme verleiding door de techniek. En als vlieger beleef je op je 35ste een kantelpunt. Op die leeftijd kun je nog switchen naar de burgerluchtvaart, het grote geld en het ontspannen leven. Nu er weer allerlei donkere bezuinigingswolken boven Defensie hangen schiet het "wat-als" regelmatig door mijn hoofd. Dan zal het "moeten" zijn, in plaats van "willen". Ik ben toch gebleven.'

Hoe kijkt u tegen de Marine aan?

'De KM is een prachtbedrijf. Defensie als geheel staat tegenwoordig een stuk dichter bij de samenleving dan vroeger. De KM is denk ik goed met haar tijd meegegaan. Jammer dat negatieve zaken vaak onder een vergrootglas worden gelegd, terwijl het vele goede werk in mijn ogen te onderbelicht blijft.'

[1] Incident waarbij de Maltese olietanker Lido II in volle vaart de blokkade van NAVO-schepen dreigde te doorbreken en daarbij te hulp werd geschoten door schepen van de Servische marine. Een escalatie tot een gewapend treffen werd maar net voorkomen. Deze blokkade was een onderdeel van het wapenembargo tegen voormalig Joegoslavië en het handelsembargo tegen Servië en Montenegro.

Vereniging van officieren en oud-officieren der Koninklijke Marine "Onderlinge Bijstand"

* * *

Nieuwsbrief 01/2011 van de vereniging 'Onderlinge Bijstand'

Op woensdag 20 april 2011 vond de 110de Algemene Ledenvergadering van de Vereniging Onderlinge Bijstand plaats bij het Veteranen-instituut te Doorn. In totaal namen 46 leden en partners deel aan het gevarieerde programma van deze dag, die door de aanwezigen bijzonder werd gewaardeerd.

Het Veteraneninstituut is een onderdeel van het grotere complex waar Onderlinge Bijstand te gast was: onze eigenlijke gastheer was de Basis, waartoe o.a. ook de BNMO, de Bond voor Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers, behoort. Na een hartelijk welkom voor alle deelnemers in de Prins Bernhardzaal gingen de deelnemende partners op pad met de heer Jef Dorpmans: hij verzorgde voor hen een zeer informatieve presentatie over en rondleiding door de Basis. De leden van onze Vereniging kregen als eerste een presentatie aangeboden door de directeur van het Veteraneninstituut, KTZA F.J. Marcus. Hij zette de geschiedenis, de doelstellingen de activiteiten en de plannen van het Veteraneninstituut kort en duidelijk uiteen.

De Algemene Ledenvergadering

Bij de mededelingen omschreef de voorzitter niet alleen de doelstellingen en de huidige werkzaamheden van Onderlinge Bijstand, maar ook de voornemens om meer aandacht te richten op de jongere marineofficieren. De praktijk leert dat ook voor deze groep leden incidentele financiële steunverlening noodzakelijk kan zijn. Het bestuur gaat in samenwerking met de KVMO na of de jongere leden gemakkelijker kunnen worden bereikt via digitale nieuwsbrieven en sociale media.

Het verslag van de voorgaande jaarvergadering werd besproken en goedgekeurd, evenals het jaarverslag over 2010. Namens de commissie van onderzoek (kascommissie) werd gerapporteerd over de financiële bevindingen en na een goede discussie werd het bestuur decharge verleend over het gevoerde financiële beleid, met dankzegging aan de penningmeester, de heer T.G.D. Steenbeek. Daarop werd de nieuwe commissie van onderzoek voor het jaar 2011 benoemd. Met instemming van de aanwezige leden bleef de samenstelling van het bestuur voor het komende jaar ongewijzigd. Vervolgens kreeg de voorzitter van de KVMO, de heer R.C. Hunnego, het woord om de samenwerking met OB toe te lichten. Na de rondvraag werd besloten de volgende ALV te houden op woensdag 18 april 2012 bij het Legermuseum te Delft.

Aandacht voor jongere marineofficieren

Tijdens de Ledenvergadering maar ook in de bestuursvergaderingen is gesproken over de mogelijkheden om meer te kunnen betekenen voor de jongere marineofficieren. Op voorstel van de KVMO wordt medewerking verleend aan het realiseren van bijzondere voorzieningen, zoals financiële steunverlening en tegemoetkoming bij een ongeval in en door de dienst of bij uitzending voor een vredesmissie. Ook wordt nagegaan welke extra steun kan worden verleend voor zorgkosten in perioden van zwangerschap of na de bevalling. Informatie hierover wordt mede via de website KVMO bekend gesteld.

Het middagprogramma

Na afloop van de Algemene Ledenvergadering vertrokken de deelnemers met een bus naar Driebergen. De uitstekende Indische lunch werd daar genoten in restaurant Indrapura, dat speciaal voor Onderlinge Bijstand 's middags geopend was. Door het gezellige samenzijn liep het tijdschema uit, wat ook gebeurde bij het bezoek aan Huis Doorn: een bijzonder interessante rondleiding voor de deelnemers onder leiding van twee enthousiaste en ter zake kundige gidsen. Daarbij werd niet alleen positief gereageerd op de bijzondere en waardevolle inrichting, maar vooral ook op de historische verhalen en anekdotes die de gidsen wisten te vertellen. Het was een zeer geslaagde rondleiding! Later dan beoogd werd het bezoek aan het prachtige Huis Doorn afgesloten en vertrok het gezelschap met de eigen bus naar de Basis. Daar werd het programma besloten en keerde iedereen terug naar huis.

(foto's collectie auteur)

Naam : Jan de Nies
Geboren : 9 juli 1938 te Rotterdam
In Dienst : 11 december 1957
Uit dienst : 1 augustus 1991
Laatste rang : KLTZ SD/TD
Laatste functie : Hoofd Toezicht Aanbouw fregatten KMS Vlissingen

Jan de Nies tijdens de Vierdaagse van Nijmegen.

Waarom bent u destijds naar de Marine gegaan?
'Opgroeiend in Rotterdam na de oorlog, waarin mijn vader sneuvelde, realiseerde ik mij geleidelijk aan dat mijn moeder een zware taak had om ons alleen op te voeden. Een goede defensie, dacht ik, zou er toe kunnen bijdragen om zoveel ellende in de toekomst te voorkomen. Mijn aanvraag bij de Luchtmacht mislukte, dus werd het de MLD bij de Marine. Ik denk dat mijn kleine bijdrage zinvol is geweest, gezien de lange tijd van vrede en welvaart.'

Hoe is uw carrière in grote lijnen verlopen?
'Ik begon met anderhalf jaar opleiding tot vliegtuigmaker radio-radarmonteur op de Elektronische school te Amsterdam. Hierop volgde een term in Biak van anderhalf jaar in de werkplaats van het vliegveld. Tijdens de oefenreis van de Karel Doorman naar de West in 1961 kon men een verzoek indienen voor plaatsing in een civiele HTS-opleiding. De uitslag op mijn verzoek was voor mij positief en op 1 november 1965 behaalde ik het diploma. Ik kwam

in aanmerking voor een andere pet en werd bevorderd tot LTZ SD der derde klasse.
Geplaatst op het ministerie van Defensie, bij DMKM afdeling werktuigbouw, was ik belast met de kwaliteitscontrole van kapitaal intensieve, ook in het buitenland bestelde, materialen voor de schepen. Interessant waren ketelpijpen uit Zweden, schroefassen uit Frankrijk en rotoren voor elektromotoren voor onderzeeboten uit België.
Van 1969 tot 1973 was ik werkzaam op Hr.Ms. Zeven Provinciën als wachtsofficier en belast met het onderhoud MK. Begin 1973 werd ik bestemd voor de geleide wapen (GW) fregatten en kreeg een aanvullende opleiding Meet- en Regeltechniek op het KIM,

ik ben er trots op een bijdrage te hebben kunnen leveren aan de integratie van W en E binnen de Technische Dienst

waarop plaatsing volgde op GWF Hr.Ms. De Ruyter voor afbouw en proeftocht in het garantiejaar. Ik was daar tot april 1977.
Hierna was ik tot 1981 betrokken bij afbouw en proeftochten van S-fregatten voor Werktuigbouw en Elektrotechniek. De nieuwbouw ervaring mocht ik doorgeven op de TOKM, als hoofd elektrotechniek.
Van maart 1983 tot november 1984 was ik Hoofd technische dienst (HTD) op Hr.Ms. Pieter Florisz. Hierna volgde een plaatsing als Manager instandhouding GES bij DMKM tot oktober 1989. Mijn laatste functie bij de Marine was die van Hoofd Toezicht bij aanbouw fregatten bij KMS te Vlissingen.'

Welke plaatsingen staan u het meeste bij?
'De periode in Biak heeft had een grote invloed op mij. Het was een andere cultuur met minder luxe en welvaart en je leerde te improviseren en collega's te respecteren. Het functioneren als HTD op de Pieter Florisz was een kroon op de carrière.
Het was geweldig alle kennis en ervaring zelf toe te kunnen passen. Zowel technisch als op het managementvlak. Dit kreeg alle ruimte door een pragmatische longroom en ervaren onderofficieren.'

Waar bent u het meeste trots op in relatie tot uw marineloopbaan?
'Dat ik een bijdrage heb kunnen leveren aan de integratie van W en E binnen de Technische Dienst. Op de GW-fregatten werd het onderhoud en wachtlopen van TD uitgevoerd door machinisten en elektromonteurs. Als bij de machinist een werktuig hapert, pakt hij zijn gereedschapskist, sleutelt het apparaat open en hoopt de storing te vinden en te repareren. De elektromonteur pakt bij een storing een schema of boek en tracht te concluderen waar de fout zit. Die twee verschillende mentaliteiten, samen in de Technische Centrale, gaf aanvankelijk veel reden tot onbegrip. Door trainingen over en weer is er meer begrip en respect ontstaan en werken de twee disciplines aanvullend.'

Wat en waar was uw mooiste moment in de Marine?
'Mijn aanstelling tot officier en de beëdiging was een gedenkwaardige periode. De intocht van de Vierdaagse, als onverwachte bataljonscommandant, was spectaculair. Alleen voor de marinierskapel en het KM-detachement; het gaf mij een bijzonder gevoel. Maar de mooiste periodes waren de proeftochten van GW-fregatten en S-fregatten. Een samenspel van verschillende belanghebbenden, de KM, het ministerie, de bemanning, de bouwwerf, de onderleveranciers en de proeftocht commissie. Het beproeven van nieuwe systemen, het improviseren, het blijven doorgaan tot de zaak werd goedgekeurd en iedereen tevreden was met de resultaten. Opvallend was dat de schepen, de wervianen, het ministerie en onderleveranciers steeds gelijk waren. Alleen de bemanning veranderde steeds en dat had grote invloed op het verloop en de resultaten.'

Wat mist u het meest en wat helemaal niet?
'De vertrouwelijke sfeer binnen een dienstgroep en de gezonde rivaliteit met andere diensten. Men had niet veel woorden nodig om verstaan te worden. Maar uiteindelijk ging het om de prestatie van het schip, zoals de resultaten bij een oefening en de uitslag van een training, waaronder FOST. Wat niet gemist wordt is het missen van de gezelligheid thuis en de dagelijkse contacten in het gezin. Het gezin heeft vaak moeten afzien, omdat problemen thuis alleen opgelost moesten worden. Maar het was altijd "feest" als pa thuis was: cadeautjes, gezelligheid. Er is altijd begrip en support geweest maar er moest soms wel worden geslikt.'

Wat bent u na uw leeftijdsontslag gaan doen?
'Van augustus 1989 tot augustus 2003 ben ik actief geweest voor de PUM *Netherlands senior experts*. Deze organisatie streeft er naar in landen met een zwakkere economie dan de westerse, bij te dragen tot de groei van een levensvatbaar midden- en kleinbedrijf. Door kennisoverdracht wil PUM daar zelfredzaamheid stimuleren en bijdragen aan private sector ontwikkeling. PUM doet dat door ervaren ondernemers en specialisten uit Nederland tegen minimale kosten tijdelijk als vrijwilliger in te zetten.
Vijf jaar heb ik projecten gedaan als consultant technische en management zaken. Ik ben zeven jaar landencoördinator geweest. In die functie zocht ik projecten in het veld op en startte en begeleidde ik die projecten. Ook ging ik op zoek naar de juiste experts en regelde ik de follow-up.
Opmerkelijk was een functie als invallend leraar Electro en Meteorologie op een trainingsschool voor zeevarenden op Lake Malawi. Toekomstig brug- en MK-personeel werd daar opgeleid. Er waren vacatures, vandaar een beroep op PUM. Veel leerlingen waren nog nooit op het meer geweest, dat zo groot is als Nederland. Er was altijd wel wat; geen zeil, geen roeiriemen, geen motor. We hebben van restanten een catamaran in elkaar gesleuteld en zeillessen gegeven; dat was grote pret. De directie was zeer tevreden.
Bij een opdracht in Mias, Oeral, bij een constructiebedrijf voor zandzuigers, werd ik in contact gebracht met een voormalige fabriek voor lange afstandsraketten. Ik werd ontvangen door de hoofd beveiliging, voormalig commandant van een Sovjet-onderzeeboot. Men fabriceerde er elektronische apparaten en zocht contact met Europa. Interessant om nu eens op bezoek te zijn bij de "voormalige vijand".
Tijdens de coördinatorperiode behandelde ik projecten in de Antillen, Haïti, Jamaica, Oekraïne en Moldavië. Het ging om gemiddeld 50 projecten per jaar en het was een ware dagtaak. Veel geslaagde missies, die vaak uitvloeiden in samenwerkingsafspraken met Nederlandse bedrijven. Het was een zeer dankbare en productieve periode, waarin ik mijn ervaring en kennis ruimschoots ten dienste kon stellen.
Alles bij elkaar kan ik terugzien op een interessante carrière met veel afwisseling en goede resultaten.'

In het vorige Marineblad was ongelukkigerwijs onder de cover van onderstaand boek een verkeerde bespreking geplaatst. Hieronder volgt de goede bespreking – red.

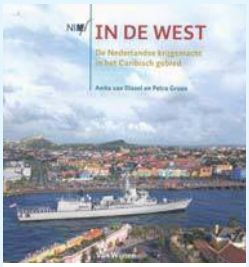

In de West. De Nederlandse krijgsmacht in het Caribisch gebied

Auteurs : Anita van Dissel en Petra Groen
Uitgever : Van Wijnen uitgeverij
Omvang : 165 blz, ill., index
Prijs : € 22,50
ISBN : 978-90-5194386-3

Sedert 1634 zijn er Nederlanders op de zes eilanden die nu nog deel van het Koninkrijk der Nederlanden uitmaken. Van de begindatum tot ongeveer 1800 vormde de West Indische Compagnie de autoriteit daar te lande. Na 1815 vormden deze eilanden een interessegebied voor het Koninkrijk der Nederlanden.
Wij, Nederlanders, hebben daar dus al lang 'ons' stempel gedrukt maar toch is dat gebied anders dan Nederland. Daar is al heel veel over geschreven. Je kan daarbij denken aan boeken als 'Olie als Water' of de 'Sambubu' boekjesreeks of 'De monumenten van Curaçao in woord en beeld'. Waarom is dit boekje dan toch een aanwinst voor de boekenkast? Ik zal proberen het uit te leggen. In al de andere boeken staat de geschiedenis van een of meer van de zes eilanden centraal vanuit verschillende gezichtspunten; soms is het sociologisch of cultuurhistorisch of een bouwkundig gezichtspunt, maar nimmer vormde de bescherming van deze eilanden de focus van het boek. Dit ben ik althans nog niet tegengekomen. Natuurlijk begint het boek bij de vestiging van de heerschappij in 1634. De structuur is heel logisch want de vroegere periodes hebben hun invloed op het heden. Daarom kent het boek de navolgende hoofdstukken: Vestiging in de West 1634-1815; Uithoeken van het Koninkrijk 1815-1929; Strategisch gelegen doelwit 1912-1954; Koerswijzigingen 1954-1990 en Drugsbestrijding en handhaving 1990-2010.
Het boek geeft een heldere uitleg over de verschillende periodes en dit geheel is voorzien van vele vaak onbekende illustraties. Het is voor de lezer dan ook heel begrijpelijk dat initieel bij de verdediging van de eilanden de kaapvaart een grote rol speelde terwijl de Marine nu juist aan de andere kant van het spectrum opereert, waarbij de nadruk op hulpverlening en maritieme drugsbestrijding ligt.
Uit het boek wordt wel heel duidelijk dat de verdediging van de eilanden in Nederland als een voortdurende onwelkome kostenpost wordt gezien. Telkenmale moet het met wat minder ook kunnen. De schrijfsters hebben hierbij voornamelijk de visie vanuit de eilanden getoond. Gelukkig maar, want het Nederlandse beeld 'zon, zee en zaligheid' is maar een al te bekend stereotiep. Wanneer de geïnteresseerde lezer het Marineblad van oktober 2010 opslaat kan hij daar een voorproefje van het eerste hoofdstuk vinden. In het Marineblad van november 2010 kunt u ook de eerste 'kritiek' op het boek vinden want de 'Dolly Dots' (pagina 105) waren niet de eerste vrouwelijke militairen die op Curaçao dienden, wel waren zij de eerste vrouwelijke boordplaatsers.
In de afgelopen eeuwen moet regelmatig de vraag 'Wanneer was jij in de West?' naar boven zijn gekomen. Ongetwijfeld zullen duizenden militairen voor of na hun 'term' of tour met het stationsschip zeer geïnteresseerd zijn in dit boek want het illustreert juist hun werk aldaar. Het is bovendien prettig leesbaar en rijk geïllustreerd.
Van harte aanbevolen dus!
mr. O.W. Borgeld

Kruisvaarders van de archipel. Catalina vliegboten van de Marineluchtvaartdienst 1941-1957

Auteur : Bart Rijnhout
Uitgever : Lanasta, Emmen
Omvang : 352 blz.
Prijs : € 39,95
ISBN : 978-90-8616078-5

Het boek geeft op een zeer indrukwekkende wijze de gehele geschiedenis van het watervliegtuig PBY-5/A 'Catalina' binnen de Nederlandse Marineluchtvaartdienst weer. Van het ontstaan van de PBY watervliegtuigen en de levering van de eerste Catalina's (Y-38 en Y-39) op 25 augustus 1941 (overgenomen op 3 september 1941 te Manilla) tot en met de laatste vlucht van de MLD Catalina (16-216) op 13 mei 1958 en de laatste nog overgebleven Catalina (16-212) van het Militaire Luchtvaart Museum in Soesterberg. De auteur weet op fantastische wijze de inzet van de Catalina in Nederlands-Indië te beschrijven. De vele foto's en vluchtbeschrijvingen geven een schitterend beeld van de activiteiten van de MLD in de "Oost" tijdens de Tweede Wereldoorlog en de jaren er na, maar ook inzet van de Catalina in Nederland vanaf vliegkamp Valkenburg blijft niet onbeschreven. Dit in combinatie met de vele verhalen en beschrijvingen van het leven en werken bij de verschillende squadrons maken het boek tot een naslagwerk dat niet mag ontbreken in de boekenkast van liefhebbers van de marine luchtvaart.
R.E.W. Pieters

Hr.Ms. Tonijn. Van onderzeeboot tot museumschip

Auteurs : Bob Roetering en Henk Visser
Uitgever : Lanasta, Emmen, 2011
Prijs : € 19,95
Omvang : 6 blz geïllustreerd
ISBN : 978-90-8616069-3

Het boek over Hr.Ms. Tonijn is geschreven op initiatief van de Directeur Marinemuseum. Het is zijn wens om van ieder van de drie museumschepen de levende historie te behouden. Het is opmerkelijk dat binnen de groep vrijwilligers van het museum de twee scribenten zijn gerekruteerd. Alhoewel zij zelf niet uit de onderzeedienstwereld komen hebben zij zich toch goed weten in te leven. De *lay out* van het boek is pakkend, onder meer door de kwaliteit van de fotoverzameling binnenboord. De omvang is handzaam (96 pagina's) en de schrijfstijl is vlot. De beschrijving van de levensloop is een wat droge professionele opsomming; hetgeen echter niet hinderlijk is.
Als referentie hebben de schrijvers natuurlijk veel materiaal voor handen gehad want er is al veel gepubliceerd over de onderzeedienst en de klasse driecylinderonderzeeboten. De geïnterviewde oudopvarenden vormen een markante doorsnee door de talloze bemanningslijsten van de Tonijn. Zij zijn goed voor vele anekdotes.
De toegevoegde waarde van dit boek is toch dat het specifiek over de levensloop van de boot zelf gaat. Ik stel mij voor dat echt geinteresseerde bezoekers van de boot dit boek zeer zullen waarderen. Voor ex-bemanningsleden is het boek een waardevol aandenken. Het boek vertolkt daarbij een stuk recente maritieme historie.
Als naslagwerk over de klasse in het algemeen is het boek overzichtelijk maar niet uitputtend detaillistisch. De hoofdstukken zijn logisch opgebouwd. Het unieke ontwerp, het onstaan van de Dolfijn-klasse, de techniek en bijbehorende bedrijfsvoering alsmede de uitgebreide levensloop komen ruim aan bod. Wat eigenlijk maar beperkt benadrukt wordt is het leven aan boord. Dit was vaak best zwaar en bepaald niet comfortabel. Zeker vergeleken met de toenmalige Zwaardvisklasse en de huidige Walrusklasse. De missies tijdens het hoogtepunt van de Koude Oorlog waren pittig, maar de technische uitdagingen om het vol te houden waren continu enorm groot. Een patrouille (ook wel *fishplay*) in het hoge noorden van de Barentszee was koud, nat en onaangenaam voor de bemanning. Maar binnen het jaar zo'n zelfde operatie in de uithoeken van de Middellandse zee was even onaangenaam door hoge temperatuur en vochtigheid. De Tonijn heeft dit meerdere malen gepresteerd! Het heeft niet veel gescheeld of er was geen museumboot Tonijn geweest. In de levensloop wordt over het jaar 1986 summier gewag gemaakt van een incident. Dit was aanmerkelijk serieuzer dan vermeld in het boek. De grote zoutwaterlekkage in de hekbuiskamer, door het defect raken van de doorvoering van het achterduikroer had heel slecht kunnen aflopen. Alleen door zeer resoluut optreden van een aantal technische onderofficieren en door goed samenspel met de onderwatercentrale is de boot behouden. Water stroomde met grote kracht naar binnen, de boot zakte weg. Personeel moest tegen de helling in de hekbuiskamer verlaten, waar het frituurvet uit de kombuis inmiddels over de vloer naar achter liep. Na noodblazen kwam de boot er gelukkig uit en kon zij al lenspompend de veiligheid van een ankerplaats in de Noorse fjorden bereiken. Een onvolledigheid vind ik dat enerzijds wel aandacht wordt besteed aan het fenomeen van het onderzeebootinsigne (de flipper) maar dat het vaandel van de Onderzeedienst geen aandacht krijgt. Slechts weinigen weten dat de Onderzeedienst voor haar verrichtingen in het verleden de Militaire Willemsorde heeft mogen ontvangen, welke onderscheiding zichtbaar is aan het vaandel. Tenslotte, dit boek is door zijn totale presentatie en handzaamheid zeker een aanrader. Complimenten aan de schrijvers.
K.A.C. Hermsen, Commandeur bd.
Voormalig Commandant Tonijn

Geschiedenis van het ministerie van Defensie?

Er wordt opnieuw gereorganiseerd bij het ministerie van Defensie. De zoveelste keer in de twintig jaar na de Koude Oorlog. Een buitenstaander zou zich kunnen afvragen hoe dat komt. Komt het door geldgebrek? Dat het met de begroting niet helemaal lijkt te lukken is wel duidelijk, de Algemene Rekenkamer heeft er zo zijn mening over.

Het ministerie van Defensie zoals we dat nu kennen bestaat eigenlijk pas sinds 1959.

Ook de Tweede Kamer lijkt een onrustig gevoel te hebben, gezien de almaar groter wordende stortvloed aan Kamervragen. Maar geldgebrek of ondoorzichtigheid zijn op zichzelf geen redenen om te reorganiseren. Dat kun je door netjes boekhouden of beter communiceren ook oplossen. En als dit nog steeds problemen oplevert is er of sprake van moeilijk lerende organisatie of er is mogelijk een veel fundamenteler probleem. Want reorganiseren doe je vooral als je problemen hebt in het bereiken van je doelstellingen. De vraag die je zou kunnen stellen is of het altijd zo'n probleem is bij Defensie.

Bij het beschouwen van de militaire geschiedenis op zoek naar aanwijzingen daarvoor vielen mij twee dingen op. Ten eerste dat het ministerie van Defensie pas een halve eeuw bestaat van de twee eeuwen die het Koninkrijk der Nederlanden telt. Ten tweede dat er al vaker discussie is geweest over de ministeriële structuur. Mogelijk zijn dit aanwijzingen dat er inderdaad fundamentelere krachten bestaan bij de inrichting van het bestuur dan interne organogrammen. Ik heb een hypothese kunnen opbouwen die inzicht geeft in de achterliggende problematiek.

In dit artikel zal ik trachten die hypothese te schetsen. De essentie ervan is dat het bestuur van de zwaardmacht een relatie moet hebben met 'hogere orde'-belangen van de staat. Tenslotte is de zwaardmacht een uitvoeringsorganisatie van de staat; ze is namelijk niets meer of minder dan de zogenaamde 'ijzerwinkel', zoals men dat in politieke en ambtelijke kringen graag noemt. De gedachte is dat een goed beheer van deze ijzerwinkel afhankelijk is van precies dat ministerie, waarvan het beleid het meest afhankelijk is van de beschikbaarheid ervan. Dat in zulke omstandigheden er grotere kans is op een voldoende bestuurlijk-stabiele situatie, zodat men de begrotingsdiscipline[1] en de communicatie ook kan optimaliseren.

Het startpunt voor de uitwerking van deze hypothese is een beschouwing van het ministeriële bestuur van de gewapende macht sinds de oprichting van het Koninkrijk. Sinds 1814 zijn er namelijk drie ministeries geweest die zich hebben bezig gehouden met militaire eenheden. Meestentijds stonden deze drie bekend als het ministerie van Oorlog, het ministerie van Koloniën en het ministerie van Marine. Pas in 1959 ontstaat het ministerie van Defensie en haar bestaan omvat daarvan een kwart van de tijd. De oplettende lezer zal opmerken dat gedurende twintig jaar, bijna de helft van dat korte bestaan er organisatorisch problemen lijken te zijn. De vraag is nu of er in een grotere context verklaringen zijn voor de toebedeling van politiek bestuurlijke verantwoordelijkheden. Zat er enige logica achter wie de politieke leiding had over de zwaardmacht(en)[2]?

Het ministerie van Oorlog en het veldleger

De intuïtieve voorganger van het ministerie van Defensie is het ministerie van Oorlog[3], dat zich vooral bezig hield met het veldleger in Nederland. Dit ministerie heeft het de eerste jaren van het Koninkrijk erg druk gehad. Napoleon bleek niet helemaal van het toneel verdwenen en nog tijdens de opbouw moest het veldleger bij Quatre Bras en Waterloo worden ingezet, gevolgd door een lastige, en bij velen onbekende, campagne in Frankrijk.

Toen het vervolgens eenmaal goed stond werd het omstreeks 1830 geconfronteerd met een halvering, door het kwijtraken van de Zuid-Nederlandse eenheden. Na een afgebroken veldtocht in België kwam de nadruk vanaf ongeveer 1840 te liggen op de verdediging van het grondgebied van het huidige Nederland. Daarbij ontstond gedurende een periode van een eeuw de Vesting Holland. Deze en de bijbehorende waterlinies[4] bereikten in 1940 hun grootste omvang. De belangrijkste discussies →

in de gehele periode gaan over de verhouding tussen de immobiele vestingwerken en het mobiele veldleger. Gezien de grootte van Nederland leek mobiliteit minder dominant. Het was echter vooral de vraag over de noodzakelijke omvang van het leger, die gedurende de gehele 19e eeuw tot discussies over de dienstplicht leidde. Daarvan afgeleid waren er beschouwingen over bevelvoering en de structuur van brigades, divisies en legerkorpsen. De dienstplicht werd echter als een lastige verspilling van werkkrachten gezien en de mobilisabele krijgsmacht bleef beneden de honderdduizend, met jaarlijks lichtingen tussen 20 en 30 duizend man. Pas vanaf 1898, toen de regeling voor remplacenten werd afgeschaft, kon een groter veldleger opgebouwd worden en in 1940 waren er zelfs 4 legerkorpsen.

de professionaliteit van het KNIL-leger was vermoedelijk groot en erg divers

Halverwege de twintiger jaren van de vorige eeuw werden de ministeries van Oorlog en Marine even samengevoegd, maar meer dan over politieke verantwoording blijkt dit niet te zijn gegaan. Wel valt op dat in die periode er ook sprake was van een economische crisis en dus groter geldgebrek bij de staat. Vanaf het einde van de Eerste Wereldoorlog kwam er ook een discussie op gang over de besturing van het luchtwapen. Maar tot het ontstaan van het ministerie van Defensie in 1959 hebben drie zwaardmachten elk een eigen luchtvaartafdeling. Pas toen de complexiteit van inzet van luchteenheden groter, en vooral grensoverschrijdend, werd kwam een apart vliegende zwaardmacht in beeld. De discussie of deze 'vierde' zwaardmacht ondersteunend moest zijn of een 'eigen' hogere doelstelling[5] had loopt tot op de dag van vandaag door.

Het ministerie van Koloniën en de expeditionaire legers

Het tweede ministerie is dat van Koloniën[6] waar vanaf 1842 het Koninklijke Nederlands Indische Leger en later ook het contingent in West-Indië[7] onder vielen. Gedurende een deel van haar bestaan was het KNIL soms groter dan het Hollandse veldleger. Wel bestond het voor meer dan de helft uit niet-Nederlanders en werd het aangevuld met lokale milities. Het Indische leger was tussen 1819 en 1914 betrokken bij 45 grotere expedities en een reeks aan kleine missies. De meest bekende daarvan is de Atjeh-oorlog tussen 1873 en 1914, in welke periode zij een parate omvang van bijna 45.000 man bereikte.

De professionaliteit van het leger was vermoedelijk groot en erg divers. Het kader van het KNIL bestond uit vrijwilligers, de organisatie was mobiel en bestond uit vele kleine eenheden vanwege haar expeditionaire taken. Uiteraard speelde bij deze zwaardmacht de discussie over vestingwerken en dienstplicht geen rol. Na de Eerste Wereldoorlog begon het KNIL te moderniseren. Het werd bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in sommige publicaties moderner beschouwd dan het Hollandse leger. De noodzaak voor hogere mobiliteit door de enorme omvang van Nederlands-Indië zou daarbij een rol kunnen spelen. De luchtvaartafdeling van het KNIL was in 1940 groter dan die van het vaderlandse, maar het is duidelijk dat zij volledig ondersteunend was aan het operationele concept van het KNIL. Het ministerie van Koloniën kende zelfs een kleine kustwachtmarine[8] maar een discussie over de controle over de vloot ontbreekt. Na de oorlog groeide het KNIL, tijdens de Politionele Acties, snel in omvang. Vanwege de bijzondere ervaringen uit de oorlog en de hogere vaderlandse gevoelens bleken zelfs dienstplichtigen uitgezonden te kunnen worden. Een situatie die zich daarna nooit, of alleen in zeer beperkte mate in Korea en bij de eerste VN-missies in Libanon, meer heeft voorgedaan. In 1950 werd het KNIL opgeheven en werd het beroepskader naar Nederland overgebracht. Naar de integratie van het beroepskader met hun collega's is niet veel onderzoek gedaan. Met uitzondering van Korea[9] en de vredesoperaties in Libanon en Sinai[10] komen expeditionaire eenheden niet meer in actie, tot de problemen op de Balkan beginnen.

Het ministerie van Marine en de vloot

Gedurende 145 jaar van het Koninkrijk bestaat er een ministerie van Marine[11] die de besturing van de vloot uitvoert. Voor de Napoleontische tijd gebeurde dit door de Admiraliteiten[12], waardoor in zekere zin de bestuurlijke ervaring op maritiem gebied al ruim 500 jaar oud is, ouder zelfs dan de combinatie van het Koninkrijk en de Republiek[13]. Waar het veldleger en het Indische leger zich met de stabiliteit en veiligheid van gebiedsdelen bezighielden was de vloot met de rest van de wereld bezig. Daarbij had zij relaties met commerciële partijen als de NHM en latere multinationals zoals Shell en SHV.

Piraterijbestrijding en de vaak koloniaal georiënteerde handelsmissies waren daarbij regelmatig terugkerende activiteiten. Mogelijk op basis van internationale of nationaal politieke inzichten werd twee maal kort het ministerie van Marine politiek samengevoegd met het ministerie van Koloniën. De exacte reden hiervan zou de moeite waard zijn nader te onderzoeken. Over het algemeen ging de bestuurlijke discussie[14] vooral over de opbouw van de vloot, waarbij de discussie tussen voldoende slagkracht, in de vorm van grote zwaar bewapende schepen zoals kruisers, of meer flexibele goedkopere schepen, zoals fregatten en korvetten, de hoofdrol speelde. In Nederland zelf was echter ook steeds een sluimerende discussie over de verhouding tot het veldleger. Deze kwam vermoedelijk voort uit de perceptie dat de Vesting Holland ook zeewaarts verdedigd moest worden. Het bestaan, en later zinken[15], van een onzeewaardige monitor Zr.Ms. Adder is daarvoor een aanwijzing. Deze discussie ontbreekt in relatie tot het KNIL, dat voor haar expeditionaire inzet afhankelijk was van de maritieme mobiliteit in de omvangrijke 'gordel van Smaragd'. Ook voor de vloot ontwikkelde zich een luchtvaartafdeling[16], als ondersteunende eenheid. Vanaf 1925 begon opnieuw de discussie over samenvoeging met het

ministerie van Oorlog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleek deze koppeling niet zinvol en kreeg de vloot zijn eigen minister terug. Hoewel dat te verklaren zou kunnen zijn uit het feit dat Nederlands-Indië pas in 1941 valt en het veldleger in 1940 opgehouden heeft te bestaan lijkt dat onwaarschijnlijk. De splitsing vond namelijk pas plaats in 1941. Na de oorlog ontbrandde de discussie weer, totdat het ministerie in 1959 onderdeel wordt van het ministerie van Defensie en het pleit verder lijkt beslecht.

De bijzondere context van 1959 tot 1991

In 1959 is de internationale context voor de zwaardmacht(en) zeer specifiek, en in historische zin, zelfs uitzonderlijk geworden. De Koude Oorlog was in volle omvang[17] aan de gang. De grootste bedreiging kwam uit Rusland en alle middelen moesten daar tegenover gezet worden. Voor Nederland was nog slechts sprake van een zeer beperkt aantal koloniën[18] of overzeese gebiedsdelen, zoals dat dan heet. De economie was, met name in het begin, sterk verbonden met de VS en later met de interne Europese markt. Het KNIL was opgeheven en de Nederlandse (en vooral ook Molukse) professionals waren terug in Nederland. De discussie over de dienstplicht is in deze periode beslecht[19] en elke jongeman was in beginsel beschikbaar. Dit maakte een mobilisabel leger van bijna 200.000 man mogelijk en daarvoor was een complex bureaucratisch apparaat nodig. De vloot was daaraan ondersteunend, zij moest in geval van conflict zorgen voor de veilige overkomst van de 'reddende' Amerikanen.

De Marine liet in deze periode de rest van de wereld voor wat die was en concentreerde zich op de Atlantische Oceaan. Een expeditionaire zwaardmacht, zoals het KNIL, was nergens voor nodig en alleen de vloot had nog een elders inzetbare interventiecapaciteit.[20] Het luchtwapen werd in deze periode losgekoppeld van het veldleger om onderdeel te vormen van een gezamenlijke en gecoördineerde Europese luchtverdediging. De oprichting van een centraal ministerie is in deze context vermoedelijk zowel een logisch als doelmatig besluit geweest.

In 1991 verdween deze specifieke context echter met de val van de Berlijnse Muur. In de jaren erna bleek vrij snel dat de expeditionaire inzet van zwaardmacht toch weer noodzakelijk was. De vloot werd als eerste op missies gestuurd en vrij snel daarna werd besloten tot het omvormen van het veldleger tot een nieuw expeditionair leger. De discussie over de dienstplicht ontbrandde opnieuw en kreeg binnen 6 jaar een radicaal andere wending. Ze verdween omdat het nieuwe leger uit beroepskrachten moest worden opgebouwd.

In zekere zin is het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) daarom meer een erfgenaam van het KNIL en de TriS[21] dan van het voormalige veldleger. Het maakt nu bij inzet zelfs weer gebruik van lokale of ingehuurde krachten.

In de grondwet werden halverwege de negentiger jaren drie verschillende krijgsmachttaken vastgelegd: nationale ondersteuning, grondgebied beveiliging en internationale stabiliteit. Een aanwijzing dat de zwaardmacht(en) verschillende doelstellingen kan/kunnen hebben. Stap voor stap werd daarbij, aan het begin van de 21ste eeuw, duidelijker dat die laatste opdracht, stabiliteit, zowel een humanitair als een economisch aspect heeft. Met een enige mentale lenigheid zie je de Nederlandse koloniale gedachte, bestaande uit 'de dominee en de koopman', weliswaar in aangepaste vorm, terugkeren. Het lijkt alsof de 19e eeuw in aangepaste vorm weer is teruggekeerd.

Wat zegt de context nu…

Hoe nu verder met de besturing van de zwaardmacht(en)? Dat is een leuke en vooral ook politieke discussie. Ik zal deze hier niet voeren maar ik zou ter ondersteuning van het denkproces drie observaties willen maken.

De eerste is dat gedurende het grootste deel van het bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden de zwaardmacht zowel een beschermende, als een expeditionaire, als een economische taak had. In de periode waarin dit speelde waren de verschillende onderdelen van de zwaardmacht niet gezamenlijk onder een organisatie gebracht. Dat zou een aanwijzing kunnen zijn voor fundamentele verschillen in hun beschikbaarheid en inzet, die de doelmatigheid van centrale besturing onwaarschijnlijk maken.

De tweede observatie die ik wil maken is dat de samenvoeging van de verschillende ministeries tot een ministerie van Defensie samenvalt met een unieke periode in de Nederlandse geschiedenis. Een periode waarin de veiligheid van het grondgebied de absolute hoofdrol speelde en waarmee de gehele economische veiligheid expliciet verbonden was. Opmerkelijk genoeg vallen de reorganisatieproblemen van Defensie en de problemen met het uitleggen van het belang van de zwaardmacht(en) samen met het einde van die uitzonderlijke periode.

Ten derde lijkt op dit moment het belang van economische veiligheid snel toe te nemen en is de bedreiging van het grondgebied minimaal geworden.

De context is hoe dan ook significant veranderd en die verandering zet zich door, steeds verder weg van de context van de Koude Oorlog. Inzet van de zwaardmacht zal afhangen van economische bedreigingen of humanitaire inzichten. En de maatschappelijke vragen over de noodzaak voor een expeditionair leger of een veel vrijere en op economische veiligheid gerichte rol van de vloot kan misschien beter worden uitgelegd door die ministers die de politieke verantwoordelijkheid dragen voor het bewaken van die hogere nationale belangen.

Het in stand houden van een 'ijzerwinkel' kan namelijk nooit een doel op zichzelf zijn en is dus ook niet uit te leggen aan de belastingbetaler. Het is niet ondenkbaar dat de 19e-eeuwse politieke bestuurders vreemd zouden aankijken tegen een centraal ministerie. De vraag is natuurlijk hoe zij zouden besluiten met de kennis die sindsdien beschikbaar is gekomen. Ze zouden bijvoorbeeld ook iets moeten zeggen over de inrichting van luchtondersteuning van deze zwaardmacht(en) of de rol van *cyber-* of *spacewarfare* daarbij. Zoals gezegd, het politieke antwoord zal ik hier niet geven, dus blijft de vraag van die buitenstaander over de almaar voortgaande reor- →

ganisatiepogingen van Defensie nog even onbeantwoord. Maar misschien is het bestuurlijke idee van één ministerie van Defensie op zichzelf wel het verkeerde antwoord. De hypothese die ik, op basis van historische aanwijzingen, zou willen poneren is dat de politiek-bestuurlijke inrichting van de zwaardmacht het beste gediend is bij die instanties die belast zijn met de 'hogere orde' nationale belangen. Dat kan om grensintegriteit gaan, om economische veiligheid, over een humanitaire visie of om de zogeheten *global issues*[22] en de doelmatigheidsvraag volgt vervolgens op het antwoord. Verificatie of falsificatie van deze hypothese kan leiden tot een robuustere uitspraak. Dan is ook beargumenteerbaar of er een centraal ministerie van Defensie moet blijven. Of dat een alternatief, waarbij het expeditionaire landleger juist vanwege humanitaire doelstellingen een uitvoeringsorganisatie is van het ministerie van Buitenlandse zaken, geschikter is. Of dat de vloot vanwege haar economische effecten juist bij het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie thuishoort.
Om de vraag beeldend en prikkelend te maken; dan kun je concluderen of het huidige Plein 4[23] wel of niet de laatste relikwie van de Koude Oorlog is.

KLTZ P.J. van Maurik, KVMO-lid met strategische en historische interesse.

DOWNLOAD HET ARTIKEL, INCLUSIEF DE VOETNOTEN OP WWW.KVMO.NL/2011

Verslag Algemene Vergadering KVMO

Op woensdag 25 mei jl. vond bij de Van Ghentkazerne in Rotterdam de 97e Algemene Vergadering van de KVMO plaats. 's Morgens was het huishoudelijk gedeelte, 's middags het openbaar gedeelte.

Het ochtendprogramma

In de Johan de Wittzaal werd tijdens het besloten verenigingsdeel voor de leden een toelichting gegeven op het gevoerde beleid in 2010. Tijdens de vergadering werden onder meer de Beschrijvingsbrief, het financieel jaarverslag 2010 en de begroting 2011 behandeld.

Het dagelijks bestuur van de KVMO.

Een ander belangrijk onderwerp was het voorstel tot statutenwijzing. Hiermee wil het hoofdbestuur de huidige statuten actualiseren en aanpassen aan de ontwikkelingen in de maatschappij op het gebied van een andere wijze van communiceren (gebruik e-mail). De vergadering ging akkoord met de statutenwijziging en het hoofdbestuur gaat zorgdragen voor verdere formalisering.

Tevens vonden de (her)benoemingen plaats van hoofdbestuursleden, waaronder die van de nieuwe penningmeester, LTZA 1 drs. R.J.M. de Leeuw en de nieuwe vice-voorzitter, KLTZ ing. M.E.M. de Natris. Zij volgden respectievelijk KTZA drs. M. Koopman (penningmeester) en LNTKOLMARNS b.d. H.J. Bosch (vice-voorzitter) op. Ook werd de nieuwe voorzitter van de Werkgroep Elders Actieven, MAJMARNS KMR drs. H. Steensma, benoemd. Hij heeft het voorzitterschap overgenomen van LTZA 2 OC b.d. mr. S. Boeke.
Daarnaast werd onder meer stilgestaan bij de actuele ontwikkelingen, waaronder de drastische bezuinigingen bij Defensie en het arbeidsvoorwaardenoverleg.
Om 12.30 uur werd de vergadering door de voorzitter gesloten en aansluitend werd door de aanwezigen de traditionele nasimaaltijd genoten.

Het middagdeel

Tijdens het openbare middagdeel van de Algemene Vergadering vond het KVMO-symposium 'De toekomstige Koninklijke Marine na de Beleidsbrief' plaats. Deze stond onder leiding van de dagvoorzitter, LNTKOLMARNS b.d. H.J. Bosch. In een volle zaal heette hij op humoristische wijze de aanwezigen welkom, onder wie veel adelborsten.

Nadat de voorzitter, KLTZA R. Hunnego het middaggedeelte met een speech had geopend (zie elders in dit Marineblad), gaf hij het woord aan de eerste gastspreker drs. A.J. Boekestijn, oud-kamerlid voor de VVD. Na diens inleiding volgden nog bijdragen van KOLMARNS F. van Sprang en KTZ B. Bekkering (beiden werkzaam bij CZSK) en dr. J. Noll (universitair hoofddocent Internationale Veiligheidsstudies aan de NLDA).
Zowel de speech van drs. Boekestijn, als die van dr. Noll zijn in dit Marineblad opgenomen.

Na de lezingen, tijdens de forumdiscussie, konden de aanwezigen in de zaal vragen stellen aan de gastsprekers en met hen in discussie gaan. Het belang en de mogelijkheden van internationale samenwerking op het gebied van defensie was een van de onderwerpen tijdens deze forumdiscussie. De middag werd afgesloten met een borrel.

De vier gastsprekers; vlnr. KTZ B. Bekkering, dr. J. Noll, drs. A.J. Boekestijn en KOLMARNS F. van Sprang.

OP WWW.KVMO.NL/ALGEMENE-VERGADERING ZIJN DE SHEETS VAN DE PRESENTATIES VAN KOLMARNS VAN SPRANG EN KTZ BEKKERING TE DOWNLOADEN, EVENALS DE FOTO'S VAN DEZE DAG

Een revolutie in de vroegmoderne maritieme oorlogvoering?

Onbruikbare terminologie in een wetenschappelijk debat

Een van de prominentste debatten in de militaire geschiedschrijving handelt over de vraag of zich in de vroegmoderne tijd (1492-1789) een militaire revolutie heeft voorgedaan. Of in de oorlogvoering ter zee een soortgelijke revolutie plaatsvond, is onderwerp van een afgeleid debat.

De VOC probeerde met geweld de Portugezen te verdringen uit de lucratieve specerijenhandel. In 1605 viel de compagnie een Portugese factorij op het eiland Tidore in de Molukken aan. Ingekleurde ets. (Atlas van Stolk, Rotterdam)

Dit artikel zal allereerst de wetenschappelijke discussie toelichten om vervolgens vanuit economisch perspectief stelling te nemen. Deze bijdrage richt zich daarom op één cruciaal aspect, te weten de symbiotische relatie die in de periode tot stand kwam tussen economische politiek, staatsvorming en oorlogvoering ter zee.[1]

Het *Military Revolution*-debat

Al decennia discussiëren historici over de vraag of zich in de vroegmoderne tijd een militaire revolutie heeft voorgedaan, en wat dan de oorzaken en kenmerken van deze revolutie waren. Het *Military Revolution*-debat, zoals het onder vakgenoten heet, stamt uit 1956, toen de Britse historicus Michael Roberts in zijn oratie betoogde dat de Europese manier van oorlogvoeren aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw fundamenteel veranderde. De invoering van een aantal tactische hervormingen door prins Maurits van Nassau en de Zweedse koning Gustaaf Adolf stelde hoge eisen aan de training en disciplinering van soldaten. Aangezien het veel geld kostte om militairen te drillen, stootten staten 's winters niet langer hun troepen af, zo stelde Roberts, maar creëerden ze de fiscale en bureaucratische voorwaarden voor staande legers met een steeds grotere omvang.[2]

In de jaren zeventig kwam het debat echt goed op gang. De eveneens Britse geschiedkundige Geoffrey Parker claimde dat de groei van de Europese legers al eerder had ingezet en te danken was aan ontwikkelingen in de fortificatiebouw in Italië. In plaats van het uitvechten van veldslagen concentreerde men zich voortaan op het belegeren van vestingen. Belegeringsoorlogen en het in stand ➜

houden van garnizoenen kostten veel geld. De uitbouw van het overheidsapparaat was daarom een noodzakelijke voorwaarde voor de groei van legers, aldus Parker.[3] In navolging van beide Britse historici verscheen een groot aantal studies, die de complexe relaties tussen staatsvorming en oorlogvoering tot onderwerp hebben. Er is sprake van een levendig internationaal debat over de oorzakelijke verbanden tussen beide begrippen en de periodisering van bepaalde trends.

Een revolutie ter zee?

Of zich in de maritieme oorlogvoering ook een dergelijke ontwikkeling heeft voorgedaan, is lange tijd nauwelijks aan de orde gekomen. Roberts concentreerde zich volledig op landoorlogen en liet de zee voor wat die was. En hoewel Parker de maritieme component als een integraal onderdeel van de militaire revolutie beschouwt, blijft dit onderwerp in zijn boeken onderbelicht. De eerste die een systematische analyse maakte van de manieren waarop vroegmoderne marines bijdroegen aan Europese staatsvormingsprocessen was de Zweedse geschiedkundige Jan Glete. Zijn in 1993 verschenen studie *Navies and nations. Warships, navies and state building in Europe and America, 1500-1860* mag daarom zonder meer baanbrekend worden genoemd. Inmiddels zijn er meer historici die zich over dit onderwerp hebben gebogen.
Eén van de vragen waar vooralsnog geen consensus over bestaat, is of er daadwerkelijk sprake was van een revolutie in de vroegmoderne maritieme oorlogvoering. Een aantal wetenschappers heeft zich hierover uitgesproken. Parker is, zoals gezegd, van mening dat dit inderdaad het geval was. De prominente Britse militair historicus Jeremy Black daarentegen meent dat de ontwikkelingen op land en ter zee zo zeer van elkaar verschilden dat het verstandig zou zijn beide debatten niet met elkaar te verbinden.[4] Jan Glete vond dat begrippen als 'evolutie' of 'transformatie' beter voldeden om de ontwikkelingen in de vroegmoderne maritieme oorlogvoering te beschrijven.[5] De Leidse geschiedkundige Louis Sicking deelt deze mening.[6] Nicholas Rodger, een veelgeciteerde Britse historicus, gaat niet zozeer in op de vraag of zich op zee een revolutie voltrok, maar benadrukt dat de ontwikkelingen in de maritieme oorlogvoering revolutionaire veranderingen in de wereldgeschiedenis teweegbrachten.[7]

De vraag of er inderdaad sprake was van een militaire revolutie op zee is een bijzonder complexe en valt uiteen in tal van factoren. Zo hebben de betrokken historici bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar het belang van technologische innovatie in de marinescheepsbouw en de bewapening, de ontwikkelingen in organisatiestructuren en bureaucratieën, veranderingen in tactiek en strategie, de impact van betere communicatie en toenemende discipline, en de financiering van staande vloten en van omvangrijke werfcomplexen. Het is in de context van dit artikel onmogelijk al deze facetten van de vroegmoderne maritieme oorlogvoering aan bod te laten komen. Deze bijdrage richt zich daarom slechts op één cruciaal aspect, te weten de symbiotische relatie die in de periode tot stand kwam tussen economische politiek, staatsvorming en oorlogvoering ter zee.

Staatsmacht, economie en oorlog

Gedurende de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw maakte de Europese maritieme handel een explosieve groei door. Daarbij was in toenemende mate sprake van globalisering van economische belangen. Staten werden zich nadrukkelijk bewust van dit transformatieproces en ontwikkelden steeds meer beleid om economie en staatsmacht aan elkaar dienstbaar te maken. Aangezien hogere belastingopbrengsten voor grotere politieke, diplomatieke en militaire macht zorgden, hadden staten er belang bij de handel en scheepvaart te stimuleren en te beschermen. De economische elites zagen het voordeel in van samenwerking met de staat. Politieke en militaire steun kwam namelijk het rendement van hun handelsactiviteiten ten goede. Bovendien konden met militaire middelen nieuwe lucratieve markten worden open gelegd. Zij gingen daarom participeren in beleidsvorming en politiek. De verbondenheid van economie en staat had een enorme invloed op vrijwel ieder aspect van de oorlogvoering ter zee, en dan nog wel het meest op de politieke en militaire strategieën die werden ontwikkeld. Maar het omgekeerde was ook het geval; maritieme oorlogvoering had een enorme impact op de nationale economie, en daarmee dus ook op de potentiële belastingopbrengsten en de militaire capaciteit van de staat. Vorsten, politici en

één van de vragen waar vooralsnog geen consensus over bestaat, is of er daadwerkelijk sprake was van een revolutie in de vroegmoderne maritieme oorlogvoering

ambtenaren zagen dan ook het groeiend strategisch belang van maritieme macht in en zochten manieren om deze te versterken. Kortom, er was sprake van een steeds sterker wordende interactie tussen staatsvorming, economische belangen en oorlogvoering ter zee.
Een uitstekend voorbeeld van deze ontwikkeling was de relatie tussen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Vóór de oprichting van de VOC in 1602 werd de Nederlandse handel op Azië gekenmerkt door onderlinge concurrentie. Johan van Oldenbarnevelt dwong de verschillende kleine compagnieën daarom samen te gaan in één grote onderneming, die een staatsmonopolie kreeg voor alle handel ten oosten van Kaap de Goede Hoop. Bovendien had de VOC het recht gedelegeerde staatsmacht uit te oefenen. Zo mocht het bedrijf oorlogen voeren en verdragen sluiten met plaatselijke vorsten. Het doel achter de gedwongen fusie was tweeledig: de Aziatische handel moest maximaal renderen en zo bijdragen aan de politieke en militaire macht van de Republiek, en de VOC diende zo veel mogelijk schade toe te brengen aan de Spaanse en Portugese handelsbelangen. Met behulp van de in Azië opgebouwde vloot werden de beide doelstellingen ruimschoots gehaald. Vanwege het politieke, militaire en economische rendement wogen de belangen van de compagnie zwaar in de economische en

Op 3 oktober 1602 veroverden zes schepen uit de Republiek een rijk beladen Portugese kraak in de Straat van Malakka. Ingekleurde ets. (Atlas van Stolk, Rotterdam)

buitenlandse politiek van de Republiek. Ook was de overheid graag bereid in oorlogstijd konvooien te leveren om terugkerende VOC-schepen te beschermen. De Heren XVII waren tot wederdienst bereid en stelden een aantal schepen beschikbaar om de oorlogsvloot van de Republiek te versterken. Nadat tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667) echter duidelijk was geworden dat zelfs de grootste en zwaarst bewapende koopvaarders geen partij waren voor Engelse oorlogsschepen, droeg de compagnie voortaan een financieel steentje bij aan de oorlogsinspanningen van de Republiek.

Wereldwijde belangen

Voorbeelden van de nauwe relatie tussen staatsmacht, economische belangen en zeemacht zijn gemakkelijk te vinden. Lastiger is het te bepalen in welke mate deze samensmelting revolutionair van aard was. Van oudsher was de oorlogvoering ter zee verbonden met economisch staatsbelang. Zo behoorden de handelssteden Venetië en Genua, en het Hanzenetwerk in de Late Middeleeuwen tot de dominante maritieme machten van Europa. Hun zeemacht was gebaseerd op overzeese handel, die de fondsen genereerde om schepen te bouwen en uit te reden, en de expertise verschafte om op zee oorlog te voeren. Het voornaamste doel van de vloot was het beschermen van de handelsnetwerken en het uitbreiden van economische belangen. De meeste staten zonder grootschalige maritieme handel daarentegen hadden slechts sporadisch behoefte aan militaire macht op zee en ontbeerden daarom veelal het kapitaal, de infrastructuur, de expertise en de beroepsbevolking om er een permanente marine op na te kunnen houden.

De groei van het Europese handelsvolume en het ontstaan van een wereldeconomie deden het belang van militaire macht op zee alleen maar toenemen. Portugal en Spanje wisten in de vijftiende en zestiende eeuw als eerste landen in Europa grote overzeese rijken te realiseren. Beide staten gebruikten de financiële baten uit de koloniale bezittingen om een krachtige vloot op te bouwen voor het beschermen van hun handelsnetwerken tegen rivalen. De globalisering van economische belangen zorgde ervoor dat militaire macht over steeds grotere afstanden moest worden geprojecteerd en tevens op meer plaatsen tegelijk.
Vanaf het begin van de zeventiende eeuw ontwikkelde de jonge Republiek zich tot het ultieme voorbeeld van de 'koopmanstaat'. Veruit het grootste deel van het militaire potentieel ter zee werd aangewend om economische belangen veilig te stellen. Dit was een zware opgave. De handels- en vissersvloten waren bijzonder omvangrijk en werden bedreigd door verschillende vijanden. Nederlandse oorlogsschepen werden daarom ingezet om vissersschepen te beveiligen, de centra van de Vlaamse kaapvaart te blokkeren en handelsvloten te konvooieren. Maar het bleef niet bij preventie alleen. Eskaders zeilden bijvoorbeeld met enige regelmaat naar de Middellandse Zee voor strafexpedities tegen de Barbarijse kapers of om de verschillende Noord-Afrikaanse staten te dwingen tot het tekenen van vredesverdragen. Maar de strategische prioriteiten van de Nederlandse macht ter zee worden misschien wel het duidelijkst geïllustreerd door de grootschalige interventie in de Sont en de Oostzee tussen 1658 en 1660. Oorlog tussen de eeuwige rivalen Denemarken en Zweden dreigde de scheepvaart op het Oostzeegebied te belemmeren. Aangezien deze route van vitaal belang was voor de Nederlandse handel, stuurden de Staten-Generaal vijfendertig en later zelfs vijfenzeventig schepen, die met geweld de status-quo herstelden en Zweden tot vrede dwongen.

van oudsher was de oorlogvoering ter zee verbonden met economisch staatsbelang

Economische oorlogvoering

De economische hegemonie van de Republiek was voor andere Europese landen een bron van afgunst. Een groot deel van de Engelse en Franse politieke en economische elites geloofden dat de Nederlandse welvaart indruiste tegen de natuurlijke ordening der dingen. Vanaf 1651 vaardigden de Engelsen daarom protectionistische wetgeving uit om de buitenlandse scheepvaart op Engeland en haar koloniën te bemoeilijken. Bovendien bouwden zij

→

Niet alleen in Azië probeerden de Nederlanders de Portugezen te verdringen. In 1627 viel een WIC-vloot onder Piet Hein de Portugese kolonie Sao Salvador in Brazilië aan. Ingekleurde ets. (Atlas van Stolk, Rotterdam)

een machtige vloot op waarmee op de naleving van deze wetten kon worden toegezien, de handelsbelangen van andere staten konden worden aangetast, en het eigen koloniale rijk kon worden uitgebreid. De beschikbaarheid van een krachtige zeemacht was dus bij uitstek een middel om een expansionistische economische politiek te bedrijven. Het bezit van een dergelijke oorlogsvloot bleek tevens een stimulans te vormen voor een dergelijk beleid. Zonder de vloot hadden de Engelsen immers nooit een agressieve anti-Nederlandse koers kúnnen varen.
Bovendien was het voeren van een ambitieuze economische politiek vereist om de ontwikkelingen in de oorlogvoering ter zee financieel bij te kunnen benen. De omvang van de permanente vloten, de grootte en bewapening van de individuele schepen, en het aantal opvarenden namen in de vroegmoderne tijd namelijk zozeer toe, dat economische expansie noodzakelijk was om de toegenomen belasting van de overheidsfinanciën en van het bureaucratische apparaat mogelijk te maken. In de jaren 1660 begonnen ook de Fransen een tegen de Republiek gerichte economische politiek te voeren door de eigen markt af te sluiten. Lodewijk XIV liet daarnaast een vloot bouwen die weliswaar niet zo nadrukkelijk als de Engelse marine werd ingezet om de Nederlandse hegemonie aan te tasten, maar wel werd gebruikt om Frankrijk koloniën te verschaffen.
Economische oorlogvoering was niet slechts voorbehouden aan de oorlogsvloten. Vrijwel alle Europese staten maakten gebruik van kapers om afbreuk te doen aan de handel en scheepvaart van de vijand. Weliswaar ging kaapvaart vaak naadloos over in piraterij en concurreerden kapers en de marine om mankracht, maar de voordelen waren legio. Zo hoefde de staat niet te investeren, leverde de belasting op ingebrachte prijsschepen geld op, tastten kapers het economische en militaire potentieel van de vijand aan, en zorgde het kaapvaartbedrijf voor werkgelegenheid in een tijd dat de handel stil lag. Voor staten met een sterke oorlogsvloot, zoals Engeland of de Republiek, was de kaapvaart een nuttige en lucratieve aanvulling op de eigen militaire capaciteit. Maar voor staten met een minder dominante marine was de kaapvaart zelfs het voornaamste wapen. Een goed voorbeeld hiervan was de Franse *guerre de course* tijdens de Negenjarige Oorlog (1688-1697). In 1690 wonnen de Fransen weliswaar de Slag bij Beachy Head tegen de gecombineerde Engelse en Nederlandse vloot, maar een nederlaag twee jaar later bij La Hogue luidde een fase van Franse verzwakking in. Lodewijk XIV kon vanwege financiële tekorten de oorlogsvloot niet versterken en besloot daarom zijn maritieme strategie te herzien. Zeeslagen moesten voortaan worden vermeden, terwijl marineschepen en kapers gezamenlijk zouden trachten de vijandelijke handel en scheepvaart te schaden. Deze transformatie in strategie was uit nood geboren, maar bleef ook na

de Negenjarige Oorlog een permanent kenmerk van de Franse maritieme oorlogvoering.

Conclusie

Hoe nieuw waren al deze ontwikkelingen en was er sprake van een revolutie in de vroegmoderne oorlogvoering ter zee? Over het begrip 'revolutie' lopen de meningen uiteen. Zoals met meer begrippen ligt het gevaar van een semantische discussie op de loer. Een revolutie wordt over het algemeen gedefinieerd als een fase of proces waarin een fundamentele verandering optreedt. Over de tijdspanne waarin dit gebeurt, bestaat onenigheid. Bovendien zijn historische processen vrijwel nooit ééndimensionaal; continuïteit en verandering komen bijna altijd gelijktijdig voor. Het is dus uiteindelijk een kwestie van het perspectief van de historicus of er sprake is van een 'revolutie', of dat de termen 'evolutie' of 'transformatie' beter voldoen. Verschillende deskundigen zijn van mening dat zich in de vroegmoderne tijd inderdaad een militaire revolutie voltrok. Als we deze conclusie consequent doortrekken, is er geen reden niet ook van een revolutie in de maritieme oorlogvoering te spreken. Natuurlijk waren er verschillen tussen oorlogvoering op land en ter zee. Zo draaiden landoorlogen van oudsher hoofdzakelijk om gebiedsuitbreiding of behoud, terwijl de rol van territoriaal-georiënteerde staten in maritieme conflicten relatief nieuw was.

Ook speelden de economische staatsbelangen een veel grotere rol in de conflicten op zee. Verder slaagden staten er op land geleidelijk in een monopolie op geweld te creëren, terwijl dit op zee pas in de negentiende eeuw tot stand zou komen. Maar de overeenkomsten waren veel groter. Zowel op land als ter zee vond in de oorlogvoering een enorme schaalvergroting plaats, die hoge investeringen van de staat vereiste en gepaard ging met de ontwikkeling van omvangrijke logistieke en bureaucratische apparaten.

Op land en ter zee waren de effecten van technologische innovaties op technisch en tactisch niveau nadrukkelijk te merken. Verder vond binnen het leger én de marine een standaardisatie plaats van commandostructuren en communicatie, en ook werden beide officierskorpsen in toenemende mate geprofessionaliseerd. Veel belangrijker dan de semantische vraag of zich inderdaad een 'revolutie' heeft voorgedaan, is dus de conclusie dat op land en ter zee zich grotendeels dezelfde processen voltrokken. Het zou al met al verstandig zijn de beknellende kaders van de revolutieterminologie te laten varen. Dan wordt duidelijk dat er zich in de vroegmoderne periode verschillende onderling gerelateerde ontwikkelingen hebben voorgedaan, die gezamenlijk tussen ongeveer 1550 en 1750 voor een complete transformatie van de maritieme oorlogvoering zorgden. Het moge duidelijk zijn dat de steeds intensievere symbiose tussen economisch staatsbelang en maritieme strategie hier in belangrijke mate aan bij heeft gedragen.

Jarenlang blokkeerde de Nederlandse vloot het beruchte kapernest Duinkerken. Ingekleurde ets. (Atlas van Stolk, Rotterdam)

Dr. G.A. Rommelse is wetenschappelijk medewerker van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Hij is aan de Universiteit Leiden gepromoveerd op *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667). International raison d'état, mercantilism and maritime strife*. Verder publiceerde hij nog een tweetal boeken over contemporaine militair-historische onderwerpen en verschillende artikelen in internationale wetenschappelijke tijdschriften over kaapvaart, mercantilisme en politieke ideologie.

Literatuur

Jeremy Black, *Naval power. A history of warfare and the sea from 1500* (Houndsmills 2009).
Michael Gerace, *Military power, conflict and trade* (Londen en Portland 2004).
Jan Glete, *Navies and nations. Warships, navies and state building in Europe and America, 1500-1860* (2 delen) (Stockholm 1993).
Jan Glete, *Warfare at sea 1500-1650. Maritime conflicts and the transformation of Europe* (Londen en New York 2000).
John Guilmartin, 'The Military Revolution: origins and first tests abroad', in: Clifford Rogers (red.), *The Military Revolution Debate. Readings on the military transformation of early modern Europe* (Boulder 1995), 299-333.
Michael Palmer, 'The Military Revolution afloat: the era of the Anglo-Dutch Wars and the transition to modern warfare', in: *War in History* 4 (1997), 123-149.
Geoffrey Parker, *The Military Revolution: military innovation and the rise of the West, 1500-1800* (Cambridge 1988).
Geoffrey Parker, 'The 'Military Revolution' 1560-1660 – a myth?', in: Clifford Rogers (red.), *The Military Revolution Debate. Readings on the military transformation of early modern Europe* (Boulder 1995), 37-54.
Michael Roberts, *The Military Revolution, 1560-1660* (Belfast 1956).
Nicholas Rodger, 'The military revolution at sea', in: Nicholas Rodger (red.), *Essays in naval history, from medieval to modern* (Farnham en Burlington 2009), V 59-76.
Louis Sicking, 'Naval warfare in Europe, c. 1330-c. 1680', in: Frank Tallett en David Trim (red.), *European warfare 1350-1750* (Cambridge 2010).
James Tracy (red.), *The political economy of merchant empires. State power and world trade 1350-1750*.

Noten

1 Graag ik wil ik prof.dr. J. Hoffenaar, C.W. van der Spek MA en dr. A.P. van Vliet danken voor hun constructieve commentaar op eerdere versies van dit artikel.
2 Roberts, *The Military Revolution*.
3 Parker, *The Military Revolution*, 82-114.
4 Black, *Naval power*, 47.
5 Glete, *Warfare at sea*, 9-16.
6 Sicking, 'Naval warfare in Europe', 263.
7 Rodger, 'The military revolution at sea', 59-76.

KVMO Maritiem Evenement 2011

Op woensdag 8 september 2011 vindt het jaarlijkse Maritiem Evenement voor postactieve KVMO-leden plaats, dit keer in de omgeving van (en in) Muiden.

Omdat de KVMO een groot aantal postactieve leden heeft, is het niet mogelijk om voor alle PA-leden jaarlijks een dergelijk evenement te organiseren. Ieder jaar is om die reden een regio 'aan de beurt' en dit jaar is dat de regio Noord.
Het Maritiem Evenement zal bestaan uit een bezoek aan het Forteiland Pampus in het IJmeer en aan het Muiderslot in Muiden. De dag begint bij de opstapplaats van de veerdienst naar het Forteiland Pampus in Muiden. Na een korte oversteek wordt op het eiland met koffie/thee en iets lekkers de dag op informele wijze geopend. Daarna verzorgen gidsen groepsrondleidingen door het fort. Het verblijf op Pampus wordt afgesloten met een royale lunch. Van Forteiland Pampus wordt met de veerdienst teruggekeerd naar Muiden. Vandaaruit is het slechts een paar honderd meter lopen naar het Muiderslot. Daar verzorgen gidsen groepsrondleidingen door het kasteel. Er bestaat ook ruimschoots gelegenheid om de omliggende tuinen te verkennen. In de Taveerne op het slotplein kan iets gedronken worden, bij mooi weer is het terras open.
N.B.: zowel de veerdienst, het Forteiland als het Muiderslot zijn slechts (zeer) beperkt toegankelijk zijn voor minder valide gasten.

Aanmelding
Begin juni hebben leden die woonachtig zijn in de regio Noord een uitnodiging van de KVMO ontvangen.

GENODIGDEN KUNNEN ZICH OOK AANMELDEN VIA: WWW.KVMO.NL/MARITIEM-EVEMENENT

N.B.: i.v.m. de capaciteit kan bij een grote hoeveelheid aanmeldingen een maximum aan het aantal deelnemers worden gesteld. Uw aanmelding zal dan worden behandeld in volgorde van uw overschrijving.

Verslag bijeenkomst werkgroep Jongeren

Toekomstperspectief

Op 12 mei 2011 organiseerde de werkgroep Jongeren van de KVMO de bijeenkomst: 'het toekomstperspectief voor de jonge marineofficier'.

KTZ Luyckx tijdens zijn presentatie.

Ruim 80 aanwezige jonge officieren volgden met interesse de presentatie van KTZ Luyckx, HP&O CZSK. Tijdens zijn presentatie ging hij in op de mogelijke gevolgen van de numerus fixus, het loopbaanperspectief en het behoud van jonge marineofficieren. Daarna volgde een interessante discussie, waarbij de aanwezigen de kans kregen om al hun vragen te stellen. Duidelijk was dat de gevolgen van de huidige bezuinigingen voor het marinepersoneel verschillen per leeftijdscategorie. De boodschap 'Er is toekomstperspectief voor de jonge marineofficier' bleef hierbij overeind.
De grote opkomst voor de bijeenkomst laat zien dat het onderwerp duidelijk leeft. De werkgroep jongeren heeft KTZ Luyckx daarom uitgenodigd voor een vervolgbijeenkomst op het moment dat meer duidelijkheid bestaat over de numerus fixus en de gevolgen daarvan voor al het defensiepersoneel. De werkgroep Jongeren heeft laten weten graag mee te willen denken over loopbaanperspectief en behoud van personeel.

Dienstslachtoffers gratis naar 50PlusBeurs

Van 13 t/m 18 september 2011 vindt in de Jaarbeurs in Utrecht de 50PlusBeurs plaats. Voor dienstslachtoffers en hun partner is deze beurs gratis toegankelijk.

Korting op Concert of the Year. Het beursbezoek kan worden gecombineerd met het Concert of the Year, met Lee Towers, Anita Meijer en New Classic Quartet. Dienstslachtoffers en hun partner betalen € 12,50 ipv € 45,00.

Kaarten bestellen
Telefonisch : 026-3779736 (€ 1,50 bestelkosten)
Internet : **www.plusticket.nl** (€ 1,00 bestelkosten)

Uw actiecode voor zowel de beurs als het concert is DSLOF.
Meer informatie: www.50plusbeurs.nl

Reünie

Op **zaterdag 3 september** 2011 is er een reünie voor de personen die in 1976 als adelborst op het KIM zijn opgekomen. Partners zijn ook welkom!

Tijd : van 16.00 tot 20.00 uur
Locatie : Prinses Julianakazerne in Den Haag.
Opgave van deelname kan via het emailadres:
reunieKIM1976@gmail.com, o.v.v. naam en met/zonder partner.

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

KLTZSD b.d. **D.L.R. Lamberts** († 18 juni 2011)
KOLMARNS b.d. **A. Bons** († 15 mei 2011)
KTZ b.d. **R.H.P. Baaij** († 27 april 2011)
KLTZ b.d. **W.K. Verboeket** († 26 april 2011)
MAJMARNS b.d. **R.F. Hendriks** († 25 april 2011)
LTZVK 2 b.d. **B. Reitsma** († 17 april 2011)
KLTZSD b.d. **J.W.P. Hoeke** († 26 februari 2011)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe.

Regio activiteiten tweede helft 2011

Regio Noord

6 sept
4 okt
1 nov
6 dec

Postactieven borrel
Locatie : Marineclub, Den Helder
Aanvang : 17.30 uur

Regio Midden

13 sept
11 okt
8 nov
13 dec

Regiovergadering met aansluitend borrel
Locatie : Coffeecorner van gebouw 35 op de Frederikkazerne te Den Haag
Tijd : 17.00-19.00 uur

Regio Zuid

28 september
Regiovergadering
Locatie : Conferentiezaal MK Vlissingen
Aanvang : 14.00 uur

29 september
Mosselmaaltijd
Locatie : De Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
Aanvang : 18.00 uur

10 november
Regiovergadering (verzorgd door KVEO)
Locatie : n.n.b.
Aanvang : 17.00 uur

9 december
Regiovergadering
Locatie : De Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
Aanvang : 18.00 uur

Opgave graag 5 dagen van tevoren bij Piet van der Laan:
tel. 0118-602677 e-mail: **f2hpvanderla@hetnet.nl**

De deadline voor aanleveren van kopij voor de rubriek KVMO-zaken voor het augustusnummer is 18 juli 2011.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

KVMO

Ere-leden:
KTZT b.d. ir. S.J.J. Hoffmann
KTZA b.d. drs. G. Brand
LTZSD 1 b.d. K.G. Spaans
KOLMARNS b.d. A.H.P. Knoppien
KTZ b.d. L.J.M. Smit
KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek

Hoofdbestuur:
Voorzitter:
KLTZA R.C. Hunnego
Vice-voorzitter:
KLTZ ing. M.E.M. de Natris
Secretaris:
LTZA 2 OC drs. T.R. Timmerman
Penningmeester:
LTZA 1 drs. R.J.M. de Leeuw

Namens Regio Noord
LTZE 1 ing. F.J.J. Schoonhoff
Namens Regio Midden
KLTZ K.F.J. Henkelman
Namens Regio Zuid
Maj (KL) b.d. P. van der Laan
Namens Werkgroep Postactieven
KTZA b.d. P.J.G. van Sprang
Namens Werkgroep Elders Actieven
MAJMARNS KMR drs. H. Steensma
Namens Werkgroep Jongeren
LTZE 2 OC K.A. Scholte

Regiobesturen:
Noord:
LTZE 1 ing. F.J.J. Schoonhoff
LTZE 1 mw. J.S.I. Bisdonk
LTZVK 2 OC b.d. H.T. van Wilgenburg
LTZSD1 b.d. mw. A.L.P. Vrijburg
LTZE 2 OC dr. ir. W.L. van Norden

Midden:
KLTZ K.F.J. Henkelman
KTZA b.d. P.J.G. van Sprang
KLTZE ir. W.W. Schalkoort
LTZA 2 OC N.H. van de Pol
LTZE 1 ir. H.J. Jutte

Zuid:
KLTZSD b.d. H. Willems
Maj KL b.d. P. van der Laan
KLTZA b.d. P.A. Brons (postactieven)

Caribisch Gebied:
LTZ 1 drs. F.J. Jansen

Adres secretariaat:
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
T : 070-3839504
F : 070-3835911
E : **info@kvmo.nl**
W : **www.kvmo.nl**

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (**www.onderlingebijstand.nl**). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

Nederlandse Veteranendag 2011

Veteranen. Ingezet in dienst van de vrede.

Het gecombineerde officierendetachement, bestaande uit Veteranen van de KVMO, NOV en KVEO, dat op 25 juni heeft deelgenomen aan de Nederlandse Veteranendag. (foto L. van der Biessen)